

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

SVATÁ VŠETEČNOST

ŠTĚPÁNA FRANTIŠKA NÁCHODSKÉHO

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Tomáš Havelka

Autorka diplomové práce: Kristýna Ludvíková

Glinkova 12, Praha 6

6. ročník, český jazyk a literatura – hudební výchova

Denní studium

Rok dokončení: 2007

***Prohlašuji, že jsem vypracovala diplomovou práci
samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.***

Kristýna Ludačková

V Praze dne 12. 12. 2007

*... a tímto se pokusím přiblížit k srdci naší barokní kultury, a to
přes její složky, jako jsou architektura, hudba nebo výtvarnictví,
k jejímu duchovnímu jádru, tedy k tvárnosti celé epochy
a k tomu, aby se nám k ní dostalo, abychom k němu přistupovali
s důvěrou a otevřeností k objektivní pravdě*

Josef Vašica

***Děkuji Mgr. Havelkovi za obětavé vedení diplomové práce a
cenné rady a připomínky, jimiž tuto práci doprovázel.***

Slovesný odkaz jest toliko jednou složkou naší barokní kultury, a to nikoli snad méně významnou než její věda, hudba nebo výtvarnictví, ale právě v něm jsou osudové rysy, vyznačující tvářnost celé epochy vryty nehlouběji. I on si však žádá, abychom k němu přistupovali s myslí volnou a s láskou k objektivní pravdě.

Josef Vašica

Anotace

Autorka diplomové práce: Kristýna Ludvíková

Název: Svatá všetečnost Štěpána Františka Náchodského

Místo: Praha

Počet stran: 92 stran vlastního textu + 14 stran příloh

Popis obsahu:

Postila Svatá všetečnost spadá do raného novověku, období velkého rozkvětu homiletiky. Právě díla jako je ona tvoří literární odkaz, který odráží komplexní lidskou zkušenost předchozích generací a vytváří podmínky pro literaturu následující.

Život Štěpána Františka Náchodského je zahalen mnohými tajemstvími. Relativně strohé biografické údaje je možné vyčíst z dobových pramenů, jako jsou kroniky nebo hospodářské knihy. Sice subjektivním, zato velmi cenným pramenem zkoumání osobnosti autora je jeho vlastní dílo.

Postila se vyznačuje přesnou stavbou jednotlivých kázání. Poukázala jsem v jednotlivých kapitolách na hlavní rétorické principy: *movere* – pohnout, *docere* – poučit a *delectare* – pobavit. Každé novověké kázání by mělo všechny tři složky obsahovat. Záleží pak na individualitě kazatele, v jakém poměru budou ony tři principy v jeho homilii zastoupeny. Náchodský dbá všech tří. Ve své práci jsem, se podrobně jednotlivými homiletickými principy zabývala. Snažila jsem se sledované dílo nevytrhnout z kontextu své doby, ale pokusila jsem se některé aspekty postily porovnat s dalšími soudobými díly.

Cílem mé práce je poukázat význam postily Svatá všetečnost i jejího autora Štěpána Františka Náchodského. Svatá všetečnost vypovídá o raně novověké kultuře a myšlení. Poodhaluje duši kazatele a pomáhá nám vytvořit si představu, jaký byl tehdejší člověk, kterému byla postila určena.

Klíčová slova: Raně novověká homiletika, postila, rétorika, kazatel, *movere*, *docere*, *delectare*.

Obsah

Obsah	5
Použité zkrácené citace.....	8
1 Úvod.....	11
2 Štěpán František Náchodský	13
2.1 Tvář probošta	13
2.2 Tvář autora.....	17
2.3 Prolínání obou tváří	20
2.4 Tváří v tvář	24
3 Sancta curiositas.....	27
3.1 Okolnosti vzniku.....	27
3.2 Formální struktura díla	28
3.3 Kriterium témat.....	31
3.4 Rozdělení témat podle liturgického období.....	32
3.5 Rozvržení jednotlivých kázání	33
4 Movere, docere, delectare	35
4.1 Správný kazatel.....	35
4.2 Mluvené versus psané kázání	36
4.3 Účinky kázání	37
5 Movere	39
5.1 Teologická rovina	39
5.1.1 Postoj vůči světu.....	39
5.1.2 Vymezení se vůči jiným náboženstvím.....	40
5.1.3 Příklady víry s exotickým nádechem	42

5.2	Psychologická rovina.....	44
5.2.1	Vzorce jednání.....	44
5.2.2	Obecná doporučení pro hospodáře.....	45
5.2.3	Obecná doporučení pro rodiče.....	47
5.2.4	Motivace.....	48
5.2.5	Demokratické rysy a váha pravdy.....	49
5.3	Sociolingvistická rovina.....	49
5.3.1	Pohnout pomocí závěrečné gradace.....	50
6	Docere.....	53
6.1	Otázka a odpověď - Svatovšetečné otázky.....	53
6.1.1	Astronomie.....	54
6.1.2	Geografie – meteorologie.....	55
6.1.3	Logika.....	56
6.1.4	Biologie.....	56
6.1.5	Psychologie.....	58
6.1.6	Teologie.....	58
6.2	Práce s autoritami, citování autorit.....	59
6.3	Návod na odposlouchávací zařízení.....	61
7	Delectare.....	64
7.1	Vkus čtenáře.....	64
7.2	Rozmanitost forem v Náchodského kázáních.....	65
7.2.1	Zdramatizované kázání.....	65
7.2.2	Komika v dialogu.....	67
7.2.3	Soudobé krimi, černá kronika.....	70
7.2.4	Exempla.....	72
7.2.4.1	Tragický milostný příběh.....	73
7.2.4.2	Alegorie se zvířecím hrdinou.....	74
7.2.4.3	Hravost.....	75

8	Propojení principů <i>movere–docere–delectare</i> : Poslední soud	77
8.1	Jeroným na soud	78
8.2	Jeskyně Jeronýma a Jeroným při myslí vytržený	80
8.3	Jeroným k sobě přichází	82
8.4	Jeroným vidění své oznamuje.....	82
8.5	Rozdělení zatracených od blahoslavených	84
8.6	Jeroným tažen na otázku.....	85
8.7	Řeč anděla s duší; Duše na poušti chce zůstatí.....	87
9	Závěr	90
	Epilog.....	92
	Prameny a literatura.....	93
	Resumé	98
	Klíčová slova	99
	Příloha.....	100
	Svatá všetečnost: Rozmlouvání duchovní z druhé neděle adventní	100
	Obrazová příloha	109

Použité zkrácené citace

Barner, Jan: Postilla, Praha 1704.

Barner, Jan: Summarye na všecka čtení a Ewangeliium jak nedělní tak i sváteční přes celý rok. Aneb krátký vejtah toho co se v nich obsahuje s připojenými spasitedlnými naučeními k Duchovnímu všech prospěchu sepsaná od dvojí ctihodného kněze, Pátera Jana Barnera z Tovaryšstva Ježíšového. Praha 1711 (Knihopis 957).

Bilovský, Bohumil: Kázání nedělní a sváteční skrz celý advent, Brno 1723.

Bilovský, Bohumil: Hlasl DVChownl LabVtě k glstéMV Spasenl prospěsnl, To jest kázání nedělní i sváteční skrz celý advent OD BILÉ a staré LabVtě SLVžebnlka Vstavlčnlho GoDefrIDa BILovského. Brno 1721 (Knihopis 1138).

Canisius, P.: Katechismus, Augsburg 1615.

Canisius, Petr: Katechyzmus Petra Kanysia Soc. Jesu Th: Obrázky vypočobněný. v Augsspurce. 1615 (Knihopis 1427).

Kelský, Jan Antonín: Conciones dominicales in totius anni dominicas, Praha 1736.

Kelský, Jan Antonín: Conciones dominicales in totius anni Dominicas, ex suggestu dictae ad populum christianum, Sacrae Scripturae sententiis, Sanctorum Patrum testimoniis, doctrinisque moralibus illustratae, cum indice posterius requisito, conscriptae, ac in lucem editae a P. Ioanne Antonio Kelsky. Praha 1736 (Knihopis 3909).

Náchodský: I.

Náchodský, František Štěpán: Sancta curiositas. To jest: Svatá všetečnost. Aneb nová novým způsobem vydaná postyla katolická. Skrze svatovšetečné otázky nedělní též některé sváteční Evangelium v sobě obsahující kazatelům horlivým a hospodářům bedlivým k jádrnému srdce pohnutí sepsaná a ponejprv na světlo vydaná od

ctihodného kněze P. Štěpána Frantiska Náchodského od svatého Kříže v Starém Městě pražském Křížovníků s červeným srdcem. Díl první. Praha 1707 (Knihopis 6002).

Náchodský: II.

Náchodský, František Štěpán: Sancta curiositas. To jest: Svatá všetečnost. Aneb nová novým způsobem vydaná postyla katolická. Skrže svatovšetečné otázky nedělní též některé sváteční Evangelium v sobě obsahující kazatelům horlivým a hospodářům bedlivým k jádrnému srdce pohnutí sepsaná a ponejprv na světlo vydaná od ctihodného kněze P. Štěpána Frantiska Náchodského od svatého Kříže v Starém Městě pražském Křížovníkův s červeným srdcem bejvalého probošta. Díl druhý, opus posthumum. Praha 1746 (Knihopis 6002).

Rotterdamský, Erasmus: Uxor mempsigamos, Praha 1931.

Rotterdamský, Erasmus: Uxor mempsigamos. Zvláštní otisk z časopisu Učené společnosti Šafaříkovy „Bratislava“, překlad: Flora Kleinschnitzová, Praha 1931.

Soarez, Cypriani: De arte rhetorica. Salamanca 1577.

Soarez, Cypriani: De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone, Quintiliano praecipue deprompti. Salamanca 1577.

http://adrastea.ugr.es/search*sipi/asuarez/asuarez/37%2C327%2C1103%2CB/frameset&FF=asuarez+cipriano+s+i&1%2C%2C3.

Šteyr, Matěj: Postilla katolická, 1691.

Šteyer, Matěj: Postilla katolická na dvě částky rozdělená nedělní a sváteční aneb vejkladové na Evangelia kteráž se podlé řádu a obyčeje Svaté římskokatolické církve na každou neděli a na každý svátek v slavném Českém království a Markrabství Moravském zasvěcený přes celý rok čítají a v chrámě Božím na Kázáních Předkládají. Praha 1691(Knihopis 15941).

Veselý, Fabián: Conciones, Praha 1724.

Veselý, Fabián: Conciones in praecipua totius anni festa et nonnulli in speciales solemnitates panegyrici (Přednázev: Patris Fabiani Veselý e Societate Jesu concionem tomus primus. Seu conciones in festa.) Kázání na svátky přes celý rok jakož i chvalořeči na některé obzvláštní slavnosti svatých božích. Sepsané a na světlo vydané od kněze Fabiana Veselý z Tovaryšstva. Praha 1724 (Knihopis 16503).

Tam, kde jsou v textu odkazy na biblické texty, používám běžné zkratky podle současného ekumenického překladu Bible:

Bible, Česká biblická společnost, Praha 2001.

1 Úvod

Soubor raně novověkých kázání Svatá všetečnost je velmi pozoruhodné dílo neméně pozoruhodného autora Štěpána Františka Náchodského. Proto jsem se rozhodla zabývat postilou Svatá všetečnosti a jejím autorem. Tím se také snažím přispět drobným dílem k postupnému osvětlování období, které bylo dlouho označováno za „dobu temna“ a tudíž i jednostranně odsuzováno. Mnohá díla s nesporně uměleckou i výpovědní hodnotou byla opomíjena jak odborníky, tak veřejností. V dnešní době se rýsují výrazné snahy objektivně posuzovat barokní dobu.

Období baroka je mi velmi blízké. Vztah k němu jsem získala díky mnoha architektonickým, výtvarným, hudebním a literárním odkazům, se kterými se v Čechách setkávám na každém kroku. Proto byla pro mě volba tématu diplomové práce docela jasná. Homiletika je téma velmi zajímavé, komplexní, protože se v něm uplatňují veškeré literární zkušenosti předchozích generací a také se jedná o oblast málo probádanou.

Cílem této práce je prokázat význam Svaté všetečnosti, která se svou formou i obsahem vymyká soudobým dílům svého druhu. Jedná se o doklad pobělohorské renesance katolictví, kdy nastalo období obrovského rozkvětu homiletiky, během kterého vzniklo mnoho děl značné ceny. Nesmíme opomenout, že tato sbírka slouží i jako bohatý literárně historický pramen, který pomáhá pochopit život a myšlení raně novověkého člověka.

První kapitolu věnuji osobě autora. Náchodský je velice rozporuplnou osobou, která si zasluhuje pozornost. Jeho osobní život zahalený mnohými nejasnostmi ostře kontrastuje s duchem sbírky. Autor a dílo tak vytvářejí bizarní kombinaci, která však pomáhá vytvářet obraz komplikované mnohotvárnosti barokní doby.

Druhá kapitola je věnována samotné postile. Zabývala jsem se okolnostmi jejího vzniku, formální strukturou díla, kritériem témat, rozdělením témat podle liturgického období a rozvržením jednotlivých kázání.

V následujících kapitolách se podrobněji zabývám jednotlivými tématy kázání. Nástrojem zkoumání mi sloužila soudobá měřítko řečnictví vztahující se k homiliím¹: pohnout (movere), poučit (docere) a pobavit (delectare).

V neposlední řadě poukazuji na originální práci autora s tématy a jeho technikou působení na čtenáře. Náchodský pracuje s mnoha komunikačními rovinami, které jsou aktuální i dnes, zejména s přihlédnutím na současný důraz na teorii komunikace a sociolingvistiku.

Není možné v této práci vyčerpat celé spektrum otázek, které se k tématu nabízejí. Zabývám se těmi, které jsem podle svého názoru považovala za stěžejní a nezbytné, abych mohla alespoň částečně představit další zajímavé barokní dílo. Jsem přesvědčena, že toto dílo obohacuje českou barokní knihovnu a dodává jí nový rozměr.

Lákal mě fakt, že na dané téma neexistuje mnoho studií. S vidinou objevování exotiky a s nadšením Emila Holuba přijíždějícího na africký kontinent jsem se vrhla do knihoven a archívů...

---

¹ Soarez, Cypriani: De arte rhetorica, Salamanca 1577.

2 Štěpán František Náchodský

2.1 Tvář probošta

„Nomen omen“. V případě Štěpána Františka Náchodského by nás však nápoděda přivedla na špatnou kolej, neboť výše zmíněný se narodil v Kutné Hoře. Do povědomí se všem občanům tehdejší Prahy dostával na počátku 18. století jako vynikající řečník a kazatel. V té době byl již vystudovaným knězem a zkušeným kazatelem, takže doba jeho narození spadala pravděpodobně do 60. – 70. let 17. století. Přes veškerou snahu se mi nepodařilo přesné datum narození nalézt. Zajímavé je, že v 70. letech 17. století působila v Náchodského rodišti, Kutné Hoře, i jedna z nejvýznamnějších literárních osobností své doby, Bedřich Bridel. Ten také v roce 1680 v témže městě zemřel. Nerada bych se zde pouštěla do spekulací. Náchodský Bridela nikde explicitně nezmiňuje, není však vyloučeno, že ho jako mladík o nedělích poslouchával.

Od 21. srpna 1702, kdy byl zvolen proboštem Řádu křížovníků s červeným srdcem², se dochovaly o jeho životě a působení v klášteře poměrně podrobné údaje díky pečlivosti jejich archiváře Jana Karla Rohna³.

---

² Křížovníci s červeným srdcem nebo také Bílí křížovníci či Cyriaci (Canonis Ordo crucigerorum cum rubeo Corde). Řád Křížovníků s červeným srdcem byl založen ve 12. století v době křížových výprav. Byl nazván podle mučedníka Sv. Cyriaka (zemřel r. 309). Hlavním posláním řádových bratří byla péče o nemocné ve špitálech a duchovní správa. Nejvyšším představeným řádu byl generální převor, sídlící nejdříve v Římě a od r. 1340 v Praze. V čele jednotlivých konventů, zvaných kanonie, stál převor, od r. 1626 probošt. Do Čech byli povoláni bratři cyriaci z Polska králem Přemyslem Otakarem II. během křížového tažení proti pohanským Prusům v Polsku roku 1254. Roku 1256 vznikl nejstarší konvent v Praze na Starém Městě při kostele sv. Kříže Většího (později proslul jako první krátkodobé pohřebiště Sv. Jana Nepomuckého r. 1393.) Roku 1340 je Praha sídlem Řádu s generálním převorstvím. Vznikají řádové domy v Pardubicích, Klášterci nad Orlicí a Nových Benátkách. Všechny ovšem zanikají v době husitských válek. V letech 1437–1470 byl pražský konvent krátce obnoven řeholníky z Řezna. Další obroda nastala skrze cyriaky z Krakova v roce 1628, opět u kostela Sv. Kříže Většího. Roku 1783 byl řád zrušen Josefem II. Dějiny řádu od počátku až do jeho zrušení Josefem II. zachytil jeden z posledních generací cyriaků Jan Karel Rohn. Nová epocha Řádu Křížovníků s červeným srdcem začala dne 16. března 1999 registrací u Ministerstvu vnitra ČR. Původně řeholní katolický řád byl obnoven jako laický

Náchodský nastupoval do svého úřadu za dosud neobjasněných okolností. Jeho předchůdce P. Tadeáš Kauffmann byl ve své funkci velmi úspěšný, proto je s podivem, že nečekaně rezignoval na svůj úřad a byl Náchodským nahrazen. Nový probošt byl proslulý jako skvělý kazatel, což mu pomáhalo v postupu do čelných míst přísně hierarchického řádu. Vynikal však také v dalších oblastech, které už tak obdivuhodné nejsou, totiž v nestřídmosti a špatném hospodaření. Velmi zajímavý je fakt, že jinak pečlivě vedené účetní knihy řádu jsou v období jeho vlády nezvykle stručné, ba mlčenlivé. Mé bádání v řádových listinách tedy nevnese do případu více světla.

Za jeho úřadování bylo provedeno mnoho změn. Litoval výraznou německou menšinu, která při bohoslužbách v chrámu svatého Kříže většího nerozuměla dobře českému jazyku, takže požádal, aby mohl své proslovy pronášet také v němčině. Konzistoř povolila cyriakům promlouvat k lidu německy ve velké svátky v době po obědě, avšak pouze pod podmínkou, že nebude čeština zanedbávána.

Císař Leopold I. vydal nařízení, aby všechny klášterní a farní chrámy odevzdaly veškeré nepotřebné zlato a stříbro. Církev se podvolila jen velice nerada především proto, že konfiskované cennosti měly být použity na zaplacení válečných výdajů císaře. I Náchodský musel odevzdat cyriacké poklady. Tím však odliv cyriackého majetku z kláštera neskončil. V následujícím období se Náchodský zbavil v rychlém sledu různé části klášterního inventáře. Prodejem těchto cenností však řád nezbohatnul. Nikdo neměl tušení, kam se tržba z prodeje tolika cenností dostala. Není jasné, k jakým účelům potřeboval Náchodský tolik finančních prostředků, je však jisté, že klášterní pokladna byla i přes rozprodávání majetku záhy úplně prázdná. Probošt v rozprodávání pokračoval. Prodal zlatníkům stříbrnou plastikou svatého Jana

---

ekumenického charakteru, přístupný všem křesťanům, kteří chtějí dle svých možností pomáhat potřebným. Symboly: Řádový kříž: červený tlapatý kříž, Řádové heslo: Miluji a pomáhám Řádový praporec: na bílém plátně červený tlapatý kříž nad červeným srdcem, Barvy: bílá - barva čistoty a neviny; červená - barva krve a lásky, Velký řádový znak: Červený tlapatý kříž nad červeným srdcem, položený na štítu stříbrné barvy. Pod štítem je červená páska se stříbrným nápisem ORDO CRUCIGERORUM CUM RUBEI CORDE.

³ Jan Karel Rohn se narodil v roce 1711 v Liberci a zemřel 1799 v Praze. Pocházel z německé rodiny, ale naučil se česky a snažil se český jazyk pozvednout. V roce 1735 vstoupil k cyriakům a postupně získal mnoho funkcí. Byl řádovým archivářem, knihovníkem, notářem a ředitelem chrámové hudby. Posbíral informace o svém rádu a celé dějiny později vydal. Vydal mnoho děl, mimo jiné i slovník, který ale bohužel nemá takovou hodnotu, protože autor vycházel ze zásad purismu.

Nepomuckého, stříbrné poháry a nádoby, kostelní poklad věnovaný donátory a další cennosti, které by správně neměly vypadnout z výčtu cyriackého majetku. Antonín Novotný se domníval, že na něj nespíš působil vliv cyriackého kláštera v Krakově, kde se žilo „u lehčí řeholní mysli“⁴.

Jakožto správce řádového majetku se Náchodský neosvědčil. Řád byl po jeho proboštském působení téměř na mizině. Proto je z našeho pohledu nesmírně překvapivé, že po uplynutí svého mandátu v lednu 1706 byl Náchodský zvolen znovu. Svě předchozí jednání nejen že nepřehodnotil, ale spíše znásobil. Prodal žižkovskou vinici Ventršku bez vědomí spolubratrů a zisk z prodeje zmizel neznámo kam.

Příčiny, proč byl po prvním období opět zvolen do funkce, mohou být jak jeho značný vliv, kterému se v řádu těšil, tak jeho kazatelský věhlas, který ho proslavil po celé Praze, nebo možná i nedostatečná obeznámenost jeho spolubratrů s aktuálním stavem pokladny. Hlavní finanční nesrovnalosti se totiž projeví až po jeho druhém zvolení. Náchodský působil v čele svého řádu šest let, druhé volební období nedokončil.

Na sklonku 17. století byl v klášterní kostele cyriaků náhodou nalezen sklep, který se považoval za původní hrob svatého Jana Nepomuckého. Až Náchodský se rozhodl o prověření této domněnky. S povolením biskupa Daniela Josefa Mayera z Mayernů byla svolána komise, v jejímž čele stáli metropolitní kanovník Jan Ludvík Josef Šteyer, novoměstský radní Engelthaler a jeden nejmenovaný malíř. Ti nakonec uznali sklep za původní hrob světce. Jedním z hlavních důkazů byla hvězda na zdi, která prý odpovídala technikou, barvou i stylem malbám doby vlády Václava IV. Sklep se proměnil v kapli a spolu s klášterním kostelem v poutní místo. Od jara roku 1707 proudily davy věřících k prvnímu hrobu⁵ světce, což také urychlilo jeho kanonizaci 13. 3. 1729. Cyriacký klášter již nestojí, není možnost nového ověření sklepa, rozhodnutí komise povolání Náchodským je tedy dodnes platné.

Rok 1707 byl pro Náchodského velmi šťastným. Cyriacký klášter se stal díky hrobu svatého Jana Nepomuckého cílem mnoha poutníků a on měl tedy jako hlavní kazatel obrovské pole působnosti, kde mohl své umění výřečnosti skvěle uplatnit.

⁴ Novotný Antonín: U staropražských cyriaků, Praha 2002, str. 142.

⁵ Svatý Jan Nepomucký je dnes pochován v katedrále svatého Víta, Václava a Vojtěcha.

V témže roce také vyšel tiskem první díl jeho Svaté všetečnosti u Petra Antonína Benneka na Starém Městě pražském. Jedná se o sbírku nedělních kázání k poučení a povyražení obyčejného zbožného člověka. Obsahuje kázání od adventu až do Květné neděle.

Aby probošt zmírnil následky prodeje žižkovské vinice, koupil novou v blízkosti Mělníka. A protože musel opatřit nové varhany do kostela, dluh cyriaků se záhy vyšplhal k šesti tisícům zlatých. Nebývale vysoký dluh vzbudil podezření u vyššího kléru, který poslal do kláštera komisi. Večer před jejím příchodem se Náchodský rozhodl klášter opustit a odjet do Říma. Nejspíše mu to doporučili i jeho spolubratři.

Komise odsoudila počínání Náchodského, který nemoudře hospodařil a ještě nechtěl nést odpovědnost za své činy a utekl. Doporučila ostatním cyriakům, aby zvolili nového probošta a to i přes to, že se Náchodský svého postu nezřekl. Novým proboštem se stal Pavel František Brodský.

Na jaře 1710 poslal Náchodský do Prahy prosbu o propouštěcí dekret, aby mohl vstoupit do jiného kláštera téhož řádu, do belgického Huy. Tou dobou pobýval u spolubratrů v Kolíně nad Rýnem. V Římě získal povolení přestupu do jiného kláštera s tou podmínkou, že získá souhlas svého domovského kláštera. Pražští cyriaci byli ochotni jeho žádosti vyhovět v případě, že do tří týdnů přijede do Prahy a všechny finanční záležitosti urovná. Šest týdnů po prosbě o propouštěcí dekret ji Náchodský zopakoval a navíc si stěžoval, že mu na první dopis nebylo odpovězeno. Ve skutečnosti to bylo tak, že odpověď již Náchodského v Kolíně nezastihla, jelikož se tamní arcibiskup dozvěděl o proboštových činech a vyzval ho k opuštění jeho diecéze, takže běželec se musel uchýlit do Bavorska.

Necelý rok poté, v zimě 1711, se Náchodský vrací, aby se vyznal ze všech svých činů. Spolubratři ho po společné domluvě přijali zpátky mezi sebe s tím, že už nikam nepojede, zůstane u nich a bude se kát. K tomu přidali dvoutýdenní zákaz sloužení mše svaté. Jelikož byla ale proboštova vina prokázána a Náchodský před rozsudkem prve utekl, stihl ho ještě trest arcibiskupa Ferdinanda Khünburga, podporovaný přísným císařem Karlem VI. Jejich verdikt nebyl tak blahosklonný jako cyriacký. Náchodský byl odsouzen k šesti měsícům domácího vězení, z nichž prvních

deset dní má být v úplné samotě. Po dobu trestu musel každý pátek během oběda klečet v refektáři na holé zemi a přineseného jídla se nesměl ani dotknout. Nakonec musel Náchodský přísahat, že nic z klášterního majetku neukryl u třetí osoby.

7. 9. 1712 byl Náchodský, který již několik let aktivně nezastával svůj úřad, spolu s Brodským, který nebyl proboštem v souladu s právem, zbaven definitivně funkce a cyriaci zvolili do svého čela nového muže, Kolumoána Davida Grummelmayera.

Náchodský pak zbytek svého života strávil v tichu svého pražského kláštera, kde také v roce 1721 zemřel.

Až po jeho smrti a po utichnutí všech bouří a emocí, které vznikaly ve spojitosti s Náchodského jménem, vyšel druhý díl jeho Svaté Všetecnosti v roce 1746 v Železné ulici v Praze u vdovy Johanny Koudelkové, který uzavírá roční cyklus jeho kázání od Vzkříšení až do konce liturgického roku.

Má práce se nechce zařadit do plejády spisků, které se chytají oblíbené tematiky – spojení církve a peněz – a pak i jaksí omylem opominou zmínit skutečnosti sice výrazně významnější, ne však již tak pikantní.

Probošt Náchodský byl velmi pozoruhodnou osobností v mnoha ohledech. Bohužel prameny, které se nám dochovaly, jsou buď účetní knihy, dekrety a významné dopisy, nebo kronika, která se zabývá jen nejpodstatnějšími událostmi. Paměti nebo vzpomínky zde chybí, takže ze strohých pramenů hospodářského rázu získáme o Náchodském jen jednostranné informace, které náš pohled zkreslují. Finanční nesrovnalosti sice také patří do jeho odkazu, je to však jen menší a méně podstatná část toho, co nám po tomto jistě charismatickém muži zůstalo.

2.2 Tvář autora

Náchodského kázání spadají do doby, kdy vycházely homilie mnoha proslaveným kazatelům. Období, ve kterém budeme považovat tehdy publikující autory za jeho současníky, bych zhruba ohraničila posledním desetiletím sedmnáctého století, kdy si Náchodský budoval svojí kazatelskou pověst a prvním vydáním jeho

druhého dílu Svaté všetečnosti z roku 1746. V této době vyšla například sbírka kázání Matěje Šteyera⁶, Jana Barnera⁷, Bohumila Bilovského⁸, Fabiána Veselého⁹ nebo Jana Antonína Kelského¹⁰.

Osobnost autora a jeho tvůrčí duch se vždy na díle výrazně projeví. Ve sbírkách kázání pro celý rok je to o to markantnější, uvážíme-li, že perikopy, ze kterých kazatelé vycházeli, byly na každou neděli pevně dané. Určitou neděli se všude četl jeden a ten samý úryvek z Evangelia a pak už záleželo na kazateli samotném, jak se daného úkolu zhostil. Nebylo povinností vzít si jako východisko perikopu celou. Náchodský na začátku každého kázání předestírá úryvek celý, Bilovský zase rád cituje pouze větu, na kterou se pak v kázání úzce zaměří. Například ve třetí neděli cituje Bilovský čtenáři pouze větu *Ty kdo jsi?* z Janova Evangelia, první kapitoly. Náchodský se touto otázkou také zabývá, cituje však perikopu celou.

Dále byla doporučována témata vhodná pro přednášení v určité době. O adventu bylo běžné kázat o posledním soudu a o nutnosti nápravy hříšníka, o přípravě na příchod Krista. I když se jasně daná perikopa s doporučeným tématem dala považovat za poněkud svazující faktor, kazatelé – autoři se s touto skutečností bez problémů vypořádali. Náchodský sice většinou nepřekvapí nosnou myšlenkou, která je v souladu jak s perikopou, tak s obecným doporučením, avšak variabilita jím použitých forem, obliba v živých dialozích a otvírání diskutabilních témat bez konkrétní odpovědi činí jeho soubor pro čtenáře lákavým.

Náchodský byl typickým kazatelem své doby. Byl velice vzdělaný a sečtělý. Jeho kázání s bohatou slovní zásobou byla plná citátů a narážek na díla jiných autorů. Nevyhýbal se ani úryvkům v latině. Z dnešních kazatelů by v Náchodského době obstál asi málokdo. Náchodský tak rozšiřuje řady ranně novověkých kazatelů a byla by škoda, kdyby zůstal zapomenut.

Autorův vztah ke čtenáři je přátelský, nebo lépe řečeno otcovský. Vždyť model, že kněz je pastýř a farníci jeho ovečky, že kněz je otec a farníci jeho duchovní ratolesti přetrvává v menších filozoficko-teologických obměnách dodnes. Náchodský oslovuje

⁶ Šteyr, Matěj: Postilla katolická, 1691.

⁷ Barner, Jan: Postilla, Praha 1704.

⁸ Bílovský, Bohumil: Kázání nedělní a sváteční skrz celý advent, Brno 1723.

⁹ Veselý, Fabián: Conciones, Praha 1724.

¹⁰ Kelský, Jan Antonín: Conciones dominicales in totius anni dominicas, Praha 1736.

čtenáře, tak jak bylo v té době zvykem – laskavým čtenářem. Zpočátku tato oslovení měla navázat osobnější vztah mezi čtenářem a autorem, v Náchodského době se již těchto oslovení užívalo tak často, že se staly již jakousi frází. Mezi častá oslovení patří: laskavý čtenář, vážený poslouchač, AA (auditores), ale také Lásky vaše etc. *Po všem ale znamenám na Tobě, laskavý čtenáři, že příčinu rád bys napad...*¹¹ *Co na to řekneš, laskavý čtenáři? Víím, co můžeš představit...*¹² *Ach! Co můj laskavý čtenáři, srdce mé již malé jest, rozum můj již malý jest.*¹³ *Divíš se tomu, čtenáři? Nediv se.*¹⁴ *Pozval bych dnes mého laskavého čtenáře na přátelské pohostinství, kdybych věděl, že se mnou s kusem chlebem a ryby za vděk přijme.*¹⁵

Svůj vztah ke čtenáři každý kazatel projeví nejlépe svou snahou pomoci mu v jeho každodenních obtížích a ukázat mu správnou cestu, která vede ke spasení jeho duše. Způsob, jakým Náchodský originálně působí na své čtenáře, budu popisovat v následujících kapitolách.

V bilingvní Praze se snaží působit na obě skupiny obyvatelstva. Ačkoli je Čech a káže česky, vymínil si, jak je výše uvedeno, kázat odpoledne i v němčině. I při tisku Svaté všetečnosti myslel na německy mluvící věřící. Soubor kázání vyšel v češtině, avšak jak sám slibuje v předmluvě prvního dílu, chtěl, aby oba díly byly vzdány i v německém jazyce. *Užívej, moudrý čtenáři, a jestli česky neumíš, snad do řeči německé časem obrácenou najdeš.*¹⁶ Toto Náchodského přání však zůstalo nesplněno.

Náchodský jako kazatel oplývá nebyvalou výmluvností, která je mu silnou zbraní v boji proti neřestem. Stále znovu mluví proti nestřídmosti, nebezpečí hromadění majetku, varuje před chybami, ze kterých se jednou budou všichni u posledního soudu zodpovídat. Staví se do role rádce a strážce počestnosti. Jako kazateli mu jde o dobro posluchačů, které vnímá jako své duchovní ratolesti. Jsa za ně tímto zodpovědný, ponese i on vinu na jejich klopýtnutí. Chybujícího člověka chápe, ale dbá o jeho návrat k mravnosti.

¹¹ Náchodský: II. str. 612.

¹² Náchodský: I. str. 372.

¹³ Náchodský: II., str. 27.

¹⁴ Náchodský: II. str. 290.

¹⁵ Náchodský: II., str. 501.

¹⁶ Náchodský: I., předmluva.

Náchodský, jak ho skrze jeho kázání vidíme, je muž řádný, přísný, spravedlivý a veskrze ctnostný. Má také smysl pro humor, smysl pro dramatičnost a pro estetiku. Zde by se při zpětném pohledu na Náchodského jako fiktivní postavu autora i jako osobu reálnou chtělo říci káže vodu, pije víno. Jednalo by se však pouze o spekulaci, kterou již není možné potvrdit.

2.3 Prolínání obou tváří

Role, nebo spíše dvojrole, kterou Náchodský hrál, se také promítá do jeho díla. Na jedné straně stojí oblíbený a uznávaný rétor, který je vyhledávaným kazatelem jak pro české, tak pro německé věřící, na druhou stranu tu máme probošta řádu, který neprůhledně hospodaří s majetkem jemu svěřeným a který je za své činy také potrestán. Zjišťujeme informace, které mluví v jeho prospěch i proti němu. Nesmíme však při hledání odpovědi zapomenout na Náchodského samotného. Jak on se postaví vůči obviněním?

Stačí si přečíst jeho kázání na třetí neděli adventní. Není bohužel známo, ve kterém roce toto kázání vzniklo. První díl Svaté všetečnosti, kam třetí neděle adventní spadá, byl vydán v roce 1707. Tento údaj nám však o stáří kázání nemusí nic říkat, neboť bylo běžnou praxí shromáždit do jedné sbírky kázání z více předcházejících let. Proto dataci tohoto kázání není možné určit přesně. Jisté však je, že muselo vzniknout někdy po roce 1702, neboť od podzimu tohoto roku se Náchodský stal proboštem a začal disponovat pravomocemi, do kterých spadala i správa majetku. V roce 1707 první díl Svaté všetečnosti vyšel tiskem. Uvědomíme-li si dále, že doba adventní, tedy začátek křesťanského roku, spadá ke konci roku kalendářního, není možné, aby bylo kázání sepsáno pro advent 1707. V možném rozmezí vzniku kázání 1702 – 1706 se osobně přikláním pro variantu nejmladšího data, neboť v lednu 1706 byl podruhé zvolen proboštem, což by se nebylo bývalo stalo, kdyby měl kolem sebe jen samé protivníky, jak se podle kázání zdá. Reakce na výrazná nedorozumění, obsažená v kázání, tedy podle mého názoru vznikla až po jeho druhém zvolení.

Do promluvy na třetí neděli adventní se jako v zrcadle promítají kazatelovy současné problémy. Odkládá experimentální formy kázání, kterými tak rád těší své čtenáře, a píše rozsáhlou homilii nijak nečleněnou, jejíž nosnou myšlenou je osobní statečnost jednotlivce uprostřed společnosti, která mu nerozumí.

Tím se velmi přibližuje jinému soudobému kazateli Kelskému¹⁷, který řeší stejný problém předcházející neděli. Kelský cituje Origena, který chválí Joba, a to samé vztahuje i na svatého Jana: *Jan v okovách byl jest růže mezi trním, lilium mezi hloží a bodláčí, holubice mezi dravými luňáky, beránek mezi hltavými vlky, hvězda mezi oblaky, smaragd v blátě a drahá perla v písku.* Mnohými dalšími příklady apeluje na statečnost jedince. Je zajímavé, že čtenáři neradí, aby se špatným lidem vyhýbal, ale aby se mezi nimi udržel takový, jaký je, aby nepodleh tlaku zvenčí. Cituje z Matoušova Evangelia: *Vy jste sůl země. Sůl, které je málo, ale která je nezbytná, nikdy se nezkaží ani na vlhkém místě, naopak chrání ostatní před zkažením. Sůl, ačkoliv na místě vlhkým jest, však nikdy žádného puchu, žádného porušení netrpí, nýbrž raději jiné věci od porušení zachovává...*

Zatímco však Kelský nahlíží na situaci z pozice křesťana mezi bezbožníky a znázorňuje tedy obecný model jedince jdoucího proti proudu, Náchodský pojímá vše mnohem osobněji. Jako by sepsal svoji obhajobu. Sice popisuje úděl zbožného člověka ve světě, avšak druhý plán kázání, tedy jakési povzdechnutí nad svým vlastním osudem, je téměř hmatatelné.

Náchodský používá pro popsání těžkého života křesťana ve světě paralelu s jelenem, který zavazí paroží o stromy tam, kde žije. Čím víc jelen roste, paroží je košatější a tudíž i zaplétání se do větví stromů je častější a hůře se z něj zvíře vysvobozuje. I k odsuzování se Náchodský vyjadřuje poměrně konkrétně. David také nechtěl být souzený Bohem, ale nakonec uznal, že je lepší být souzen Bohem než lidmi. V kázání na první neděli adventní hrozí Náchodský posledním soudem. Nelítostný Bůh při něm bude tvrdě soudit všechny do jednoho. Kazatel popisuje nesmírná muka svatého Jeronýma, jenž byl ve snu přítomen poslednímu soudu, což ho natolik vyděsilo, že téměř pozbyl rozumu. Náchodský tak již na začátku postily vytvořil hrůzoplý obraz posledního soudu, kdy se čtenář při představě Boha-soudce

¹⁷ Antonín Jan Kelský: *Conciones dominicales in totius anni dominicas*, Praha 1736.

třese strachy. Ve třetí neděli adventní však kazatel celý obraz ještě vyhrotí. Pořád lepší soud božský než lidský. Kdo jiný než ten, kdo zažívá strašné odsouzení lidí ve své blízkosti, ať už po právu či ne, může vyhrotit situaci až takovýmto způsobem?

Pak ale Náchodský přináší jakousi útěchu, že se silný jelen, pokud se zaplete do větvoří, nesmí bát ohnout větve, které mu kladou odpor a tak může projít dál. Soud lidský je od ďábla a tomu děláme velikou radost, když dáváme najevo, jak nás lidské odsouzení mrzí. Proto radí nedávat najevo žádné emoce a dívat se směle všem do očí. Soud lidský totiž soudí jen povrch a proto je málokdy pravdivý. Jen Bůh může spravedlivě soudit, protože jen jemu nezůstává nic skryto. Z počátečních povzdechů se najednou zvedá do ofenzivní síly. Deklaruje, že protivníkovi nic nedaruje a že se mu hrdě postaví. Sbírkou svých kázání psal v době, kdy byl jako probošt svého řádu zmítaný skandály a ekonomickými problémy. Dnes již nerozsoudíme, kde je pravda, skutečností však zůstává, že před komisí, která měla zhodnotit situaci v klášteře a vyvodit z toho důsledky, utekl do Říma.

Nedbej nic! Volá Náchodský často. Nedbej nic, že jsou všichni vůči tobě nespravedliví. Copak je snad svatý Jan zlý jen proto, že je v poutech? Vždyť nikdo se nemůže všem zavděčit. Vždycky jsou proti vám nepřátelé, kteří vám ztrpčují život. Jaké konkrétní protivníky má asi Náchodský na mysli? Kdo mu křivdí a v čem, že je tak nešťastný a lítostivý?

V porovnávání božího soudu s lidským zachází ještě dál a nechává se slyšet, že je daleko snadnější jít na boží soud s hříchy, než na lidský se zázraky. Bůh je totiž nejprísnější, ale také nejspravedlivější a člověk může doufat v milosrdenství. Ztímco lidé soudí zaujatě, jednostranně, nezáleží jim na spravedlnosti a nikdo u nich nedojde odpuštění. Mnoho svatých bylo za života křivě nařčeno z vraždy, smilstva, lži nebo čarodějnictví. Oni však své protivníky nechali „štěkati“. Věděli, že soudce jednou Bůh odsoudí, kdežto odsouzené očistí.

Náchodský se zastává Němců, žijících v Praze, které považuje za utiskované. Získal povolení od konzistoře promlouvat ve velké svátky v době po obědě k německy mluvícím, avšak pouze pod podmínkou, že nebude čeština zanedbávána. Také nechápe, proč by nemohl být v pražské radě německý zástupce, když mají v Praze velikou komunitu. *Mnohý řekne, ten je Němec, do rady se nehodí podle českého*

*příslaví: Mol v drahým rouše, živá ryba na suše, vlk mezi kozami, žák mezi pannami, kozel v zahradě, Němec v české radě.*¹⁸

Pomluva je zhoubná a nejhorší na ní je, že bují ve skrytosti, ve tmě ji spřádají klevety, ale *nedbej nic. Samé slunce se nelíbí sovám, nočním potvorám a blikavým osobám...*¹⁹ Pro hanlivé poznámky nechodí člověk nikdy daleko. Na milá slova však až příliš často zapomene. Pochvaly se člověk nedočká. *Spíš z křemene vodu vytlačíš, než z lidí chválu.*²⁰ I nepoučenému čtenáři musí připadat zvláštní, kolik smutku, obav, hořkosti, pocitu křivdy, zneuznání a bezmoci se dá vložit do pár stránek.

Obžalobou celého světa občas probleskují jiskřičky naděje, že pozemské odsouzení nemá velkou váhu a důležité je především obstát u soudu nebeského. *Než řeč dořekneš, práci dokonáš, soudit tě budou, ale Bůh tě bude soudit nakonec*²¹. Člověk může zemřít jako zločinec, ale na věčnosti se pravda projeví a tam pak i ten domnělý zločinec může být oslavován. Proto Náchodský vyvrací přísloví *jaký život, taková smrt*²² příkladem Krista, Jidáše a „lotra po pravici“. Kristus byl boží syn, ale přesto svůj pozemský život skončil jako zločinec. Po smrti ale vstal z mrtvých a teď kraluje. Jidáš žil dobrým životem, pro peníze však udal Krista, spáchal sebevraždu a sešel do pekel. Lotr po pravici žil zločinným životem, ale než zemřel, všeho litoval a nyní dlí ve slávě boží. Vše se zdá v životě jinak, než je to nakonec na věčnosti.

Když se člověk polepší, ztratí svou špatnou pověst u Boha, ale u lidí ne. Ti už si ho zapamatovali jako provinilce a už jím taky zůstane. A co hůř. Náchodský smutně kroutí hlavou, že ani po smrti není ubožák ušetřen špatné pověsti a pomluv. *Nemoc trvá jen do smrti, ale jméno i po smrti.*²³ I přes veškerý smutek, který z textu vyplývá, se jako červená nit vine kázáním povzbuzování k neklesání na duchu. *Abych s nimi do pekla nešel, nedbám toho nic nebo Nebojte se těch, kteříž zabíjejí tělo, ale duši nemohou zabít.*²⁴

Kam se poděl vtipný, originální, hřímající kazatel, který elegantně spojuje věty, vytváří úchvatné příběhy, hromuje i zpívá, jak se projevuje v kázáních jiných nedělí?

¹⁸ Náchodský: I., str. 67.

¹⁹ Náchodský: I., str. 67.

²⁰ Náchodský: I., str. 68.

²¹ Náchodský: I., str. 68.

²² Náchodský: I., str. 68.

²³ Náchodský: I., str. 69.

²⁴ Náchodský: I., str. 70.

V kázání na třetí neděli adventní je autor o mnoho osobnější. Více se čtenářem soucítí, protože mluví ze své vlastní zkušenosti. Útěchou mu zůstávají jen jeho vlastní slova.

Kázání končí větou, která připomíná závěr osobního dopisu, jehož autor se bojí zveřejnění a dezinterpretace. „*Měj se zatím dobře a jestli tyto mé někdo (jakž nepochybuji) přetřásat bude spisy, vždycky nedbám na to nic, bude toho víc – bude mé přísloví.*“²⁵

2.4 Tváří v tvář

Jméno Náchodského lze nalézt v odborné literatuře jen sporadicky a většinou se jedná jen o zmínku. Například Josef Jungmann v Uvedení o Slovanech vůbec²⁶ a Josef Jireček v Rukověti k dějinám literatury české²⁷ uvádějí Náchodského jméno, název sbírky a data vydání obou dílů.

Jaroslav Vlček je první badatel, který se zmiňuje o Náchodském a o Svaté všetečnosti trochu podrobněji a hodnotí je. O Náchodském tvrdí, že *je český Abraham a Sancta Clara*,²⁸ *jenže pohříchu prázdnější a hrubší*.²⁹ Kritizuje Náchodského přílišnou nenávist k nestřídmosti, zálibu v dramatických začátcích, nepůvodnost některých příběhů a zabývání se podivnými „svatovšetečnými“ otázkami, což bohatě dokazuje citáty. Jediné, co Vlček u Náchodského obdivuje, je kazatelova rétorika, ale ani zde se nevyhne kritice. Vytýká mu nedostatek „dětské poesie“. *Náchodský, literárně nejvýmluvnější a slohově snad nejobratnější ze všech svých duchovních vrstevníků, zůstává vždy jen kazatelem a karatelem.*³⁰

Hynek Hrubý věnuje Náchodskému nejprve drobnou poznámku v nelichotivém úvodu o postilách 18. století. *V katolických postilách věku XVIII. jeví se vítězný ráz protireformační. S nesmiřitelným záštím proti jinověrcům a s náboženským fanatismem*

²⁵ Náchodský: I., str. 70.

²⁶ Josef Jungmann: Přehled literatury české, Praha 1852, str. 30.

²⁷ Jireček, Josef: Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, Praha 1876, str. 48.

²⁸ Abraham de Sancta Clara (občanským jménem Johann Ulrich Megerle), který byl dvorním kazatelem a spisovatelem císaře Leopolda I. Narodil se roku 1644 u Vídně, zemřel 1709 tamtéž. Byl proslulý jako skvělý řečník. Kázal o pokání, zavrhoval radovánky a nabádal ke zbožnosti. Svá kázání bohatě prokládal příběhy z každodenního života. Jeho nejznámější sbírka kázání se nazývá Arcilotr Jidáš. Vycházela postupně v letech 1686 až 1695.

²⁹ Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury III, nakl. L. Mazáč, Praha 1931, str. 22.

³⁰ Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury III, nakl. L. Mazáč, Praha 1931, str. 22.

ličí se v nich hroznými barvami věčné zatracení, nejpodivnější zázraky se vymýšlejí, nejbizarnější příběhy a odporné anekdoty se lidu vypravují. V tom zvláště smutně prosluli Bilovský, Koniáš a Náchodský. ... Českým Abrahamem a S. Clara lze zváti Štěpána Frant. Náchodského, křížovníka; jeho postila, zvaná Sancta Curiositas, t. j. Svatá Všetečnost (1707, 1746), jest skutečná kuriosita, v níž kazatel vymýšlí podivné, často nesmyslné »svatovšetečné« otázky, jejichž řešení jest vyzdobeno nejbizarnějšími výmysly.³¹ Dále věnuje Náchodskému více prostoru, aby svá předcházející tvrzení dokázal. Veškeré citace Svaté všetečnosti slouží jednostranně k odsouzení díla, čímž se autor z vědeckého hlediska diskredituje. Hrubého pojednání o Svaté všetečnosti začíná zevrubným popisem obrázku na frontispisu, který přikládám k práci v příloze. Mnohými příklady pak dokládá nehodnotnost knihy, všechny jeho soudy jsou však totožné s Vlčkovými a jeho závěry i přímo cituje. Stejně jako Vlček také uznává jedinou přednost Náchodského, kterou je výmluvnost, v zápětí však lamentuje nad žalostným úpadkem jazyka knihy. Není mým cílem za každou cenu veškeré Vlčkovy a Hrubého závěry vyvrátit. Není to v mých silách a ani bych tím pravdě neposloužila. Je však potřeba snažit se oprostít od tendenčního náhledu doby konce 19. století, ve kterém Vlčkovy a Hrubého názory vznikaly.

Miloš Sládek, který patří mezi významné současné badatele literární historie, vysvětluje jednostranné soudy badatelů konce 19. století použitím soudobých kritérií na nesoudobou literaturu. Užíváním neadekvátních metod bádání docházelo ke zkreslení pohledu a jistému znehodnocení výsledků. *Ve věcech spjatých s náboženskou nesnášenlivostí i v otázkách uměleckých kritérií a hodnot, byla pro literaturu 17. a 18. století používána zcela nehistoricky měřítko doby konce 19. století.*³²

K dalším současným literárním historikům patří i Michaela Hashemi, která zmiňuje Náchodského ve výčtu katolických kazatelů k kapitole věnované bádání o homiletice.³³

³¹ Hynek Hrubý: *České postilly*, Praha 1901.

³² Sládek, Miloš: *Svět je podvodný verbíř*, Argo, Praha 2005, str.9.

³³ Michaela Hashemi: *Karel Račín, nedocenený barokní autor*, Masarykova univerzita v Brně, 2005, str. 9.

Náchodskému věnuje pozornost také Antonín Novotný³⁴. Tento známý prvorepublikový historik se ve velké míře věnoval pragensiím. Ve své knize pojednávající o dějinách cyriackého řádu řadí kapitoly chronologicky a nazývá je podle jmen proboštů. Z toho logicky vyplývá, že jedna kapitola je věnována i Náchodskému a jeho činnosti v rámci řádu. Náchodský je zde nahlížen pouze v historickém měřítku, nikoli však v literárním. Novotný je pro nás velmi cenným zdrojem informací. Snaží se zdržet se závěrů a drží se objektivních skutečností, které, ačkoli jsou neliterární povahy, pomáhají k mezioborovému propojování známých faktů, což se projeví i lepším pochopením díla. Bohužel však autor necituje prameny, ze kterých čerpal, takže i přes veškerou snahu se mi nepovedlo všechny dohledat.

---

³⁴ Novotný Antonín: U staropražských cyriaků, Praha 2002.

3 Sancta curiositas

3.1 Okolnosti vzniku

Vydané kázání je už samo o sobě protimluv. Jedním z hlavních specifík žánru kázání je právě jeho přednes. Kazatel si samozřejmě své myšlenky pro vlastní potřebu sepsal, avšak i on je svým způsobem součástí kázání. Máme-li na mysli kázání se všemi jeho složkami, spadají sem bezpochyby všechny suprasegmentální prostředky, které dodají větám výraz a život. Jejich původce je mluvčí. Totéž si uvědomuje i Náchodský. *Slovo Boží čtené jest naproti slyšenému jako mrtvé: Slovo čtené jest jako živého promluvení toliko kontrfekt. V knize je umrlý hlas v kostele živý...*³⁵ Náchodský také upozorňuje, že nestačí jen číst doma knihy náboženského obsahu. Lidé nemají přestat chodit do kostela právě pro neopakovatelnost předneseného slova.

Zbývá tedy otázka, proč se kázání začala vydávat. Náboženské knihy, zvláště pak životy svatých a modlitební knížky, se vždy těšily veliké oblibě. S nárůstem gramotnosti se zvedla i poptávka po náboženské literatuře. Církev také věděla, jakou moc má psané slovo, neboť i dnes platí, že člověk má tendenci více věřit napsanému než vyřčenému podle průpovídky: co je psáno, to je dáno. Proto mnozí kazatelé využili možnosti působit na svěřené ovečky ne jen jednou týdně v kostele, ale průběžně během celého roku prostřednictvím vydaných souborů kázání, podle původní přednášené předlohy.

Ačkoli nebylo na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století čtení knih výsadou jen vzdělanců, stále neuměl číst každý. Knihu, domácí cennost, předčítal většinou otec a zbytek rodiny poslouchal, což také upevňovalo pozici otce jako „kněze v rodině“. Tuto situaci známe i z klasické literatury, kdy se o ní dočítáme v historizujících venkovských románech českých autorů devatenáctého století. I Náchodský doporučuje v předmluvě knížku k hlasitému předčítání. *Měj se dobře a tuto knížku na každou*

---

³⁵ Náchodský: I., str. 423.

*neděli podle Evangelium když rozdělíš a čisti domácím budeš, i sobě i jiným užitek bez těžkosti učiníš.*³⁶

Svatá všetečnost tedy jako soubor kázání byla ve své době něčím běžným až módním. Poptávka byla hlavně po postilách kazatelů, kteří byli proslaveni jako dobří rétoři, k nimž Náchodský patřil. Tradičně nejproslulejšími kazateli byli jezuité, kteří svou rétoriku vybrušovali nejen na kazatelnách, ale také ve školách, jenž byly jejich doménou. Jeden z kostelů, kde jezuité kázali, byl Týnský chrám na Staroměstském náměstí, což byla téměř sousední farnost od křížovnického svatého Kříže Většího. Proto není divu, že konkurenční prostředí vedlo ke zvyšování úrovně kázání. Kromě jezuitů se kazatelsky proslavili i někteří kněží nebo členové jiných řádů, mezi které patřil i Náchodský. Měl tedy velké množství předchůdců, od kterých mohl čerpat inspiraci, současníků, se kterými se poměřoval, ale i následovníků, kteří pokračovali v kazatelském poslání.

Svatá všetečnost svou propracovaností přesahuje meze dané liturgickým členěním. Velká formální podobnost jednotlivých kázání i jejich propojenost a přesná tematická návaznost tvoří jeden celek. Proto je možné se domnívat, že tato postila byla již od začátku koncipována jako celistvé literární dílo. Vzhledem k rozsahu jednotlivých kázání byla v této podobě určena k domácí četbě.

3.2 Formální struktura díla

Postila Náchodského je rozdělena do dvou dílů, které na sebe navazují a dohromady tvoří jeden celek. První díl, který byl vydán v roce 1707, má 697 stran a byl tištěn na kvartovém archu. Začíná první nedělí adventní a končí Květnou nedělí. Na konci prvního dílu jsou přiřazeny další tři velké slavnosti tohoto období: Neposkvrněné početí P. Marie, Očišťování P. Marie a Zvěstování Páně.

Za titulní stranou a frontispisem od A. Mansfelta (viz příloha) následuje věnování celého souboru svatému Janu Nepomuckému, které je psáno jak latinsky, tak česky. Dedikace tomuto světcí měla dva hlavní důvody. Zaprvé se jednalo o

---

³⁶ Náchodský: I., předmluva.

mučedníka, který se těšil vzrůstající úctě, zadruhé právě na popud Náchodského se prozkoumal první hrob svatého Jana, který se nacházel v kapli cyriackého kostela. Přeneseně by se tedy dalo říci, že Náchodský vděčí své popularitě mezi věřícími právě svatému Janu Nepomuckému, protože po uznání pravosti hrobu směřovaly kroky mnoha věřících do kostela svatého Kříže Většího, a tudíž výrazně vzrostl počet kazatelových posluchačů.

Krátká jest nemoc šlak, ale jadrná, krátké jest hromobití, ale mocné, krátká a malá jest jiskra, ale tuny prachu zapálí. a města do povětří vyhodí. Krátké slovo Evangelium, ale jádra, moci, oučinnivosti plné. ... Jakkoliv učený, jakkoliv vtipný, jakkoliv moudrý jest Bůh, žádnou však jinou knihu nesložil, než Evangelium samé.³⁷ Předmluvu k oběma dílům Svaté všetečnosti zahajuje chválou Evangelia, jehož perikopy předznamenávají každé kázání. Náchodského předmluva by se dala přirovnat k operní předešle, kdy ještě než samotná opera začne, než se rozhrne opona, představí nám hudební skladatel v krátkých sekvencích všechna hlavní témata, která dále v opeře rozpracuje do jednotlivých rozsáhlých árií. I zde nás Náchodský seznamuje s hlavními tématy, kterými se chce později detailně zabývat: důležitost znalosti Evangelia pro naše spasení, porovnávání antických myslitelů s Evangeliem, důležitost misíí, srovnávání katolictví s ostatními náboženstvími, především pak s husitským hnutím a další.

Na konci předmluvy dedikuje autor svá kázání ještě čtenáři. Podporuje ho v četbě, slibuje překlad obou dílů do němčiny a hlavně upozorňuje na styl jazyka, ve kterém píše. *Užívej, moudrý čtenáři, a jestli česky neumíš, snad do řeči německé časem obrácenou najdeš, slova nádherná a češtinu sličnou zde nehledej, než více sprostému nežli umělému podat a sloužiti míním lidu. Vědouc o tom, že kazatelové napudrovaná slova přednášejí, více rhetoriku a Cicerona nežli Krista učí. Měj se dobře a tuto knížku na každou neděli podle Evangelium když rozdělíš a čísti domácím budeš., i sobě i jiným užitek bez těžkosti učiníš.³⁸* Hynek Hrubý vytýká Náchodskému právě rozpor v předmluvě a díle samotném. Kazatel slibuje prostou češtinu a nenapudrovaná slova, Hrubý však s dodržení tvrzení nesouhlasí. *...přece však*

³⁷ Náchodský: I., předmluva.

³⁸ Náchodský: I., předmluva.

*neubráníme se odporu nad bombastickými frásami, jimiž líčení až překypuje...*³⁹

Někdy však vytyká Hrubý Náchodskému výběr lexika, který je, podle jeho názoru hrubý, místy až vulgární. Zvláště v otázce emotivně zabarvených výrazů bych byla s kritikou opatrná, protože není neznámý obecný posun významů lexik, která jsou v jedné době používána zcela běžně, v jiné mají už hanlivý charakter.

V závěru předmluvy doporučuje autor čtenáři, aby vše předčítal celé rodině a tudíž více lidí mělo z kázání užitek.

Po kázáních na jednotlivé neděle, která jsou seřazena podle liturgického pořádku, následuje krátké autorovo ujištění, že druhý díl bude brzy následovat. *Druhá částka této postily v brzkém čase (jestli Bůh zdraví a život propučí) ode mě vydaná bude. Zatím vděčně tento díl předcházející, laskavý vlastence, přijmi: neb z příčiny následující díl první předsílám: by užitek duchovní dříve z ní mohl zrůstati a v kořen se zmocniti*⁴⁰. Důvodů, proč nebyl druhý díl vydán dříve než téměř za čtyřicet let, mohlo být více. V době vydání prvního dílu druhý nebyl ještě úplně sestaven nebo na něj nestačily peníze. Dříve však, než jej stačil vydat, upadl v nemilost a musel se stáhnout do ústraní. Nedisponoval již žádným majetkem a jeho jméno nebylo spojováno s příliš lichotivými přívlastky, takže jako kazatel již neměl posluchače. Druhý díl tedy vydala majetná vdova Koudelková v době, kdy Náchodský byl již po smrti a aféra kolem něj již utichla.

Druhý díl je na počátku jen opatřen razítkem a průvodním latinským slovem konzistoře, stejně jako díl první, že kniha neobsahuje heretické výklady a je v souladu s katolickým učením. Bez jakékoliv předmluvy je pak plynule navázáno na úvodní díl první neděle velikonoční, tedy Vzkříšením Krista. Celý opus končí dvacátou čtvrtou nedělí po Svatodušních svátcích, tedy slavností Posvěcení chrámu. Dnes je tato neděle nazývána Slavností Krista Krále.

³⁹ Hynek Hrubý: *České postilly*, Praha 1901, str. 273.

⁴⁰ Náchodský: I., závěrečný list.

3.3 Kriterium témat

Sancta curiositas je soubor kázání neboli postila.⁴¹ Kritériem témat je liturgický rok. Kázání jsou tak určována posloupností jednotlivých nedělí. Liturgický kalendář začíná první nedělí adventní a končí slavností Posvěcení chrámu. Přelom liturgického roku tedy připadá zhruba na přelom listopadu a prosince. Církev slaví každý rok několik hlavních slavností. Vánoce, tedy narození Spasitele, slavnost Tří králů, Velikonoce a Svatodušní svátky. Období mezi tím je buď přípravou na tyto svátky (doba adventní a postní) nebo jejich dožívání. Podle toho se také jednotlivé neděle nazývají například Třetí neděle postní, Vzkříšení, Pátá neděle po svatodušních svátcích,... Církev slaví také mnoho jiných slavností, mariánských svátků nebo památky svatých. Nejvýznamnější z nich jsou také zahrnuty do souboru Náchodského kázání.

Soubor kázání Náchodského, stejně jako drtivé většiny všech ostatních kazatelů, začíná první nedělí adventní. Oproti tomu Fabián Veselý se řídí občanským kalendářem, tedy počátkem ledna. Z liturgických důvodů je logičtější začínat adventem, protože začíná příprava na velké svátky a doba z církevního hlediska pomalu graduje.

Pro příslušnou neděli je pak stanoven úryvek z Evangelia, který je každý rok danou nedělí stejný. Až po Druhém vatikánském koncilu se perikopy rozdělily do tří cyklů s označením A, B a C. Každá z částí pokryje tematicky celý rok. Jeden rok se vybírají úryvky z cyklu A, následující rok z cyklu B, pak C a celý koloběh se opakuje. Dnes je tedy variantnost kázání větší, protože nezáleží pouze na neděli, ale i na cyklu, v jakém se neděle právě nachází.

Zkoušela jsem porovnávat tematickou práci Náchodského a dvou současných výrazných českých kazatelů, kteří navazují na homiletickou tradici a svá propracovaná kázání nechávají vyjít tiskem. Jedná se o Tomáše Halíka a Václava Vacka. Zde jsem narazila na problém, že perikopy, na které se kázání vztahovalo, nesouhlasily s úryvky předčítanými v Náchodského době. Sbíрка kázání Tomáše Halíka také neobsahuje jen

---

⁴¹ Slovo „postila“ vzniklo ze začátku věty: Post illa verba textus..., neboli Po těchto slovech textu..., kterými se začínal výklad po přečtení perikopy, úryvku Písma svatého.

kázání jednoho roku, jak to bylo i v baroku zvykem, ale je výběrem kázání z více let. Míjení se úryvků Náchodského a Halíka bylo, bohužel, až k neuvěření. Proto pokus o přímé porovnání rozdílu práce s perikopou i naplňování rétorických kriterií *movere, docere, delectare* v raném novověku a na počátku dvacátého prvního století nebylo možné uskutečnit.

3.4 Rozdělení témat podle liturgického období

Ve svých kázáních musel Náchodský vycházet nejen z perikop, ale také ze slavností a jejich přípravných období, o nichž jsem se již výše zmínila.

Kázání musela zapadat do životního rytmu křesťanských obyvatel, kteří se podle ročních období a svátků časově orientovali v životě. Stálost a neměnnost těchto událostí jim v životě plném změn dodávala klidu a jakéhosi tušení vlastní maličkosti a nedůležitosti, protože ať dělali co dělali, roční koloběh přírody a liturgických svátků se nikdy nezměnil. Martin Svatoš vztahuje tento koloběh na venkov, já bych se ho, hlavně co se liturgických svátků týká, nebála vztáhnout i na obyvatele barokního města. *Život obyvatel venkova se odehrával v uzavřeném, pravidelně se opakujícím cyklu ročních období a křesťanských svátků, v konkrétním prostředí vymezeném dohlédnutým horizontem.*⁴² V adventu a půstu se zdůrazňuje příprava člověka na příchod Krista narozeného, z mrtvých vstalého. Prostředkem k připravení se na příchod je lítost nad svými hříchy, pokání, umrtvování těla, odpírání si radostí. Účelem pokání je dojít odpuštění svých špatných činů a očištění lidského ducha, které tak již bude připravené přijmout Krista. Tedy témata jako jsou probuzení viny v člověku, poukázání na chyby, pohnutí k lítosti a pokání, hrozba zatracení v případě neuposlechnutí, poslední soud, přísná spravedlnost jsou témata typická pro období příprav. Naopak radostné vítání Krista, oslava nového života, překonání smrti, hlásání Evangelia po světě, milosrdenství, duchovní dary a nadání, odpuštění jsou optimistická témata užívaná pro Vánoce, Velikonoce a Svatodušní svátky. V závislosti na liturgické době bylo tématické ladění kázání víceméně dané.

⁴² Svatoš, Martin: Kde domov barokního Čecha?; Paseka, Praha a Litomyšl 2004, str. 118.

3.5 Rozvržení jednotlivých kázání

*Duchaplná myšlenka neboli koncept, concetto, stala se základem nového stylu kazatelského, který k nám přišel ze Španělska přes Itálii a Německo. Většina našich barokních kazatelů hlásí se výslovně k této konceptuální formě homiletické. ... Proti souměrné výstavbě klasicistických řečí jsou konceptuální kázání nesena smělou dynamickou tektonikou, která ponechává při jednotném sepětí všech částí volnost pohybu v detailním postupu myšlenkovém i ve vnějším podání*⁴³

Rozvržení jednotlivých kázání Svaté všetečnosti je přesně dodržováno, jednotlivé části jsou přísně strukturovány, takže orientace v nich je velmi snadná.

Každé kázání začíná příslušným úryvkem z Evangelia, který je přesně daný. Úryvek je citovaný vždy celý, i když si z něj kazatel později vybere třeba pouze jednu větu. Například Kelský s oblibou cituje pouze tu část perikopy, na kterou chce v pozdějším výkladu navázat. Kázání Svaté všetečnosti nejsou doplněna rytinami nebo kresbami, jak je tomu například u Šteyera. Náklad knihy byl chudší.

V *Předmluvě na řeč a svatovšetečné otázky tohoto Evangelium* rozkrývá autor oblast, kterou se bude hlouběji zabývat. V následujících kapitolách, které jsou výmluvně nazvány *Svatovšetečná otázka* a označeny řadovými čísly, klade Náchodský sobě a čtenáři jednotlivé, konkrétní dotazy a snaží se na ně odpovědět. Tento oddíl kázání propůjčil také název celé sbírce. Otázky jsou většinou praktického, konkrétního rázu, které mohou napadnout každého křesťana při četbě příslušného Evangelia. Náchodský se na ně snaží odpovídat s souladu se soudobou teologií a tehdejšími vědeckými poznatky. *Odkud to Slunce někdy jest tak parné, někdy mírné?*⁴⁴ nebo *Zdaliž jeden každý ví, co jest? S příležitosti textu: Kdo jsi ty?*⁴⁵.

V *Kapitole duchovní* nebo také v *Rozmlouvání duchovním* se obšírněji zabývá problémem v úvodu nastíněným. Nacházíme zde jádro celého kázání, které, pokud je úspěšně rozlousknuto, osvítlí i části předcházející a následující. Zde autor střídá žánry a rozehrává veškerý svůj řečnický um. Čtenáře rozhodně nešetří, jelikož počítá s jeho sečtělostí. V argumentaci si neustále pomáhá citacemi nejčastěji z oblasti Starého a

⁴³ Vašica, J.: *Eseje a studie ze starší české literatury*, Tilia, Praha 2001, str. 170.

⁴⁴ Náchodský: I., str.10.

⁴⁵ Náchodský: I., str.23.

Nového zákona, církevních otců nebo antických filosofů, což bylo ve své době postupem relativně běžným.

Rozsáhlejší nebo tématicky nejednotná rozmlouvání bývají rozdělena do podkapitol. Nejčastěji jsou nazývány *Rozdíl* nebo *Historie* a rovněž označeny řadovými čísly. *Rozdílem* bývá pojmenována kapitola výkladová, narací se zabývá *Historie*. Můžeme se ale setkat s názvy latinskými jako je například *Natura orator*. Zde pak nahlíží autor na stejný problém z více úhlů a různě ho žánrově zpracovává.

Závěrečné shrnutí kázání je buďto součástí *Rozmlouvání*, nebo je obsaženo ve zvláštní kapitole *Naučení jadrné* nebo jen *Naučení*. Zde má kazatel poslední možnost čtenáře „pohnout“ a shrnuje nejdůležitější myšlenky kázání.

Celé kázání lze opět přirovnat k hudební větě. Základní strukturou díla je expozice tématu hlavního a vedlejšího, kdy kontrastní vedlejší téma podtrhuje téma hlavní. Následuje provedení, ve kterém autor s oběma tématy pracuje, různě je obměňuje, rozvádí a prolíná. Obměňuje melodii, harmonické postupy i nástrojovou barevnost. Skladba vrcholí závěrečnou reprízou, kdy se opět setkáváme s tématy v původní podobě, tedy se zhutnělou myšlenkou, kterou si pak po odeznění odnášíme v mysli s sebou.

4 Movere, docere, delectare

4.1 Správný kazatel

Řečnictví je forma veřejné komunikace. Cílem řečníka je způsobit změnu v posluchačově myšlení nebo jednání. Již v antice bylo zjištěno, jak velkou moc může řečník mít. Proto vznikaly rétorické příručky, které učily, jak optimálně zapůsobit na posluchače. Účinek správně pronesené řeči byl často velmi výrazný. V ideálním případě posluchač zareagoval přesně tak, jak si řečník přál.

Barokní kazatelé byli rétoři na slovo vzatí. Ovládali řečnické řemeslo mistrně. Však také museli absolvovat dlouhé a náročné studium, kde nebyla rétorika opomíjeným předmětem. Byli sečtělí a dobře znali antických řečnických postupů.

Dobry homiletik musel mít nejen dobry přednes a dobrou znalost přednášeného jazyka. *Barokní kazatelé byli od svých teoretiků přímo vedeni k tomu, aby pečovali též o akustickou stránku řeči, o její libozvučnost a snaha ta u některých autorů dostupuje až mezi možností hromadění eufonických prvků, sledujících zcela přený účin.*⁴⁶ Jejich promluvy vyžadovaly široký teologický, filosofický a historický přehled. Kazatel se musel orientovat nejen v soudobé společensko politické situaci, ale musel být i dobrý psycholog a musel umět posluchače zaujmout. Řeč musela být také příjemná na poslech, jako proud hudby. Důraz na eufonii nebyl jen estetický. Libozvučnost kázání zvyšovala prestiž homiletika, odpovídala vkusu doby a předváděla kazatelovu důmyslnost při tvorbě kázání.

Otázka rozporu mezi persvazivností a estetičností kázání byla jedním ze zásadních témat soudobé rétoriky. Kazatelství se ubíralo dvěma cestami. První cesta označovaná za humanistickou nebo klasickou vyznávala jak prioritu srozumitelnost. Nová rétorika si našla cestu jinou. Zdůrazňovala originalitu, překvapivý nápad a ostrovtip. Podle italského slova *conchetto* = překvapivý nápad, se tomuto kazatelskému

---

⁴⁶ Vašica, J.: Eseje a studie ze starší české literatury, Tilia, Praha 2001, str. 169.

názoru říká konceptuální.⁴⁷ Náchodský se svým přístupem přiklání spíše ke konceptuálnímu kazatelství.

4.2 Mluvené versus psané kázání

V psané postile nemůže kazatel počítat s mocnou zbraní – suprasegmentálními prostředky. Psaný text má jiné výhody. Není závislý na čase a místě, může tedy působit kdykoli a kdekoli. Tohoto rozdílu si je kazatel vědom, proto tištěné kázání není ani zdaleka přepisem mluveného slova. Záleží pak na tom, jak moc dalece se autor od mluveného projevu v psaném odchýlil.

U Fabiána Veselého, jezuitského kazatele z Týnského chrámu, můžeme pozorovat z různých konkrétních narážek na staroměstské měšťany, že tištěná forma se příliš radikálně od mluvené nelišila. Oproti tomu Náchodský se obrací velmi často na hospodáře, doporučuje mu například, jak má zacházet s čeládkou, jak má řídit hospodářství, přitom však kázal ve vedlejší farnosti svatého Kříže Většího. Na rozdíl od Týnského chrámu se cyriacký kostel nenacházel v centru Starého Města, v každém případě však stál uprostřed městské zástavby. Náchodský tedy svá doporučení pro venkovského hospodáře vkládá do tištěného kázání, protože tištěná kniha měla díky distribuci dosah i daleko za hranice města.

Kazatel by měl, pokud chce dosáhnout kýženého účinku, znát svého posluchače a svou promluvu mu přizpůsobit tak, aby jí rozuměl a byla mu blízká. Fabián Veselý byl známým kazatelem elitního jezuitského řádu a kázal v jednom z nejvýznamnějších pražských kostelů, který stál v bohatém centru města. Z toho také vyplývá, jaká vrstva obyvatelstva většinou jeho kázání poslouchala. Byli to bohatí měšťané, nižší šlechta, vzdělanci. Oproti tomu řád, ke kterému Náchodský patřil, byl původně řád špitálský a spíše se orientoval na chudší městské obyvatelstvo. Z toho vyplývá i poloha kláštera, která spadala do chudší části města. Náchodského posluchači byli spíše lidé ze středních a chudších vrstev, s nižším vzděláním. Od doby, kdy byla potvrzena pravost

---

⁴⁷ Sládek, Miloš: Svět je podvodný verbíř, Argo, Praha 2005, str. 27.

prvního hrobu svatého Jana Nepomuckého⁴⁸, který byl v té době velice uctíváný, rozrostlo se Náchodskému posluchačstvo o zástupy poutníků. Poutníci jsou v katolické tradici elementem výrazným a představují výrazněji nábožensky orientovanou část věřících. I jim musel Náchodský svá kázání přizpůsobit.

Náchodský a Veselý tedy museli volit různé způsoby podání výkladu evangelia kromě jiného i z důvodu různé posluchačské základny. Veselého kázání se více podobají mluvenému slovu, Náchodského postila, tak jak je koncipovaná, nemohla být pronášena z kazatelny z několika důvodů:

1. Rozsah jednotlivých kázání čítá i přes dvě desítky stránek kvartového formátu. V případě čtení byl kázání trvalo několik hodin.
2. Svatovšetečné otázky, které jsou Náchodského zvláštností, nepatří koncepčně k jádru kázání. Kazatel mohl během své homilie některou otázku zmínit, avšak propracovaný systém záludných otázek poukazuje na jejich čistě tištěnou podobu.
3. Náchodského oblíbenou formou je dialog nebo i téměř zápis divadelní hry. Scény jsou velmi živé, diskutující osoby se přou a často přecházejí z teologického pole do roviny komické. Kromě svátků nebylo pravděpodobné čtení dialogu v rámci homilie, zvláště pokud se jednalo o komický rozhovor.
4. Autorovi svaté všetečnosti jde o to, aby jeho postila působila jako celistvé literární dílo a nikoli přepis více promluv.

Z toho tedy vyplývá, že Náchodský vypracovával literární podobu svých promluv jen z jakýchsi bodů nebo osnovy, které si pro své živé promluvy připravoval. Psaná a tištěná podoba se tedy navzájem podobala jen rámcově.

4.3 Účinky kázání

Teorie řečnictví španělského jezuita Cypriana Suarez⁴⁹ charakterizuje kázání třemi základními účinky, které se mají projevit na posluchači. Homilie má pohnout k činu (*movere*), poučit (*docere*) a pobavit (*delectare*). Všechny tři složky jsou

⁴⁸ viz výše in Tvář probošta.

⁴⁹ Soarez, Cypriani: De arte rhetorica. Salamanca 1577.

důležité, pro dobré kázání nepostradatelné, navzájem se doplňují a měly by být zastoupeny v rovnováze.

Následující tři kapitoly věnují jednotlivým kazatelským účinkům na čtenáře. Předvedu na Svaté všetečnosti, jakým způsobem pracoval Štěpán František Náchodský se svými kazatelskými nástroji, aby došel kýženého účinku u čtenáře.

5 Movere

Velmi důležitou funkcí, kterou má kázání plnit, je funkce „movere“. Kazatelé se snaží pohnout posluchače k činu. Takovým činem může být pokání, skutek milosrdenství, dobrá rada, pomoc v nouzi, povzbuzení a mnoho dalších. Dokázat přesvědčit člověka o pravdě katolické církve a změnit jeho myšlení a jednání nevyžaduje jen dostatek argumentů. Na vzdělaného čtenáře primárně působí naučná stránka kázání. Jiný čtenář si obsah zapamatuje víc díky příležitostné komice a exemplům. Z toho logicky vyplývá, že jednotlivé tři účinky nelze od sebe oddělit, ale že při zvýšené pozornosti na jeden účinek stále budeme v menší míře pracovat i s ostatními. Náchodský umí velmi obratně pracovat se všemi prvky současně.

Zabývala jsem se nástroji, s jakými Náchodský pracoval, aby dosáhl kýženého účinku, tedy aby své čtenáře pohnul k činu. V teologické rovině slouží jako nástroj postoje, názory a příklady, kterými působí na čtenáře. V psychologické rovině je důležitý osobní přístup kazatele ke čtenáři. Náchodský dává najevo, jak zná problémy svého čtenáře a jak mu chce pomoci. V lingvistické rovině, nebo lépe řečeno v sociolingvistické rovině, jsou nezanedbatelnou přesvědčovací technikou teorie tektoniky kázání a výběr lexika.

5.1 Teologická rovina

5.1.1 Postoj vůči světu

Člověku je svět často místem utrpení, nespravedlnosti a křivdy. Až smrt ho vysvobodí a probudí k věčnému životu. Věčný život je meta, o kterou se má každý křesťan ze všech sil snažit tím, že bude dodržovat boží přikázání na tomto světě. Kněz se pak snaží uchránit své ovečky od hříchu, aby se místo do věčné blaženosti nedostali

po smrti do zatracení. *Svět je mu místem zkoušky, naplněn protivami a stálou příčinou bouří a odporu, jen nebesa jsou místem bezpečného a neproměnitelného pokoje.*⁵⁰

Komenský radí skrýt se před nástrahami světa do svého vlastního srdce a žít v něm poklidně s Kristem. Náchodský se nezříká světa jako takového. Varuje před jeho nástrahami, ale křesťana z něj nevytrhává a nabádá ho k neohroženému životu v pravdě uprostřed nepochopení. Snaží se ho podpořit v tom, co považuje za správné, i kdyby byl kvůli tomu vysmíván nebo trestán. V již výše zmíněném kázání z třetí neděle adventní přirovnává křesťana k jelenu ve křoví, který čím víc roste, tím víc se zaplétá do okolních nástrah. Náchodského rada na problémy nepochopeného a vysmívaného křesťana ve světě je *nedbám na to nic, bude toho víc*⁵¹.

5.1.2 Vymezení se vůči jiným náboženstvím

Podle dobových pravidel musela být postila těsně předtím, než byla vytisknuta, zkontrolována konzistoří, jestli neobsahuje některá tvrzení proti věrouce. Postilu Náchodského konzistoř uznala, neobsahuje tedy žádné heretické učení podle měřítek své doby. Přesto přístup Náchodského k různým náboženským tématům není úplně jednoznačný. Často polemizuje a nechává různé otázky otevřené. Dává tak čtenáři možnost samostatně se nad nimi zamyslet.

Šteyer je ve svých kázáních více návodný a do složitých argumentací se tak často nepouští. Předkládá své stanovisko k danému problému a podporuje ho kladnými argumenty a příklady. Náchodský staví svoji argumentaci často na vyvracení tvrzení opačných. Vehementně se snaží pohnout křesťana k činu, ale nechce, aby ho jen tupě následoval. Křesťan se má nad čtenými slovy zamyslet.

Tento otevřený přístup k problému je zvláště patrný v Náchodského dialogích, kde postava křesťana, kněze či anděla přesvědčuje protivníka o své pravdě. Druhá strana se brání a používá velmi pádné protiargumenty. Obránce katolické věrouky vždy disputaci vyhraje, avšak kontroverzní témata protivníků jsou vždy velmi pádná a výrazná.

⁵⁰ Vašica, J.: Eseje a studie ze starší české literatury, Tilia, Praha 2001, str. 169.

⁵¹ Náchodský, F. Š.: I., str. 70.

Náchodský se nebojí ani těch nejspornějších a ve své době nejživějších témat. V druhé neděli adventní nechává promluvit žida Izáka, který argumentuje proti tvrzení, že katolická víra je správná, protože se mnoho lidí nebálo položit za ní svůj život:

žid Izák: Ačkoli o mučedlnících vašich dobře nám známo jest, však zdaliž i víru naši podobnými, kteříž pro ni život vylili, potvrdit nemůžeme? Anobř i z toho něco pěkného vyvedeš, když přiznati se musíš, že husitická víra, anobř pikhartská, kterou i vy za ohavnou držíte, spravedlivá býti má, poněvadž podobnou veselosti a stálosti onen Hus a Jeroným Pražský v Constantii pro víru svou jest upálený.⁵²

Židovství bylo otázkou velmi živou nejen pro rozdílnost odpovědí na základní náboženské otázky, ale i celkovým rozdílným způsobem života křesťanské a židovské komunity. Židé byli vytlačováni ze společnosti. Byli posmívání, ale i obávaní. Byli opovrhováni, ale přesto drželi v ruku obrovskou moc, byli ekonomicky nepostradatelní. Židé se cítili utiskováni, ale také si byli velice dobře vědomi své moci. Tento schizofrenní vztah k židům, kdy bezcennost šla ruku v ruce s mocí a nepostradatelností, vytvářel zvláštní postoj křesťana k židům, který byl častým tématem a zpracovávanou látkou. I Náchodský se tomuto tématu často věnuje a v rámci dobového názoru hodnotí sionisty negativně. Někdy však i on zachází ve svém rozhorlení vůči nim až nebezpečně daleko.

Dialog mezi křesťanem a židem není v literatuře nijak výjimečný. I jedna z povídek Boccaccia v Dekameronu vypráví o poctivých pařížských kupcích křesťanu Giannotovi a židu Abrahamovi, kteří byli velkými přáteli. Giannota mrzí, že tak skvělý člověk jako Abrahám nemůže jako žid dojít spasení a přemlouvá ho, aby přestoupil na katolickou víru. Abrahám odpovídá, že se nejprve podívá, jak se žije u papežského dvora a pak se rozhodne. Tam je Abrahám nesmírně překvapen tak bezbožným životem všech duchovních, že se vrátí do Paříže a říká Giannotovi: Když vidím, jak se ti všichni duchovní všemožně snaží vyhubit křesťanské náboženství, ale nedaří se jim a křesťanství vzkvétá, vidím, že je opravdu vedeno Duchem svatým a je to tudíž jediné správné náboženství. Šel a nechal se pokřtít.⁵³

⁵² Náchodský, F. Š.: I., str. 50 - 51.

⁵³ Boccaccio, Giovanni: Dekameron, překlad: Radovan Krátký, Baronet, Praha 1997, str. 54 – 57.

Toto téma bylo vždy velmi oblíbené, protože proti sobě postavení zástupci dvou různých náboženství, kultur, jazyka, písma a mentality představovali ve své době největší možný rozdíl lidského chování a myšlení, který se tehdy dal v Evropě nalézt. Navíc teologická obhajoba křesťanství vůči židovství byla v té době dosti aktuální, protože i když byla židovská komunita méně početná než křesťanská, bylo v ní mnoho vzdělaných a bohatých, tedy i vlivných lidí, se kterými se křesťanský lid musel často konfrontovat.

Ve vztahu k jiným náboženstvím Náchodský tak důrazný není. Většinou rozebírá nějaký rozdíl ve věrouce, kde klade pro- a protiargumenty. Většinou se zdržuje osobních výpadů, záleží mu jen na otázkách víry. Náchodský však nikdy nezapomíná na to, že nesmí ztratit čtenářovu pozornost, takže každá disputace je okořeněna komickými výroky. V jedné svatovšetečné otázce se ptá: *Jaké příčiny luteráni mají, že se jako katolíci oustně do ucha zpovídati nechtějí?* Náchodský odpovídá dialogem křesťana a luterána, kteří se o zpovídání baví:

katolík: K čemu tedy Kristus tu moc /odpouštět hříchy/ apoštolům dal, když ji /podle vás/ potřeby není?

luterán: Tu moc dal katolíkům, nám luteránům jinou ustanovil.

katolík: kdež to medlé stojí, že by Kristus řekl: Vy apoštolové, kterýmkoli katolíkům a ne luteránům hříchy odpustíte, odpouštějí se jim. Tvůj mistr Luther tenkrát ještě houby v lese sbíral a o sobě nic a o své zpovědi od Krista neslyšel.⁵⁴

5.1.3 Příklady víry s exotickým nádechem

Náchodského Svata všetečnost stále dokazuje zakotvenost ve své době. Jedním z důkazů je i kazatelova obliba v životech mučedníků, zvláště rád se zmiňoval o misionářích.⁵⁵ Argumenty podporující katolickou víru postavené na soudobých apoštolech víry, misionářích a na jejich častém mučednictví velmi dobře zapadá do nám známých historických kulis té doby, stejně tak jako kult svatých a světic, jejichž bizarní a dramatické osudy dodnes udivují.

⁵⁴ Náchodský: II., str. 83.

⁵⁵ Náchodský: I., str. 49.

*Jak mnoho již na svou tak svatou a pravdivou víru obrátili? Neb z toho také znamená, víra spravedlivá se poznává, když jiní národové, vidíce smělost její, zamítajíce svou soudějí: Taká jest nejlepší*⁵⁶

Kromě snahy přesvědčit čtenáře o správnosti věrouky lze snadno vyčíst autorovu snahu fascinovat čtenáře představami o velmi vzdálených krajích, kam se odvážní misionáři nebáli vkročit.

*Co se víry naší v Indii a v Japonii rozsívané dotýče, dochází tam i také z České země naší řeholníci, kteříž opustíce všecko: statky, přátele i své vlasti, nedbaje na pláč svých známých, na cesty nebezpečné, zimu, horko, pouště, lesní zvěř, cesty tvrdé a skalnaté, mořské nebezpečnosti, topení, bouřky, lidu zuřivost, hloupost, nepravost, jdouce přece s takovou veselostí, aby víru naší národům tyranským (na jejich oheň, šibenice, provazy, řetězy, žaláře nic nedbajíce) rozhlašovali. Skrze co Indie skoro celá, velká částka Japonie i jiné světa krajiny na víru naší s nesčíslným lidu houfem, jsou obrácené.*⁵⁷

Příklady svatých, jejich životopisy nebo jen zmínky o nich jsou jedním z nejčastějších argumentů, ke kterým se kazatelé uchýlovali. Náchodský také sestavil katalog svatých podle nemocí a problémů, jakým byli v životě vystavováni. Katalog je rozdělen podle různých nemocí a obtíží a u každé z nich je výčet svatých, kteří se s touto těžkostí potýkali. Orientovat se lze tedy podle nemocí. Křesťan si podle nemoci, která ho sužuje, najde světce, který trpěl stejně, a modlí se k němu. Světec se tedy stává patronem a ochráncem před danou nemocí nebo utěšitelem v nemoci. Člověku se patron více přiblíží na základě sdílení stejné obtíže. Systém patronů byl v baroku již velmi propracovaný. Na každou činnost nebo událost v životě existoval nějaký světec, patron, který byl vzýván pro dobrý zdar a hladký průběh věci. *Katalog krátký rozličných a známějších svatých, kteří kříže neb na duši neb na těle trpěli. Ptáš se o nemocích. S. Chrysostomus přes celý život hlavy bolesti trpěl. Též také s. Dominicus, s. Lorikatus, s. Theodor Abbas, s. Ducinus biskup, svatá Ludmila a mnozí jiní. Kašel a dušnost trpěli... Rakem sežraná přes celý život byla s. Aldegundis... Slepotu nesli...*⁵⁸

⁵⁶ Náchodský: I., str. 48.

⁵⁷ Náchodský: I., str. 49.

⁵⁸ Náchodský: II., str. 142.

5.2 Psychologická rovina

5.2.1 Vzorce jednání

Oblíbenou formou Náchodského je dialog. Účelem není jen posluchače nebo čtenáře pobavit nebo mu tím zpřístupnit homiletické sdělení ke snadnějšímu zapamatování. Náchodský se snaží sehrát před lidmi životní situace, které s velkou pravděpodobností jednou prožijí, a dává jim návod, jak se v dané situaci zachovat. Nejde ale jen o rady. Kazatel celou situaci barvitě vylíčí, takže se poslušnému farníkovi vše snadno zapamatuje, a když se v životě dostane do podobné situace, o jaké v kázání slyšel, v hlavě se mu promítne „návod“ k řešení. Farníkovi dodávají návodná kázání klid a odvalu problémovou situaci řešit. Náchodský tak chápe potřebu většiny lidí, kteří hledají odpověď, jak se správně zachovat v určitých životních situacích. Pomáhají jim vzorce chování, které nalézají u autorit. V každé historické epoše a kulturní oblasti se autority velice různily. Jediné, co je stále stejné, je touha lidí je napodobovat. Typickým příkladem je otázka rovnosti mezi mužem a ženou v manželství. Všechna náboženství a ideologické směry se na tuto otázku snaží odpovědět. Rada, jak se má žena vůči muži chovat, je popsána nejen v hlavních knihách světových náboženství, ale například i v Červené knížce Mao C'Tunga.⁵⁹

Náchodský se touto problematikou zabývá v druhé neděli po svatém Duchu v rozhovoru Lucilly a Xantippe. Lucilla je žena bohabojná, moudrá, poslušná svého muže. Xantippe je prudká, bojovná a více samostatná. V dialogu domlouvá Lucilla Xantippě, jak být dobrou manželkou a hospodyní. Dialog není původní, jedná se o variantu rozhovoru *Uxor mepsigamos* Erasma Rotterdamského.⁶⁰

Xantippe: Já věru z domu vyhnati bych se nedala, nemám-li kužele, popadla bych rendlíky a o hlavu bych je tloukla.

Lucilla: Toť jest zbraň nová, která hrnčírům jest milá. Jsi-li taková heroina?

Xantippe: Jestli on mě nemá za manželku, já jeho nemám za manžela.

⁵⁹ Mao Tse-Tung: Quotations from chairman Mao Tse-Tung, China, 1966, str. 553.

⁶⁰ Rotterdamský, Erasmus: *Uxor mepsigamos*, Praha 1931.

*Lucilla: Ne tak, ne tak, Xantippe. Zdaž nevíš, že S. Pavel učí, by ženy poddané byly mužům svým? A svatý Petr přednáší příklad Sary, která Abrahama, svého manžela pánem nazývala!*⁶¹

Zatímco manželka má být mírná a poslušná, hospodáři klade Náchodský na srdce jeho zodpovědnost za rodinu a čeládku. *Čeládku na ranní kázání pošleš a sám s manželkou a dětmi pro kázání veliké se zanecháš. Nikoliv nedovol, aby děvečky pro kus pečeně doma zůstaly. Na soudném dni zeptán nebudeš, zdaliž jsi dobře ustrojené jídla od nich měl, ale zdaliž jsi je k náboženství vedl. Celý tejden nic nábožného neslyší, čísti nic nemohou, hospodyně místo řeči duchovní stále zlořečí. Jak obstojí, když jim duchovního chleba od huby odtrhne?*⁶² Náchodský používá k pohnutí křesťana živé obrazy životních situací, které jsou čtenáři dobře známé. Pomocí situačního dialogu lépe porozumí záměru kazatele.

5.2.2 Obecná doporučení pro hospodáře

Náchodský ve svých se ve svých kázáních obracel adresně na některé skupiny obyvatel, zvláště pak na ty, které měly zodpovědnost nejen sami za sebe, ale i za rodinu nebo další svěřené osoby. Náchodský například často promlouvá do duše hospodáři, který má být v domě druhým knězem.

Opakování je matka moudrosti. Kazatel apeluje na hospodáře, aby opakoval během týdne nedělní kázání všem, které má pod svojí střechou. *Jest také velmi věc užitečná, aby naposled nětco se opakovalo, co v předešlé neděli jednáno bylo. Tak se stane, že zrno předrahé ne tak pojednou z duše se ztratí a mysl v dobrém posilní. Jestli časem se stane, že někdo v domě tvém proti nějakému tomu naučení zhřeší, přived' jemu na paměť předešlého kázání užitek, zahanbí se a Duchem svatým pohnutý polepší se.*⁶³

Neřesti sužují každého člověka. Hospodář by si však měl dávat dvojnásobný pozor, aby jim nepodleh, protože je příkladem pro všechny a jeho jednání a chování

⁶¹ Náchodský: II.; str. 408.

⁶² Náchodský: I.; str. 427.

⁶³ Náchodský: I., str. 428 – 429.

bývá často napodobováno. Nejčastějšími prohřešky hospodáře bývá nestřídmost v jídle a pití, smilstvo a lež. *Jestli nějaký hospodář Bachusa jest bratr, který málokdy v neděli rovně chodí a s sebou červené oči jako indiánský holub domů přináší, sotva čeládka doma zůstane, když kocoura nevidí. Ani zvon kostelní tak čeládku netáhne, jako zvuk od konvičky cejnové.*⁶⁴

*Cupido, Venuše plod, maluje se pachole v nahotě, šípy chlípnosti v hrsti mající s očima zavázanýma, jak bys soudil, že chlípnost temnosti miluje a světlo nenávidí. Noc jest tak nebezpečná a hrozná, že se nejvíc báti máš, abys v ní čistotu neztratil. Svatý František Xaverius jsouc ve snách nečistým snem obklíčen, tak silně proti Venuši bojoval, že jest jemu krev z nosu se vyprejštila.*⁶⁵

*Je-li hospodář lhář a sebe chudým lidem žebrajícím, byť z okna viděn byl, zapírá, řekne čeládce spolu lhoucí a doma pána zapírající nějaký žebrák: Medlé pozdravte pána vašeho a jestli podruhý nechce doma býti a někam zajíti, by pozor dal, aby hlavu doma nenechal*⁶⁶

Náchodský často zdůrazňuje důležitost slušné komunikace mezi lidmi. Nezmiňuje se pouze o pomluvě. Snaží se ukázat lidem, že by měli více mluvit o věcech duchovních nebo praktických a užitečných. Ostatní již není nutné. *Stane se někdy při tvém stole, když caňk jazyku víno pustí a žíly rozpustí řeč o všelikých věcech:*⁶⁷ Jeden sní o tom, jaké to bude, až se sejde v nebi s biblickými otci, antickými filozofy a vzdělanci. Druhý přemýšlí nad svým hospodářstvím a oba jsou pochváleni. Třetí pomlouvá souseda pro jeho chudobu a je za to pokárán.⁶⁸ Tři přátelé hospodáře v úryvku ztělesňují tři roviny lidského myšlení. Jsou to stále tytéž tři síly, které vše utvářejí: síla božská, pozemská a pekelná. *Bůh má tři krajiny [...] Krajinu zemskou, nebeskou a pekelní. [...] Řeč nebeská jest chváliti Boha. [...] Řeč zemská jest zemské věci přednáseti. [...] Řeč pekelná jest všecko proklínati a všemu zlořečiti, přetřásati, utrhati, na křivo vykládati. [...] Z těch řečí poznáš jednoho každého, jaký krajan jest*⁶⁹

⁶⁴ Náchodský: II., str. 227.

⁶⁵ Náchodský: I., str. 350.

⁶⁶ Náchodský: II., str. 228.

⁶⁷ Náchodský: II., str. 250.

⁶⁸ Náchodský: II., str. 249.

⁶⁹ Náchodský: II., str. 248 – 249.

Tyto tři krajiny i tři jazyky existují všude. Náchodský tedy nabádá k tomu, aby hospodář pozoroval, kdo u něj v domě jakým jazykem mluví.

5.2.3 Obecná doporučení pro rodiče

Rodiče mají základní vliv na výchovu svých dětí. Na nich je, aby svým ratolestem vštípili základy morálního chování. *Dokavad hříbátko čerstvé a mladé nohy má, ve škole jízdné ku podivení prospívá, tak že vidě takového a tak mistrně sem tam se otáčejícího koníka, řekl bys, že půl rozumu skoro míti. Najde se někdy tak schopný koník, že i s rejtařem přes lesní záseky, přes jámy a oheň bude skákat. Ale necháš-li jej při žlabu, necháš-li po lenivé pastvě se procházeti, z panského plemena i sedlské učiníš, a jehož za sto tolarů mohls prodati, sotva za patnáct odbydeš.*⁷⁰ Náchodský používá přirovnání podobné dnešnímu: ohýbej stromek, dokud je ještě mladý. Z dnešního hlediska je zajímavá i zmínka o finanční částce, za kterou se v Náchodského době nakupovala zvířata.

Ve fiktivním rozhovoru kárá pocestný hospodáře, že špatně vede své děti. *Dobrej den, dobrej den, pane Zigmunde, starosto! Ej! Jak to u vás všecko jako v tureckým zajetí pracuje, a k tomu ještě tak ráno z hnízda leze! Však trvám, místo otčenáše děti lezou do kaše.*⁷¹ Hospodář se víc než o duchovní blaho svých dětí stará o blaho pozemské, kterého se sice snáze dosáhne, o to nižší má však cenu. Tato myšlenka patří mezi ty, které jsou velmi aktuální i v dnešní době.

Velmi mě zaujalo apelování Náchodského na svobodný výběr partnerů. Rodiče mají svému dítěti sdělit svůj názor, doporučit někoho nebo varovat, ale nemají právo vybírat svým dětem životního partnera. Nucené sňatky jsou velmi častou příčinou porušení manželského slibu. Jako kněz, a tedy i zpovědník, má Náchodský určitě bohaté zkušenosti s nešťastnými manželstvími založenými bez lásky. Jeho promlouvání do duše rodičům má o to větší váhu, že je vloženo do samého závěru celého kázání a tvoří jeho vrchol. *Ptá se, co je příčinou porušení manželského slibu. Rodiče často nutí své děti z různých důvodů do sňatku bez lásky. [...] ať tehdy dcera od*

⁷⁰ Náchodský: I., str. 186.

⁷¹ Náchodský: II., str. 692.

rodičů nedohání se milovati toho, kam srdce její samo se netáhne. Bohatství a krása, jak stálé nejsou, tak věrnost duší. Šaty byt' drahé, jestli nevěstě se nelíbí, rameno skrz rukáv s chutí neprotáhne. Musí tehdy otec dceři své vůli nechati, ku kterému magnet ji táhne. Poradit rodičové můžou, ale dohánět nemají.⁷²

5.2.4 Motivace

Motivace je hnacím motorem každého lidského jednání. Když je člověk dobře motivován, dokáže i zdánlivě nemožné věci. Důležitost motivace nepodceňovali ani raně novověcí kazatelé. Věděli dobře, že nemůžou jen nabádat lid ke změně jednání, aniž by jim za to neslibili kýženou odměnu. Lidem nikdy nestačí říct: chovejte se k sobě navzájem dobře, bude se vám lépe společně žít. Důležitá je vidina odměny nebo trestu. Každý člověk reaguje na něco jiného. Nestačí říct: nekrad'te mezi sebou, nebudete moci žít v neustálém hlídání svých věcí a poohlížení se po cizích. Pro jednoho platí: Když nebudeš krást, Bůh tě odmění. Jiný potřebuje slyšet odlišná slova: Když budeš krást, Bůh tě potrestá.

Kazatelé uměli dobře střídat pozitivní i negativní motivaci.. Přesně tak, aby to posluchače nebo čtenáře pohnulo k činu. Vidina věčné blaženosti nebo věčného zatracení nutila lidi se zamýšlet. Peklo i ráj je neproniknutelné tajemství. Vědomí tohoto tajemného „jednou na věčnosti“ provází lidstvo od nepaměti. Vše, co zde udělám, mi bude jednou spočítáno. Záleží jen na mně, jak se k tomu postavím. Veškeré informace o věčnosti a posledním soudu měli křesťané zprostředkovány skrze autority. Ti v očích obyčejného člověka patřili mezi zasvěcené, kteří jsou jediní schopni toto tajemství trochu poodhalit. Kázání o posledním soudu byla velmi oblíbená. Lidé rádi čtou o záhadách, tajemstvích a nebezpečnostech, která je zdánlivě bezprostředně neohrožují.

---

⁷² Náchodský: II., str. 612.

5.2.5 Demokratické rysy a váha pravdy

V rozhovoru otce se synem, který se týká odpuštění nepříteli, vzniká zajímavý efekt. V roli rádce, který káže o odpuštění, je syn, kdežto ten, který zarytě odmítá odpustit, je otec. Syn tedy radí otci a poučuje ho.

V době velmi přesné hierarchizace společnosti, hluboké úcty ke starší generaci a v apelaci na poslušnost, je velmi důležité všimnout si, že i v té době existovala jistá možnost ve jménu pravdy a spravedlnosti vybočit z těchto pravidel, tedy moci pokárat a poučit starší a důstojnější osobu.

Barokní svět miloval legendy, kdy se mučedníci kvůli víře a pravdě zpěchovali vládcům, vojákům, rodině a byli pak posléze i popraveni. Jejich vzdor proti moci ve jménu víry jim také vynesl věčnou slávu. Tento příklad je ale jiný. Syn napomíná otce v dobrém. Argumentuje z bible a jeho otec důkazy uznává. Stává se příkladem i bez dramatického vyústění příběhu. Náchodský jako by nabádal: jdi a pokárej svého otce, pokud se staví proti Bohu. Jednání ve jménu pravdy tě ospravedlní.

Obratný kazatel umí poučit takovým způsobem, že poučovaný si ani nevšimne, že je poučován. Náchodský vysvětluje otázky týkající se vykoupení jakoby někomu jinému, židu, ale ve skutečnosti svými argumenty míří právě na posluchače. V kázání na druhou neděli adventní se celé rozmlouvání duchovní týká dokazování skutečnosti, že Kristus je Spasitel. Náchodský ústy křesťana přesvědčuje Izáka o křesťanské pravdě. Izák se nechce podvolit, neboť židé na svého spasitele stále čekají, ale pak vidí, že neunikne jinak, než že přizná porážku a zmizí. Křesťanova vášnivá polemika neslouží pouze jako návod na řešení podobné situace, ale sám Náchodský tak přesvědčuje své ovečky, které jsou ve své víře nejisté a tedy představují jakési „izáky“.

5.3 Sociolingvistická rovina

Náchodský již v úvodu slibuje, že jazyk, kterým skrze knihu s věřícími promlouvá, bude jednoduchý a nezdobný. A v porovnání se svými současníky se také tohoto slibu drží. Neznamená to však, že by jeho vyjadřování bylo strohé a chudé.

Dobře si uvědomuje, jakou má jazyk moc. Mistrně využívá gradaci, kdy do stejného větného schématu řadí různé obrazy. Větná schémata se několikrát za sebou opakují, aby v poslední větě vygradovala v pointu. *Ven z domu s takovým strážníkem, který žrát doma dosti maje, ještě cizí kuchyně přetlouká. Ven s tím bláznem, který vlastní plášť dobrý maje, do cizího nad svůj se oblačí. Ven s tím zahradníkem, který dosti jablek v své zahradě maje, sousedu ještě krade. Ven z domu s manželem, který lásku doma maje, jinde ji hledá.*⁷³ Jednotlivé alegorické obrazy předcházejí klíčovému sdělení v poslední větě. Náchodský tak pro své sdělení připravuje půdu, aby bylo lépe pochopeno.

5.3.1 Pohnout pomocí závěrečné gradace

Zajímavou taktikou, jak upozornit na problém, je o něm „mlčet“. Jedná se oblíbený řečnický trik.⁷⁴ Když již autor použil množství citoslovcí, oslovení a zvolání a stále chce stupňovat své naléhání na čtenáře, zvolí rychle opačnou taktiku. Kazatel je svým prošením čtenáře tak unaven, že nemůže dále pokračovat a o dalších skutečnostech musí mlčet. Následuje dlouhá vysvětlující pasáž, o čem všem už bude pomlčeno. Jakmile se čtenář dozví o něčem, o čem by mělo být pomlčeno, hned čte pozorněji, protože informace vonící tajemstvím je hned výrazně přitažlivější. *Ach! Tu já tebe, o můj roztomilý čtenáři, pro pět ran Krista mého prosím, o kterým jak mnoho a jak krvavě mluvíti mohu, když ukřižovaného pro jeden hřích Adamův vidím, již unavený mlčím. Mlčím o hrozném soudu, pekle, věčnosti, mlčím o nesčíslných škodách, zlaté tvé duše, mlčím...*⁷⁵

V předchozím úryvku si také můžeme všimnout snahy autora působit jako Kristův spolutrpitelem. Při zmínce o Kristových ranách Náchodský „mluví krvavě“, ačkoli ten, který krvácel, nebyl Náchodský, ale Kristus.

Podobně jako „mlčením“ působí i autorova zdánlivá odevzdanost, která se projevuje umdléváním pisatelovy ruky a studem pokračovat v psaní dál. Náchodský se

⁷³ Náchodský: II., str. 602.

⁷⁴ Soarez, Cypriani: De arte rhetorica. Salamanca 1577.

⁷⁵ Náchodský: II., str. 164.

tímto manévrem dostává do metatextové roviny, kdy píše o psaní. Čtenáři je tak zdánlivě odkrýváno tajemství vzniku postily. Čtenář vidí, jak autor při psaní váhá, vidí, nad čím přemýšlí. Přibližuje se pohnutkám, které vedly autora k psaní. Jedná se o další z technik novověkých rétorů.⁷⁶ Tak jako se v některých úryvcích může zdát obyčejnému čtenáři autor bohem, zde je více člověkem, člověkem nejistě píšícím. *V té případnosti pero mé s takovým studem by obklíčené nebylo, kdyby vědělo, že křesťan aspoň rozumu svého jak zvířata nerozumný užívá. Chceš vědět v čem?*⁷⁷

Náchodský s oblibou graduje kázání až do posledního slova. Zatímco většina kazatelů uzavírá svou promluvu i po exaltovaných pasážích většinou smířlivě, on drží dramatickou strunu napnutou až do úplného konce. Účinek na čtenáře musí být zdrcující. Kazatel si zjedná respekt a chvíli hrobového ticha. K tomu mu také pomáhá výběr lexika, kdy se místo pláče kvílí, svět je zlořečený a slova, na která chce autor zvláště poukázat, jsou až ztrojnásobená.

Taktiky závěrečné myšlenky kázání jsou různé. Mluvčí moc dobře ví, že způsob zakončení kázání bude korunovat celé dílo, a čtenář si bude pamatovat kázání právě podle závěru. Nejde jen o myšlenkové poselství, ale o celkový pocit. Pro příklad uvádím závěr kázání na první neděli adventní Štěpána Františka Náchodského a tří výrazných kazatelských osobností: Bohumila Bilovského, Matěje Šteyera a Jana Antonína Kelského. Všechna kázání měla společné hlavní téma, typické pro tuto liturgickou neděli. Kazatel varuje lid před posledním soudem a nabádá ho k pokání.

Nejrazantněji končí Náchodský, který straší „laskavého čtenáře“ až do poslední tečky. *Lépej jest plakati nyní, pokání činiti, nežli plakati potom a kvíleti navěky. ... Tak jest, starej ty se čtenáři o sebe, já již svět zlořečený nic sobě nevážím a odcházím od tebe. Krátké jsou slova, ale hrozná slova. Bděte zlořečení! Kratší ještě a ještě hroznější na věky! Na věky! Na věky!*⁷⁸

I Bilovský zakončuje velmi přísně, ačkoli během promluvy tak nekompromisní nebyl. *Povstane spravedlnost, přestane trpělivost a pozná se Pán, ...soudce spravující,*

⁷⁶ Soarez, Cypriani: De arte rhetorica. Salamanca 1577.

⁷⁷ Náchodský: II., str. 607.

⁷⁸ Náchodský: I., str. 27.

*to je Syn člověka, před kterým běda tobě, člověče. Nevěříte? ... tenkrát uzdrí a my s nima, ale již tenkrát pozdě uzdríte, amen.*⁷⁹

Šteyer naopak uzavírá přátelštěji, než by kdokoli po přečtení jeho homilie, která je plná drastických exempel, očekával. *At' náš Pán Ježíš ráčí obdařit svou milostí, abychom se do radosti věčné dostali. Amen.*⁸⁰

Kelský je laskavý během celého kázání a nakonec potěší čtenáře písničkou. *Tito svatí dnové jsou dnové milosti, jsou dnové takoví, o kterých mluví svatý Pavel k Korintánům v Ep. 2., kap. 6. Ecce nunc tempus acceptabile! ecce nunc dies salutis! Ej nyní čas vzácný! Hle nyní dnové spasení! Nyní jest svatý adventní čas, v kterémžto následující rady onoho veselého zpěvu adventního, K Hodu božímu se připravme, všech zlostí zanechejme, v svatém obcování a v pravém pokání na modlitbách trvejme a tak pána čekejme, amen.*⁸¹

V první třetině osmnáctého století měl zbožný člověk vskutku z čeho vybírat. Je mnoho cest, cíl je však jeden. Kazatelé se podle své nátury, názorů a vzdělání snaží vzbudit v člověku lítost nad svými hříchy, snaží se je přesvědčit k pokání a k hříchu se již nikdy nevrátit. Odměnou jim bude věčná blaženost v nebi.

⁷⁹ Bilovský, Bohumil: Hlas duchovní labutě, Brno 1721, str. 16.

⁸⁰ Šteyer, Matěj: Postila, Praha 1691, dvojstr. 4.

⁸¹ Kelský, Jan Antonín: Conciones dominicales, Praha 1736, str. 9.

6 Docere

*Homiletika byla vnímána jako promyšlené pokračování katechetiky. Většinu základních křesťanských pravd, které posluchači znali od dětství z výuky náboženství, bylo třeba čas od času zopakovat*⁸² Základy katolické nauky získávali a i dnes získávají věřící ze dvou základních pramenů: z literatury, převážně z katechizmů, a z kázání.

Náchodský si byl vědom, že *vlastní katedrou vyučovací byla kazatelna, pod níž se tisnily dychtivé davy*.⁸³ Ve školách se nejčastěji využíval Canisiův katechismus⁸⁴. Existovaly však i jiné, např. Bellarminův nebo tzv. arcibiskupský. Náchodský si byl dobře vědom obrovské vzdělávací moci, kterou má. Slovo kněze bylo svaté a uznáno za pravdivé často jen proto, že bylo vyřčeno z posvěcených úst. Perikopy na jednotlivé neděle a svátky byly také vybrány tak, aby obsáhly základní otázky křesťanské nauky. Od nich se pak odvíjela témata probíraná v kázáních. I jednotlivá období liturgického roku téměř předurčovala kazatelům směr, jakým se má jejich homilie ubírat. Věřící byli díky kázáním dále vzděláváni a poučováni nejen v oblasti katolické nauky a dogmat, ale i v možnostech řešení morálních otázek běžného života.

6.1 Otázka a odpověď - Svatovšetečné otázky

Náchodský přesvědčuje čtenáře technikou oblíbenou již v antice, rozhovorem. Jeho postila představuje systém velkého a malého dialogu. Velkým dialogem mám na mysli celkovou strukturu každého kázání, které tvoří v úvodu část otázková. Zde nacházíme Náchodského svatovšetečné otázky. Následuje část odpovědi, kterou zastupuje rozmlouvání duchovní. Systém malého dialogu tvoří jednotlivé

⁸² Sládek, M.: Svět je podvodný verbíř, Argo, Praha 2005, str. 12.

⁸³ Vašica, J.: Eseje a studie ze starší české literatury, Tilia, Praha 2001, str. 169.

⁸⁴ Stručně podaný přehled katolické víry. Psaný formou otázek a odpovědí. V jezuitských školách byl tento didaktický způsob velmi oblíbený. Knížka je plná názorných mědirytin, které přesně vystihují tištěný text. Katechismu se často učily děti, které ještě neuměly číst a psát, nebo negramotní venkované, takže obrázky byly k pochopení a zapamatování nezbytné. Canisiův katechismus obsahuje pět základních kapitol, které má každý katolický křesťan vědět: vyznání víry, svátosti, desatero, Otčenáš, Spravedlnost křesťanská – smrtelné hříchy, blahoslavenství a čtyři poslední věci člověka.

svatovšetečné otázky s odpověďmi i různorodé dialogy, které jsou často významným prvkem rozmlouvání.

Jak jsem již výše uvedla, svatovšetečné otázky jsou výrazným prvkem Náchodského kázání. Způsob kladení otázek převzal Náchodský z jezuitské kazuistiky⁸⁵ a vytvořil z nich jedinečný systém. I Canisius postavil svůj katechismus na systému otázek a odpovědí. *Jaké jsi ty víry?*⁸⁶ *Co jest svátost?*⁸⁷ *Proč přikázání církve zachovávatí máme?*⁸⁸ Výklad pak tvoří odpovědi na tyto otázky.

Svatovšetečné otázky zasahují do různých oblastí přírodních i humanitních věd, jako jsou například astronomie, geografie, logika, biologie, psychologie a v neposlední řadě řeší i otázky teologické a katechetické. Vzdělanost a moudrost kazatelů je v každém případě nepochybná. Aby však mohli erudovaně reagovat na všemožné otázky z velmi rozličných oborů, používali řadu nejrůznějších kazatelských pomůcek, jednak vlastních rejstříků, jednak i tištěných příruček, kompendií, florilegii apod. V nich našli k potřebnému tématu stručný vědecký výklad, o který se mohli ve svých výpovědích opírat.

6.1.1 Astronomie

V kázání na první neděli adventní vychází Náchodský ve své otázce z perikopy Lk 21, 25–27, ve které Kristus oznamuje, jakými přírodními úkazy se ohlásí jeho druhý příchod. *Zdaliž v tom Slunci, které se zatmí, nacházejí se hory, kopce, moře a skály, které spatřené věci hrůzu lidem učiní?*⁸⁹

Odpověď začíná velmi podrobným popisem hvězdářského dalekohledu. Popis je velmi přesný a poutavý. Zdá se tedy, že Náchodský měl možnost si podobný přístroj vyzkoušet. *Helioscopium. Nástroj jest u nich tak jmenovaný, když při rozličných časech na proti Slunci se postaví, a jeho obraz nebo species do tmavého pokoje skrze jisté skla uvnitř postavené na bílé plátno se pustí, ne bez podivení celou tu kouli*

⁸⁵ Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury III, nakl. L. Mazáč, Praha 1931, str. 24.

⁸⁶ Canisius, P.: Katechismus, Augsburg 1615, str. 6.

⁸⁷ Canisius, P.: Katechismus, Augsburg 1615, str. str. 24.

⁸⁸ Canisius, P.: Katechismus, Augsburg 1615, str. 49.

⁸⁹ Náchodský: I., str. 10.

sluneční [..]. poznáš plavati. Někdy zajisté spatříš v těle jeho 50 i 60 poskvrn a stíny nějaké přehusté se míchati, kteréž zajisté tak veliké se nachází, že podle jejich rozměření celou zem převyšovati mají.⁹⁰

6.1.2 Geografie – meteorologie

Ani geografie není Náchodskému cizí. Zámořské objevy dráždily fantazii obyvatelů celého Starého kontinentu. Náchodský se pokouší odpovědět na otázku, jestli Kristus, když posílal své učedníky do světa, myslel i na kontinenty, které lidé v té době ještě neznali. *Jdouce po všem světě kažte Evangelium. Jak medlé po všem světě, poněvadž Amerika, čtvrtý díl světa, otevřená ještě nebyla? Nebt' v létu teprva Kristovém 1592 onen zmužilý Hercules Christophorus Columbus genuenský první led v té krajině prolomil a ji první nalezl. [...] Připověděl [...] chuť míti jim nějaké ostrovy otevřítí, z té příčiny, že veliké větry, když do portugalské země jede, dlouhý čas od západu váti znamená a z toho poznal, že by z zámořské další nějaké země takový vítr měl pocházeti.⁹¹*

Již v úvodu jsem předestřela, že jedním z důvodů, proč je důležité zkoumat raně novověká kázání, je možnost nahlédnout do myšlení lidí té doby. Náchodského meteorologický argument objevení Ameriky se z dnešního pohledu může jevit úsměvně. Pojednání o Kolumbovi je pro nás velmi cenné jako doklad úrovně tehdejší vědy. Náchodský jistě vycházel z platných příruček a kompendií, kde jsou prezentovány vědecké výsledky své doby a které sloužily běžně jako pomůcka homiletikům. Kazatelé si také vedli rukopisné rejstříky nebo lístkové kartotéky, které měli tematicky řazené. Z nich pak vybírali příslušná témata a argumenty.⁹²

Pak už se jen člověk diví, jak moc se za těch tři sta let, která v celkovém měřítku lidské civilizace na Zemi znamenají krátký časový úsek, posunula věda a výzkum například v oblasti geografie a meteorologie dopředu.

⁹⁰ Náchodský: I., str. 10.

⁹¹ Náchodský: II., str. 196.

⁹² Sládek, Miloš: Svět je podvodný verbíř, Argo, Praha 2005, str. 24-27.

6.1.3 Logika

Dalším prvkem nesporně ukazujícím na Náchodského vzdělanost a sečtělou je snaha o vyvracení či potvrzení argumentů postupy, které jsou typické pro logiku. Ta byla z filozofie přenesena do teorie řečnictví, kde pomáhala konstruovat argumenty a protiargumenty. Takovou argumentaci například vkládá Náchodský do úst křesťanu, který přesvědčuje Izáka o své pravdě:

žid Izák: Uchovej, bože: bych já takového proti rozumu soudil, zdaž Nero, Dioklecian a Vespasian horší nebyli, když krajiny naše a lidi na hlavu plundrovali a hubili? Co však z toho mě vyvedeš?

*křesťan: Vyvedu cosi divného! Nebo z toho: Když mě dovoluješ a se přiznáváš, že nikoliv nejzlostnějším člověkem byl, z toho samého pravím, vyvedu a dokážu, že Mesiášem a pravým Bohem se dokázal*⁹³

Následuje dlouhý monolog křesťana, který pomocí Izákem uznaného faktu „že Kristus nebyl nejzlostnější“ dokazuje, že byl Kristus Mesiášem.

Důkazy Božství Krista patřily a dodnes patří k základním otázkám, které si teologové pokládají.⁹⁴ Náchodský předkládá nejen důkazy citované z Písma, ale používá i logické postupy používané v řečnictví. Známou a velmi rozšířenou byla ve své době příručka jezuity Cypriana Suarezze *De arte rhetorica*⁹⁵, která tvořila základ rétoriky na jezuitských školách. Zde jsou podrobně popsány a vysvětleny způsoby vedení disputace. Suarez učí argumentovat i argumenty vyvracet.

6.1.4 Biologie

Náchodský ví dobře, kolik potřebuje dospělý člověk spánku. *Odpočnutí starému dost sedm hodin jest i mladému*.⁹⁶ Takto kategoricky definuje počet hodin nutných k odpočinku. Každá hodina navíc je již známkou líného člověka. Den je

⁹³ Náchodský: I., str. 44.

⁹⁴ Katechismus katolické církve, překlad z francouzštiny – Josef Koláček SJ, Zvon, Praha 1995, str. 31-33.

⁹⁵ Soarez, Cypriani: *De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone, Quintiliano praecipue deprompti*. Salamanca 1577.

⁹⁶ Náchodský: I., str. 349.

krátký a práce je velké množství. Dnešní medicína mluví o osmi hodinách spánku. I v tomto ohledu se mění doba a názory lékařů.

Kdo více medle pracuje než hovado? Sedlská zajisté kobyla celý den pluh železný skrze zem proháněje, zdaliž víc nežli fraucimorka nějaká při darebném celého dne žvatláním se neupachtuje? [...] Ty však jakkoliv upachtované těla hovad, divná věc, přes čas nikdy neleží, stydí se slámu tlačit bez potřeby. Proč ty nad hovado lenivější chceš býti?⁹⁷ [...] Nyní já se podívám, jak brzy po té řeči a důvodech zajisto silných zejtra ráno vstaneš.⁹⁸

Domácí zvíře je oblíbeným příkladem, ke kterému se Náchodský rád vrací. Zvíře nemluví, tiše trpí, pracuje, nestěžuje si a některé spí vestoje nebo s otevřenýma očima. Nabízí se zde mnoho možností dát domácí zvíře v nějakém ohledu člověku za příklad.

Příklady tichých a pracovitých zvířat, které, podle slov kazatele, neodpočívají vleže ani když spí, však může vystřídat i příklad odstrašující. Náchodský vede fiktivní rozhovor s Pliniem o míře obdivuhodnosti spánku s otevřenýma očima. *Plinius onen natury zkoumatel soudil, očima otevřenýma spáti, býti zmužilého člověka. Copak ale, dobrý spisovateli, o zajíčkách řekneš? Hovado to, ačkoliv že otevřenýma očima spí, nade všecky jest nejbláznivější. Nikoliv, praví on. Nebo když tak zajíček spí, žádného se nebojí. Nohou někdy na něj šlapíš a neodstoupí. Zmužilst ta, odpovídám, zmužilst je mrtvá, nechválím ji. Vidící slepota jest tím horší, že s otevřenýma vraty nepřítel připouští.⁹⁹*

Z pohledu dnešní medicíny se zdá až neuvěřitelné udání příčiny smrti siamských dvojčat, která byla spojená v pánvi a měla společné dolní končetiny. *Když jeden z nich smrtí dřívěji sešel a tělem svým tak silně druhému smradil, že velikostí toho smradu i pozustalý umřítí musel.¹⁰⁰* Dnes by lékař konstatoval, že smrt nastala z důvodu sepse, otravy krve. Neboť mrtvá část těla napojená na stejný krevní oběh musela svým rozkládáním otrávit živou část těla. Proto udání přílišného smradu jako příčiny smrti by v dnešní době bylo považováno za humor přímo trestuhodný.

⁹⁷ Náchodský: I., str. 349.

⁹⁸ Náchodský: I., str. 354.

⁹⁹ Náchodský: I., str. 340.

¹⁰⁰ Náchodský: I., str. 345.

6.1.5 Psychologie

*Mysl lidská jest plátno široké, na které všecko trefíš malovat; fantazii před sebe vem a mysl, jako bys tu velkou bránu viděl, zdi ze zlata prohlídající patřil, v nich přebývající prohlídl;...*¹⁰¹ Přirovnání lidské mysli k malířskému plátneu, na které se postupně kreslí vjemy, je variací na Platonovu *tabula rasa*, bílou nepopsanou desku, která se zaplňuje údaji až během lidského života. Platon se domnívá, že člověk se rodí bez jakékoli determinace a vše záleží jen na výchově a podnětech, které člověk za života přijme. Vše tedy, jací jsme a co umíme, jsme získali až během života.¹⁰²

Náchodský k popsání vnímání používá přirovnání malby na plátneu. Plátneu je před příchodem malíře také čistě bílé jako *tabula rasa*. Vjemy reality, které si člověk abstraktně představuje, vysvětluje jako malování obrazu. Lidské vnímání je tedy jakýmsi malířem, který nanáší barvy na čisté plátneu a vytváří na něm obrazy – představy.

6.1.6 Teologie

Poukazovat na teologické otázky v postile je jako divit se stromům v lese. Většina svatovšetečných otázek se týká vysvětlování katolické nauky. Na tomto místě bych chtěla uvést příklady výkladů některých bodů katolické věrouky v baroku v porovnání se současností. První příklad je dokladem, že některé pojetí se nemění, druhý poukazuje na mírně rozšířené chápání hříšnosti v dnešní době.

V kázání na šestou neděli po Svatých Třech králich se Náchodský ptá na počet svatých v nebi. *Jak mnoho svatých bude v nebi?*¹⁰³ Náchodského odpověď je téměř totožná s tou, jakou jsem na stejnou otázku našla v současném katechizmu. Svati jsou všichni ti, kteří za pozemského života věrně následovali Krista a proto je ctíme. *Památku nebeštanů ctíme nejen pro jejich příklad, nýbrž ještě více proto, aby se jednota celé církve posilovala v Duchu uskutečňováním bratrské lásky. Vždyť jako nás*

¹⁰¹ Náchodský: I., str. 372.

¹⁰² Pelcová, Naděžda: Vzorce lidství, filosofie o člověku a výchově, Nakladatelství ISV, Praha 2001, str. 32.

¹⁰³ Náchodský: I., str. 362.

*přivádí blíže ke Kristu křesťanské společenství poutníků, tak nás i společenství se svatými spojuje s Kristem.*¹⁰⁴

Velmi diskutovaným tématem byla vždy svatá zpověď. Stále se věřící ptali a stále se ptají, jak často mají ke zpovědi chodit, co všechno je nutné o sobě povědět, jaký hřích je lehký a jaký těžký. *Jaké příčiny luteráni mají, že se jako katolíci oustně do ucha zpovídání nechtějí? [...] naše zpověď nezavazuje všední hříchy se zpovídání, ale toliko smrtedlné, které snadno na mysl přicházejí. A jestli pak nepřichází, zpovídání se potřebí není. Dostí jest jeden hřích všední, jestli smrtedlného nemáš, v zpovědi pověděti, o ostatních není třeba se mučit.*¹⁰⁵

Dnes teologové upozorňují na skutečnost, že člověk je neustále pokoušen, neustále více či méně chybuje, selhává a svatou zpovědí spojenou s lítostí a pokáním se očišťuje a obrací zpět k Bohu. Desatero se dnes chápe mnohem širě než dříve. Selhání je nejen špatný čin, ale i opomenutí udělat něco dobrého. Hranice mezi lehkým a těžkým hříchem je ovlivněna i citlivostí svědomí každého křesťana a konkrétní situací. Není tedy možné, že by člověk nemusel jít ke svátosti smíření kvůli tomu, že by žádný hřích nespáchal.¹⁰⁶

6.2 Práce s autoritami, citování autorit

Pravdivost kazatelových slov vždy podporovaly vhodně vybrané citáty. *Názor autority byl vnímán jako pevný a daný a nepochybovalo se o něm, i kdyby byl v rozporu se zkušenostmi kazatele i posluchačů.*¹⁰⁷

Citované autority Náchodským můžeme roztrždit do několika skupin:

1. Antičtí myslitelé zabývající se filozofií, historií, přírodními vědami: Platón, Aristoteles, Livius, Plinius, Tertulianus.
2. Starý zákon a proroci: Izaiáš, Jeremiáš, Job, Pět knih Mojžíšových, Žalmy, Přísloví, Deuterokanonické knihy.
3. Nový zákon: Náchodský cituje ze všech Evangelii i mnohé listy svatého Pavla.

¹⁰⁴ Katechismus katolické církve, překlad z francouzštiny – Josef Koláček SJ, Zvon, Praha 1995, str. 250.

¹⁰⁵ Náchodský: II., str. 82.

¹⁰⁶ Katechismus katolické církve, překlad z francouzštiny – Josef Koláček SJ, Zvon, Praha 1995, str. 266.

¹⁰⁷ Sládek, Miloš: Svět je podvodný verbíř, Argo, Praha 2005, str. 13.

4. Učitelé církve, církevní Otcové: svatý Jeroným, svatý Tomáš, sv. Augustýn, svatý Eusebius, svatý Řehoř, svatý Chryzostomus, svatý Albert Veliký.
5. Ostatní: Vitae sanctorum, Tridentský koncil.

Za plnohodnotné argumentum byla považována také exempla, krátké příběhy z antické, středověké i raně novověké literární tradice, pomocí nichž zároveň řečník objasňoval posluchačům nějakou abstraktní, obtížně pochopitelnou tezi.¹⁰⁸

Citace autorit nepoukazuje jen na kazatelovu vzdělanost, ale i na úroveň posluchače. Náchodský počítá s tím, že čtenář kázání zná Biblii a orientuje se v ní. V rozhovoru v kázání na druhou neděli adventní mezi křesťanem a židem se může stát text pro čtenáře méně sběhlého nepřehledným až nesrozumitelným.

křesťan: Dovedeš mě znovu před nějakého Kaijáše vašeho nebo Annáše? Nemám žádného od vás pasu.

žid Izák: Neboj se, nebude tam Malchus, muži jsou učení, vtipní, v Písmě svatém zběhlí.

křesťan: O čem pak jednají?

žid Izák: O Mesiáši.¹⁰⁹

Typický rys určité postavy Písma je zde zobecněn a pojmenovává nějaký obecný rys, vlastnost. Jen ten, kdo danou postavu zná, je schopen dešifrovat obsah rozhovoru.

Náchodský s oblibou užívá dvojité citace, kdy citovaná fiktivní postava cituje nějakou obecně známou autoritu. V rozhovoru křesťana a žida argumentuje křesťan většinou ze Starého zákona, protože tato kniha je pro obě náboženství společná a proto obecně přijatelná. Křesťan Izáka poučuje a napomíná a snaží se ho přesvědčit o své pravdě. Doufá, že pokud se mu to podaří, bude židova duše spasena.

křesťan: [...] Medle co zase Sefhoniáš: Za řekami mouřenínské země (Etiopie, pozn.), odkud ponížení synové moji rozptýlených mých přinesou dar mě. Zdaž to nepadá na tři naše krále, kteří s Ethiopie přišli do Betléma? [...]¹¹⁰

¹⁰⁸ Sládek, Miloš: Svět je podvodný verbíř, Argo, Praha 2005, str. 13.

¹⁰⁹ Náchodský: I., str. 43.

¹¹⁰ Náchodský: I., str. 43.

6.3 Návod na odposlouchávací zařízení

Celou postilou se jako červená nit táhne Náchodského hořké žalování na pomluvu a klevety. Není snad jediné kázání, aby v něm toto téma alespoň krátkou zmínkou nevzpomněl. Stále a stále nabádá nevymýšlet pomluvy, nerozšiřovat je, nevěřit jim a okřikovat ty, kteří klevetí a pomluvy spřádají.

Téma pomluv je pro Náchodského natolik palčivé, že se odhodlá odhalit své nejnítěrnější pocity i svou slabost. Stále vysvětluje, že jedinou obranu proti pomluvám je lhostejnost vůči nim. Sám však nevydrží si klevet nevšímat a dokonce dochází tak daleko, že popisuje konstrukci přístroje na odposlouchávání klevet z náměstí.

Čtenář je poučen v poměrně dost neobvyklé konstruktérské oblasti. Bylo by zajímavé se dozvědět, jestli byl přístroj někdy realizován, nebo se jen Náchodský teoretickou konstrukcí utěšoval.

Přístroj je velmi konstrukčně náročný a umožní snadný odposlech rozhovorů vedených na náměstí. Důvodem k sestavení takového důmyslného stroje byly údajně utrhačné klevety, které vedly většinou děvečky a posluhy z měšťanských domů, když se scházely na náměstí u studny jdouce pro vodu.

Čtenáře zaráží až nutkavá touha Náchodského najít způsob, jakým se možné slyšet všechno, co se venku povídá. Až obsesivní chování může dovést jedince zkonstruovat níže popsany přístroj. V každém případě představa existence takového přístroje zaměstná čtenářovu fantazii tak, že jeho bílé plátno myslí bude záhy pomalováno nejbizarnějšími tahy myšlenkového štětce.

Kunst ukázal, jakým způsobem cokoliv na rynku, byť sníženým hlasem se mluvilo, v pokoji svém dosti vzdáleném slyšeti zřetelně se mohlo. Chceš jeho věděti? Ted' hle kunst. Máš-li k rynku obrácenou komoru, ze kterou tvůj pokoj vystaven jest, v té komoře zvenku, to jest v té zdi, která k rynku jest obrácená, díru kulatou na čtyry lokte uděláš a zeď proboříš, do ní troubu z plechu učiněnou s širokým na čtyry také lokte koncem vsadíš, kteráž tím koncem do komory se potáhne a vždy menší a menší díra na způsob trouby jsouc konec její jako dlaň široký skrz druhou zeď tvého pokoje proženeš a upevníš.

V té příležitosti cokoliv rozprávění, hluku na rynku bude, do té díry veliké, jenž k rynku cíliti bude, padaje skrze troubu zvěstovati se bude, tak že když drobet k té druhé malé díře přistoupíš a ucho nastaviš, vše co při handlech, koupi, vše, co při kašně na rynku scházející se žvatlavé děvečky mluviti budou, s podivením vyslyšíš a hosti tvé obveselíš.

Díra pak z venku otevřená by vždycky patrná všem nebyla, kulatou jednu okenici na pantech (jak obyčej jest při oknách) visící přidělati dáš, jenž z jedné strany obraz nějaký maje, podlé libosti na díru se přitáhnouti a odtáhnouti moci bude.

Divný kunst! Ale nevím, kam ještě jest cílící. Mysli sobě hospodáři, že skrze takovou troubu všechny řeči a pomluvy uslyšíš, kterékoli služebné děvečky z mnohých domovův pro vodu se scházející jako zahálčivé při kašně osoby nastrojují.

Tu poznáš, jak jedna, jak druhá kousky své paní, svého pána na talíř přednáší. Pfuť, hanba! Ani představiti je nechci, abych tu vodu samou nezakalil. Dosti jest na tom, že se po celém městě rozneseš, když tvý čeládce, když jedné děvečce známé prostopášnosti tvé učiníš.¹¹¹

Jako by autor kázání doufal, že tento přístroj může klevetám zabránit. Stačí jen jedna malá pomluva a dobrá pověst pěstovaná celý život se zhroutí. *Na onen vysoký obraz Nabuchodonozora jeden maličký kámen zhůry spadl a tak mistrně a škodlivě jej trefil, že nevšímaje hlavy z dobrého zlata, nevšímaje prsy z dobrého stříbra, nevšímaje tělo z dobrého metalu, mermo všecko rozdvojil, rozptýlil a porazil. Stane se, že někdy při stole, někdy při rozprávce zahálčivé, jedno slovo maličké na hlavu bližního se hodí, kteréž jako opáčený kamínek, obraz dobré pověsti, jejížto hlava ze zlata, to jest hlavní života jest chvála, do konce porazí a to tak porazí, že k dobrému jménu až do smrti nepovstane a nepřichází.¹¹²*

Kromě náznaků týkajících se pomluv se Náchodský velmi transparentně hlásí k životu svatého Chryzostoma. Ten byl neprávem podezírán z mnoha podvodů a ničemností, které se urovnaly až na základě Božího zásahu. Jako by body obžaloby světce byly psány přímo na Náchodského. Že by i Náchodský čekal na vysvobození shůry a čekání si zkracoval pokusy o obhájení sebe sama? Je snad Náchodský tak

¹¹¹ Náchodský: II., str. 228.

¹¹² Náchodský: II., str. 252 – 253.

odvážným, že se přirovnává ke světcí? Těžko říci, rozhodně se však cítí být nespravedlivě očerněn a posunuje se do role mučedníka. Informuje čtenáře o světcově životě, mezi řádky však lze rozeznat Náchodského touhu po očištění svého jména.

Ptáš se o protivenství, žalobách lži a pověsti? Čti život s. Chryzostoma a se nad ním podiviš. Žalovali na něj v snešení otcův a biskupův v Chalcedoně shromážděných. Předně: že perle z pokladu kostelního jest prodal. Druhé: že ženu jednu porušil. Třetí: že sv. Epifania ďáblem posedlého a ničemného jmenoval. Čtvrté: že knihu vydal naproti kněžskému římskému stavu, plnou pohrůzek a potupných urážejících slov. Páté: že ani vcházeje ani vycházeje z kostela se nemodlil. Šesté: že jednal samý s pohlavím ženským, všechny jiné od sebe odženouce. Sedmé: že kostelní důchody rozšantročil tak, že se až posavád neví, k jakému užitku jsou obráceny. Osmé: že samotný jedl, lázně užíval a jiným užívati zapovídal. Deváté: že jednoho v chrámu ss. Apoštolův pěstí udeřil a potekoucí z úst krví, předce v tom chrámě mši svatou sloužil. Desáté: že zlořečená slova promluvil řka: že Kristus v modlitbě své vyslyšán nebyl, poněvadž dobře se nemodlil. Jedenácté: že lid svozuje a proti snešení pozdvihuje. Dvanácté: že vůbec obírá fary, kostely a biskupy sám posvěcuje. Třinácté: že cizí věci sobě přivlastnil a paličem byl.¹¹³ Ani po smrti ho pomluvy neopustily a tak neměl být svatořečen. Ale pak měl sv. Cyril noční zjevení, byl napomenut, uznal svou chybu a Chryzostoma kanonizoval.¹¹⁴

Jestli přístroj někdo zkonstruoval a díky tomu se včas dozvěděl o rodící se pomluvě, nevíme. Jisté však je, že Náchodskému se očistit nepovedlo a nikdo se už nedozví, která z informací o něm byla pravdivá a která jen zlou pomluvou.

---

¹¹³ Náchodský: II., str. 144 – 145.

¹¹⁴ Náchodský: II., str. 144.

7 Delectare

7.1 Vkus čtenáře

Poslední a nedílnou složkou kázání je upoutání pozornosti čtenáře. Člověk je ve své podstatě nerad kárán a poučován. Pokud je ale poučení šikovně zabaleno do zajímavé, poutavé a zábavné formy, pro čtenáře je hned mnohem přitažlivější. Ačkoli v Náchodského době probíhal výrazný nárůst zájmu o literaturu, stále byla ve většině chudších rodin kniha vzácností. Kniha byla stále drahým zbožím a těšila se nesmírné úctě svého majitele. V každé rodině měla své místo Bible a častěji bylo možné vedle ní spatřit nějaký svazek kázání nebo životopisu světce.¹¹⁵ Později se přibýly i knížky lidového čtení, které byly nesmírně populární pro svoji čtivost. Dramatická líčení splňovala nároky čtenářů, které se od těch dnešních ve své podstatě nelišily. Člověk se četbou odpoutával od každodenních problémů a vžíval se do děje knihy. Zajímalo ho dobrodružství, napětí, hororové a tajemné příběhy, milostné a rodinné výjevy, dojemné a tragické situace, exotické krajiny. Tato kritéria k upoutání pozornosti se postupně projevila i v kázáních.

Autoři jednotlivě vydaných kázání i postil znali vkus a potřeby čtenáře a proto svá kázání hojně prokládali beletristickými a poetickými pasážemi. Náchodský byl v této oblasti mimořádně nápaditý. Oblíbenou součástí kázání jsou pro něj dramatické vsuvky jak vlastní, jak převzaté.

V rámci jednotlivých kázání, která jsou velmi přesně koncipována, jsou některé části pojaté jako dialog, divadelní hra, narace v ich-formě, er-formě, jako báseň, traktát nebo exemplum. Náchodský si vždy položí nějakou otázku nebo nastolí problém a k jeho zodpovězení či vyřešení použije formu, která čtenáře zaujme, takže on sám má daleko větší šanci skrz zábavnou formu křesťana pohnout a poučit, aniž by si toho onen všimnul. Jak jsem výše uvedla, Náchodský stále komunikuje se svým čtenářem. Oslovuje ho a často se na něj obrací s otázkou, kterou nutí čtenáře zamyslet se v konkrétním místě nad konkrétním problémem. Možná tím chce zmenšit riziko, aby

¹¹⁵ Křenková, Helena: Barokní jezuitská postila, diplomová práce, PedF UK 2002, str. 12.

unavený křesťan, který si večer po práci nebo v neděli po obědě chce přečíst pár řádek, nebyl odrazen složitostí a náročností výkladu a aby naopak dokázal vnímat obsah a udržel pozornost. A tak je čtenář neustále dotazován, uváděn v údiv a ve zvědavost, takže posléze odkládá knihu naplněn novými dojmy zážitky s úmyslem otevřít ji brzy znovu.

7.2 Rozmanitost forem v Náchodského kázáních

Náchodského literární přednosti spočívají v jeho čtivosti, švihy, s jakým vypráví příběhy, v živosti jím inscenovaných rozhovorů, v barvitosti popisů. Jeho kázání jsou primárně určena lidem méně vzdělaným, jak jsem výše uvedla, proto v jeho postile nenajdeme složité metafory, rozsáhlá líčení, obrazná vyjádření, rozvité přívlastky, poetické pasáže. V tomto ohledu se od mnohých svých vrstevníků liší. Nedostatek poetičnosti je mu také vytýkán ve Vlčkově studii¹¹⁶.

Náchodský je tedy více dramatikem než básníkem. A právě různé druhy literárních žánrů a forem a jejich využití v rámci homilie je téma, kterým bych se chtěla v této kapitole zabývat.

7.2.1 Zdramatizované kázání

Úryvek z Evangelia pro druhou neděli adventní (Mt 11) je poměrně rozsáhlý a skrývá více témat. Náchodský se nechává inspirovat větou *Ty-li jsi, jenž přijít máš, čili jiného očekáváme?*¹¹⁷ a své kázání stylizuje do formy rozhovoru dvou náhodně se potkávajících lidí. Dokazuje, že klade velký důraz na čtivost a zajímavost homiletického žánru. Zatímco v první neděli adventní skryl veškeré teologické argumentace a poučení čtenáře do jednoho souvislého příběhu a vše podřizuje naraci (viz níže), tentokrát volí rozhovor.

¹¹⁶ Viz výše – kapitola Tvář v tvář.

¹¹⁷ Náchodský: I. str 42.

Vést celé kázání výhradně formou rozhovoru bylo svojí koncepcí výjimečné. Postavy jednající v dialogu nejsou osoby biblické a dialog není určen pro scénické ztvárnění. Náchodský prostě využíval dramatizovaného textu tak, jak to odpovídalo jeho naturelu, rétorickým doporučením i dobové touze po nezprostředkovaném zážitku.

Náchodský očividně sdílí toto zalíbení pro dramatické zpracování úryvku během bohoslužby, neboť druhá neděle adventní není jedinou slavností v rámci Svaté všetečnosti, kdy vede celé kázání formou rozhovoru dvou nebo více fiktivních postav. I v dalších svých kázáních využívá formu dialogu: Rozhovor matky s dcerou o svatbě (druhá neděle po svatých Třech králich), rozhovor hříšníka se zpovědníkem (třetí neděle po svatých Třech králich), rozhovor autora se svatým Janem (šestá neděle po svatých Třech králich), rozhovor děkana s měštěninem (popelec), hra světa (druhá neděle postní), rozhovor hospodyně, hospodáře a hosta (druhá neděle velikonoční), příběh o žebrákovi, který v jednotlivých kapitolách žádá různé typy lidí o almužnu (první svatodušní neděle), hra o Petrovi, Janovi, Tomášovi a Jakubovi (slavnost Svaté trojice), rozhovor Xantippe a Lucilly (druhá svatodušní neděle), rozhovory otce se synem, syna s přítelem a kněze s nemocným (pátá svatodušní neděle), rozhovor marnotratného hospodáře, dobrého hospodáře a čeládky (šestá svatodušní neděle), rozhovor těla a duše (patnáctá svatodušní neděle), rozhovor otce a syna o užitečnosti katechizmu (sedmnáctá svatodušní neděle), rozhovor, kdy sedlák jde navštívit svého nemocného souseda (osmnáctá svatodušní neděle), rozhovor biskupa a doktora zatracence, doktora práv (devatenáctá svatodušní neděle).

Celé kázání na druhou neděli adventní tvoří rozhovor křesťana a žida, kteří se navzájem znají a zapředou spolu rozhovor při náhodném setkání na jedné z pražských ulic. Celý dialog se zabývá otázkou příchodu Krista, proto byl do adventu zařazen. Aktéři dialogu jsou proto vybráni ze dvou výrazně rozdílných náboženství, oba mají na tuto otázku diametrálně odlišné názory. Ostré polemizování je tedy zaručeno.

Velmi mě zaujal detail, kdy žid je pojmenován vlastním jménem Izák, kdežto křesťan zůstává anonymním. Toto hebrejské jméno znamená v překladu „smíšek“. Je možné, že výběrem tohoto jména chtěl Náchodský zvýraznit komičnost osoby. Izák patří mezi klasická židovská jména, skrývá tedy v sobě také i typizovanost. Pokud by

osoba byla nazvána pouze Izákem, všichni čtenáři budou bez přemýšlení předpokládat, že se jedná o semitu. Proč tedy křesťan nemá nějaké typické křesťanské jméno jako je Jan, Václav, Antonín nebo jiné? Domnívám se, že si posluchač dosadí snáze sám sebe za zmiňovanou postavu, protože je popsána pouze jako křesťan a pokud se posluchač nebo čtenář za křesťana považuje, snáze se s ní ztotožní. Pokud by křesťan nosil nějaké konkrétní jméno, už by ho hned čtenář vnímal jako „on“ a ne jako „já“. Jméno Izák naopak konkretizuje celkový rozhovor, takže se nejedná jen o nějakého žida a nějakého křesťana, ale o konkrétní situaci, v níž můžeme být aktéry.

Dnešního čtenáře dále zarazí, že křesťan Izákovi tyká a chová se nadřazeně, zatímco Izák svému protějšku vykává a dává mu najevo úctu. Náchodský tak charakterizuje stav společnosti své doby. Obě postavy jsou nositelé typických znaků pro svůj stav, a ty jsou kvůli explicitnosti situace mírně nadsazené. Princip superiority je kromě toho základem raně novověké komiky.

7.2.2 Komika v dialogu

Náchodský zlehčuje teologickou disputaci dvou zúčastněných stran vtipy založenými na slovních hříčkách a slovních přestřelkách, v nichž se ukazuje různost kulturních prostředí a stylů myšlení. Dokazuje tím svou hlubokou znalost lidské povahy. Chápe chování lidí a citlivě psychologicky rozkrývá jednotlivé problémy. Dialog je uveden několika replikami připomínajícími víc dobové taškařice než počátek teologické debaty.

křesťan: Dobrý den, Izáku! Odkud medle s těmi starými knihami tak hbitě pospícháš?

žid Izák: Do školy, urozený pane: Líbí se se mnou o víře naší svaté slyšeti?

křesťan: Vidím, že jsi Chacharum jeden, a mezi svými plevy zrno nějaké.¹¹⁸

Vtipné pasáže tvoří jakási přirozená místa pro oddech. Většinou předznamenávají další téma rozhovoru. Jsou důležitá pro upoutání pozornosti a především pro pobavení posluchače, popřípadě čtenáře.

---

¹¹⁸ Náchodský: I. str 42.

křesťan: ... Zdaliž zjevně, že v Betlémě se narodil, bez brejlu nevidíš?...¹¹⁹ nebo

křesťan: ... Vidím, že hlavou kroutíš, Izáku, jako bys proti tomu něco položit chtěl, dáváš znamení, kůži máš napjatou, někam střela vyletí.¹²⁰

Zajímavým prvkem je disputace nad botou, v níž bota slouží jako zástupný problém, skrze který je možné řešit problém spásy světa.

žid Izák: Tak jest: Rabin jméno mé jest, tu' hle ouřadu mého písmo svaté, tu' Talmud, co víc?

křesťan: Co víc, že sám nevíš, kde tě tlačí tvůj střevíc!

žid Izák: Nevím, kam cílíte; můž býti, máme také prodej střevíce.

křesťan: Než medle, na které kopyto jsou šité? Snad prodáváte Mojžíšovo obuví, které nechal na hoře Sinaj?

žid Izák: Uchovej Bůh! ani jsem je neviděl: chodte vy, jako Mesiáš váš chodil, tehdy střevíc potřebovat nebudete, neb psáno stojí: Když jsem vás potkal bez pytlíka a bez mošny a bez obuvi, zdaliž jste v čem nedostatek měli. (Lk 22, 35)

křesťan: Hola, žide: ševče, ne přes kopyto! Ty jsi musel Krista našeho od hlavy až do paty měřit, když jsi jeho mrskal.

žid Izák: Dobře se mu stalo! Dáblem posedlý byl, králem se činil a rybáře měl, ani střevíců neměl a s královstvím se honosil.

křesťan: Medle, co jsi o něm horšího ještě slyšel?

žid Izák: Pod' do školy, uslyšíš.¹²¹

Stejná ekvilibristika se slovy a jejich významem je patrná i v pasáži o žilách, kde se zmiňuje i židovské přísloví.

křesťan: Milý Izáku, je-li medle v tobě jedna žíla dobrá, podle tvého židovského přísloví, neb tvoje přísloví o tomto učení takto pišou: Že každá žíla člověka ponouká, aby činil, co má činit, v čemž jestli poslušný není, odpírajícím se ukáže, v něm ani žíly dobré se nenachází. Ty poněvadž odpíráš, ani jedné žíly v tobě dobré nemáš.

žid Izák: Medle pane, jenom ty špičky a utrhačné podobné slova po straně nechte. Zdaž vás trpělivě neslyším a tím znamení nedávám, že hlouběj věc naši skoumám, víte dobře, že žíla natrhnutá krvaví a hájit se musí.

¹¹⁹ Náchodský: I. str 43.

¹²⁰ Náchodský: I. str 46.

¹²¹ Náchodský: I. str 42-43.

*křesťan: Dobrý mysli, příteli: víš dobře, že žily natnutí pro zdraví lepší se činí. Poznejte vaši krev, kterou jste někdy na sebe vlili, když před Pilátem jste volali: Krev jeho na nás i naše syny (Mt 27, 25).*¹²²

Stejnou výpovědní hodnotu mají i dobové výrazy, které se promítnou do kázání jako příklad autentické řeči. Mezi takové patří úsloví *Až do heku smáti se budou, Jedna laštovice jaro nečiní*. Snahu oživit kázání současným rčením nebo úslovím vnímáme i u dalších kazatelů. Například u Bilovského čteme *Jako drozd na dubě se oběsil* nebo *pozdě bycha honiti*. Je zajímavé, že některá rčení se v téměř nezměněné podobě i ve stejném významu používají u dnes.

Náchodský začal celý rozhovor v žertovném duchu a ve stejném tónu ho také končí. Argumentační logikou dokázal Izákovi, že Ježíš je Spasitel a Izák to musel uznat. Je již necháno na čtenáři, jakým způsobem si vysvětlí Izákovu kapitulaci. Budťo uznal, že jeho protivník vyhrál, nebo se vzdal, aby mu již smršť slov nebránila v odchodu. Závěrečná scéna, ve které křesťan marně čeká na obrácení Izáka, vytváří humornou pointu. Při dočtení závěru, který jsem skutečně nečekala, jsem se nemohla ubránit úsměvu nad vtípností textu. Jsem přesvědčená, že stejný úsměv se objevil na tváři i čtenářů stejných řádků na počátku osmnáctého století.

žid Izák: Patrola! Vyhrál jsi, vyspím se na to a co zejtra učiním, celý Praze známé má býti. Zatím i toho radostného kurýra, že se Mesiáš již narodil, mezi rabíny do školy přinesu.

křesťan: S Pánem Bohem, dobrý Izáku, dejž Bůh, aby světle to poznal. Za tím jak já, tak on řeč jsme skonali a se rozdělili.

Již třetí den jest, co na něj čekám a nepřichází. Tvrdá zajisté jest hlava židovská, dvakrát i třikrát tu skálu s Mojžíšem udeřit musíš, nežli pramen vyskočí.

*Zatím, laskavý čtenáři: Jestli o něm slyšeti budeš, nemeškej mě oznámiti.*¹²³

Pojetí druhé neděle adventní, jak se o to pokusil Náchodský, nemá se své době obdoby. Kazatelé, jejichž sbírky kázání vyšly ve stejném časovém období, jsou po formální stránce velice standardní. Všichni se vzájemně tematicky prolínají: poslední soud, proroctví svatého Jeronýma, uznání Krista jako Spasitele a s tím spojená

¹²² Náchodský: I. str 48.

¹²³ Náchodský: I. str 52.

konfrontace s judaismem. Autoři čerpají z jakési konečné množiny témat vhodné pro adventní dobu, takže se opakují. Lidé také rádi poslouchají nebo čtou to, co už znají, takže i určitá témata v době adventu očekávají a to jim dává pocit jisté stálosti a stability.

Dnes se originalita kazatele odvíjí od originálního tématu, nového nápadu. Raně novověcí kazatelé měli téma nebo tematický okruh relativně daný, takže se jejich tvůrčí duch zaměřoval jiným směrem. Vytvářeli svůj specifický rukopis stylisticky a žánrově. Náchodského rukopis spočívá velkou měrou v dramatizaci témat a snahou o naplnění oné třetí roviny kázání – delectare.

Dramatizaci se Náchodský nevyhýbá ani ve svatovšetečných otázkách, do kterých vkládá drobné dialogy. Jeho oblíbeným komickým tématem, jak jsem již výše uvedla, je rozhovor křesťana a žida. Některé dialogy jsou téměř anekdotou, která se ve společnosti přidává k dobru. *Vložil se jednou žid jeden s jistým křesťanem v disputaci, který by více svatých sobě vypočítal. S tím závazkem, aby vždy na každého svatého jmenovaného vlas z brady vždy sobě vytáhli. Žid od Abrahama svatý otce a jiné proroky v počet uváděl; načež ihned křesťan, to nic není, my jednu svatou Voršilu s jedenácti i hned tisíci pannami počítáme; i vskočil do brady na to židovské, skoro celou ji vytrhl. Sázka ta darební jest byla, neb dokonalý počet samému jest Bohu povědomý.*¹²⁴ Náchodský dál vypočítává, na jaký měsíc připadne kolik svatých. Kromě nečekané pointy pracuje Náchodský i se symboly. Vousy byly vždy znakem moudrosti a váženosti. Trhání vousů je tedy jistou urážkou nebo potupou. V zoufalství si lidé dokonce rvou vlasy a vousy sami. I takový symbol zvyšuje expresivitu vyjádření a působí výrazněji na posluchače.

7.2.3 Soudobé krimi, černá kronika

Lidstvo bylo odjakživa svým způsobem krvelačné. Fascinují ho tragické události z jeho okolí. Z psychologického hlediska zde hraje roli několik faktorů. Při přímém setkání s neštěstím či zločinem se člověk ocitá v šoku, co všechno se může

---

¹²⁴ Náchodský: I., str. 363.

reálně stát a má příležitost vyjádřit širokou škálu svých pocitů. Soucítí s obětí, hledá viníka, na kterého se snese jeho hněv a opovržení, vymýšlí možnosti vyústění situace. Tyto své pocity sděluje další osobě nebo osobám, které se do teoretického řešení situace zapojují a mezi debatujícími vzniká pouto. V neposlední řadě prožívá člověk uspokojení, že se tentokrát neštěstí nestrefilo do něho, že má někdo větší těžkosti než on, což mu výsledně zvedne náladu. Ukáže se, že na tom není ještě tak špatně, popřípadě, že v tom svém trápení není sám. Ne nadarmo se říká, že cizí neštěstí potěší, proto i dnes stránky v novinách věnované černé kronice bývají vždycky nejohmatanější. Náchodský si je dobře vědom, co lidé rádi poslouchají, a tak do kázání jako příklady vkládá také současné tragické a podivné události.

V jednom svém kázání naráží na případ vraždy židovského chlapce Simona Ábelese, který byl nalezen na Starém Městě s prořízlým hrdlem. Tento případ, který se odehrál v roce 1694, otrásl celou tehdejší Prahou a byl tématem živých diskuzí ještě mnoho let. Židovský mladík jménem Simon konvertoval ke křesťanství a jako pravý konvertita svou novou víru velice silně prožíval a hlásal kolem sebe. Smrt proříznutím hrdla je považována vzhledem k židovským zvykům za rituální. Starý zákon přikazoval přinášet Bohu nekrvavé oběti. Obětnímu zvířeti tedy bývalo zpravidla proříznuté hrdlo, aby oběť co nejrychleji vykrvácela. Simon Abeles měl velký pohřeb v Týnském chrámě.

Všeobecně se mělo za to, že vraždu spáchal nějaký žid jako trest za odpadnutí od víry a matení ostatních vírou jinou. Vrah byl nakonec dopaden a za nám dnes neznámých okolností konvertoval před smrtí také. Simele, jak Náchodský oběť jmenuje, je zdobnělina používaná německými židy. ... *víte dobře, že onen Simele, od vás zabitý a u nás v kostele Panny Marie před Tejnem slavně pochovaný, až posavád na krev vylitou volá a svým mordýřem Kurghandlem na víru předivně naši obráceným, i s jinými přáteli z nebe již na vás s mnohými zázraky hledí?*¹²⁵

Výše citovaný úryvek také reaguje na fakt, že Náchodský ve své argumentaci neodkazuje pouze na příběhy z Písma, životopisy svatých nebo exempla, ale také velmi účinně pracuje se současnými událostmi, které v té době hýbaly Prahou. Posluchači tak osoby, o nichž se Náchodský zmiňuje, buďto přímo znali, nebo o nich

---

¹²⁵ Náchodský: I. str 49.

slyšeli, v každém případě aktuálnost příkladů zvyšuje míru jejich účinnosti a neotřelosti.

Další vzpomínka patří zase křesťanu, který se chtěl stát semitou, takže se sám obřezal. Příhodu sám Náchodský uvozuje jako současnou. Tyto zmínky mají však velkou cenu i pro dnešního čtenáře, který v těchto příbězích vidí i jeden z otisků té doby. *Za mých let v pražském městě jednoho máte, který křesťan jsouce víru vaší přiznal; ale znamenejte dobře, zdalíž spravedlivě víru vaší dojíti mohl, nebť samého sebe proti vašemu zákonu obřezal.*¹²⁶

Fantasknější příběhy pak Náchodský přebírá od svých předchůdců. Čtenáře udivuje neuvěřitelnými příběhy o podobě narozených dětí, které nesou vinu svých rodičů. Tyto příběhy jsou typickým úkazem komolení reality, kdy neobvyklá událost nabere v ústním podání gigantických rozměrů, výrazně se odchýlí od skutečnosti a pak se vhodným způsobem se objasní. Z původní události tak mnoho nezůstane. *Přijde na paměť královna Ruperta krále franckého, kteráž Léta 998. dítě porodice místo hlavy člověčí kachnu na něm spatřila. Baron. in Anal. Eccle. Přijde na paměť porod, který jedna žena Léta 1595 světu vyvedla, když dítě zrozené až do polovice tělo lidské od polovice tělo hada hrozného mělo. Michael ab Isselt: L. 12. Pová město Friaul, kterak v městě Perdonioae Léta 1625 jedna urozená paní, jenž žebračku jednu, mající hojný porod, vyplundrovala; skrze to s pokuty božské dítě porodila, kteréž sedm hlav mělo.*¹²⁷

7.2.4 Exempla

Exempla byla oblíbeným prvkem novověkých kázání. Jednalo se o *krátké příběhy z antické, středověké i raně novověké literární tradice, pomocí nichž řečník objasňoval posluchačům nějakou abstraktní, obtížně pochopitelnou tezi.*¹²⁸ V neposlední řadě plnila exempla funkci zábavnou. Kázání bylo exemplum nadlehčeno. I v dnešní době se kazatelé snaží vnést do kázání prvky, které budou

¹²⁶ Náchodský: I. str 49.

¹²⁷ Náchodský: II. str 275 – 276.

¹²⁸ Sládek, Miloš: Svět je podvodný verbíř, Argo, Praha 2005, str. 13.

lidem blízké a zaujmou je. Narozdíl od novověkých homilií však sahají současní kazatelé často k vyprávěním vlastních zkušeností.¹²⁹

7.2.4.1 Tragický milostný příběh

V kázání na neděli desátou po Svatém Duchu vypráví Náchodský *historii strašlivou* o krutém trestu nevěrné ženy. Pro Náchodského není úplně typické, aby převypravoval příběhy sepsané jinými autory bez většího vlastního zásahu. Ve své době původnost motivů nehrála roli. Naopak. Citace svědčily o velké sečtělosti autora. Náchodský si půjčuje exemplum od jezuity Antonia Balinghema.

V Pěmontu v Saffojské zemi, když se jeden bohatý a urozený muž vracel nečekaně dříve domů, přistihl svoji manželku při cizoložnictví. Co činiti měl horlivý a prudký manžel? Zdaž oba kordem hotovým při sobě připásaným jest prohnal? Nikoliv, nikoliv: ale nětco nad míru hroznějšího jest učinil, neb ihned, jsa prchlivostí zapálen, služebníky své povolal, cizoložníka zachytil, jeho svázati rukama zadu a nohy obě spolu spojití velel, po čemž nad těma samýma pokoje téhož poškrvněného dveřmi silný hřeb do zdi vrazil, ženu svou za vlasy popadnul, ji jako psa nějakého až k těm dveřím táhnul a ihned aby ona vlastníma rukama milého svýho cizoložníka oběsila.¹³⁰

Služka, která ženě pomáhala a milenci dveře otevřela, jí jako spoluvinice musela pomáhat. Nepodařilo se jim rozzlobeného manžela uprosit a musely milence bez času na pokání oběsit. Pak se musela celá postel s peřinami i veškerým nábytkem v místnosti spálit. Zhrzený manžel nechal svou ženu se služkou do té místnosti i s mrtvolou milence zazdíť jen malou dírou jim dával chleba a vodu, aby jejich utrpení prodloužil. *Jak dlouho se ty živý mučednice v tom ukrutném žaláři pozustávali, spisovatel nedoložil...¹³¹*

Náchodský příběhem poukazuje na skutečnost, že ženám bude odpuštěno, protože si svůj krutý trest vytrpěly na zemi. Nejtragičtější postavou je milenec. Po svém činu byl okamžitě popraven, takže nedostal šanci svého hříchu litovat. Zemřel

¹²⁹ tamtéž.

¹³⁰ Náchodský: II. str 609.

¹³¹ Náchodský: II. str 610.

bez muk, takže si na zemi své pochybení neodčinil a po smrti se propadl rovnou do pekla. Takové lidi Náchodský lituje, protože zhřešit může každý, strašné však je, když nestihne vše před smrtí urovnat. Pak mu není pomoci. Zhrzený manžel, i když mu bylo společností odpuštěno, bude na božím soudu souzen nejpřísněji. Nejvyšší Soudce ho obviní ze tří smrtelných hříchů. Jeho prehlivost, pomsta a trojnásobná krutá vražda bude souzena zvláště přísně, protože odepřel milenci nárok na pokání. Náchodský zde velmi apeluje na fakt, že člověk má tendenci brát souzení a trestání do vlastních rukou a chová se velmi nemilosrdně. Pokud se ale člověk dostane do role odsouzeného, prosí soudce, aby se obměkčil. Bůh nám dává šanci kát se a člověku nepřísluší někomu jinému tuto možnost odepírat.

7.2.4.2 Alegorie se zvířecím hrdinou

Jedním z nejstarších didaktických příběhů je bajka. Pokud chtěl spisovatel poukázat na nějakou typickou špatnou lidskou vlastnost, přisoudil ji zvířeti. To pak v příběhu nastavuje lidem zrcadlo, které je velmi nemilosrdné, ale také nenapadnutelné. Vždyť hrdinou je přece zvíře, i když perzonifikované. Zvíře není nikdy vybráno náhodně. Jeho vlastnosti, fyziognomické rysy nebo způsob života musí být signifikantní. V tomto exemplu vystupuje čihař a slavíček. Slavík a skřivan byly oblíbenou barokní alegorií. Malý drobný ptáček, který létá vysoko v oblacích a má dar zpěvu, se ideálně hodil pro mnohá přirovnání.

Času jednoho od čihaře jistého chycený jest byl slavíček, kteréhož když ihned zamordovati chtěl, on velikou prosbu žádal, aby jemu život daroval, za milost tu, sebe býti volného, velmi drahé a prospěšné umění jemu přednesti. Na to když čihař parolu podal a k té přípovědi svolil, tři, řka slavíček zachovaj v tvém životě, předně: věc, kterou dosáhnouti nemůžeš, nehledej. Za druhé věci, která k pravděpodobu nemá, nevěř. Za třetí věc, kterou napravit nemůžeš, neoplakávej. Na to propuštěný slavík na strom se posadil a takto k němu promluvil: Vae tibi! Běda tobě, co jsi učinil a jak dobré skrze mě jsi ztratil. Neb já v žaludku mém chovám perlu jednu tak velkou, jako vejce může bejt pštrosový, kterou kdybys byl vyňal, blahoslaveného tebe k celému

*životu bys byl učinil. I tuť on počal sobě stěžovati a všelikou lahodností spátkem ptáčka vábiti, mnohé dobré slibovati, by jenom opáčenou perlu mohl dosáhnouti. Co na to ptáček? Chechtal až do heku, číhači se vysmíval a že by naučení dané tak rychle z mysli vypustil, káral. Neb předně pravil: zdaž víře podobné jest, že by tak velká perla v žaludku mém vyrosti mohla? Po druhé: darmo o to se staráš, bys s řeči tvými mě přivábil a polapil. Potřetí: ztřez tě bolest jest nad tím těžké srdce míti, co se nemůž napraviti. Slyš nyní vejklad manžely!*¹³²

Toto exemplum je do jisté míry obecné a ten, kdo ho vysvětluje má do jisté míry volnost, jakým způsobem alegorii pojme. Náchodský káže manželovi. Jestli má hodnou a zbožnou ženu, ať nevěří pomluvám. Pokud je nepoctivá, neměl by se snažit ji hlídat, stejně si tím nepomůže, jen uškodí. A když ji při nevěře přistihne, ať toho nelituje. Co se mělo stát, se stalo.

7.2.4.3 Hravost

Náchodský vypráví jedno německé exemplum. Když ďábel z nebe padal, povětří ho roztrhalo na kousky a každá část spadla do jiné země. Hlava dopadla do Španělska. Proto tam jsou lidé pyšní, nadutí a povýšení. Žaludek spadl do Vlašska. Vlachové jsou proto vychytralí, tajnůstkáři a vypočítaví. Do Německa spadlo břicho. Němci jsou žraví a náchylní k pití. Ďáblovy nohy do Francké země doběhly, proto jsou její obyvatelé nepokojní, rychle chodí i běhají a velmi dobře tancují. A kam spadl jazyk? Všude po světě na pekelné apoštoly. V Německu je to Luther, ve Francké zemi Kalvín a v České Hus. Tito kazatelé štěbetavý jazyk dostali a všechny země k čertu obrátily.¹³³

A protože učení bylo nové, vznikl i nový slabikář a nová abeceda. Náchodský vypisuje abecedu, kdy od každého písmene jmenuje v latině nějaký nešvar, který je způsoben jazykem. Každý si pak má hláskovat jméno své země, města, ulice, domu... Ke každé hlásce připsat příslušný nešvar a vyjde mu, jakým jazykem se v dané oblasti mluví a jaké nebezpečí mu hrozí. Například. Čechy: C. conviciantem – hanlivý, E.

¹³² Náchodský: II. str 611 – 612.

¹³³ Náchodský: II. str 251.

exprobrantem – vyčítající, C. conviciantem – hanlivý, H. hypokrytam – přetvařující, Y. iurantem – přísahající.¹³⁴

Náchodský vybízí čtenáře, aby zjistil, jakou řečí se mluví u něj doma. Jedná se vlastně o jistý druh hry. Čtenář si hledá písmenka své adresy a hraje si. Také jsem to vyzkoušela, je to velmi zábavné. Náchodský má bohatou zásobu originálních nápadů, jak zaujmout posluchače. „Iniciálová hra“ je toho jasným důkazem.

¹³⁴ Náchodský: II. str 252.

8 Propojení principů *movere—docere—delectare*: Poslední soud

Poslední soud je ideální kazatelské téma, kde se dají stejnoměrně využít všechny hlavní kazatelské principy, které jsem představovala v předcházejících kapitolách. Vidinou posledního soudu se autor snaží čtenáře pohnout k nápravě a poučuje je ústy církevních autorit. Toto téma je čtenářsky velmi vděčné. Dává kazateli jedinečnou možnost k vykreslení dramatické situace, kterou druhý Kristův příchod bezesporu bude, a k zaujetí čtenáře. Zaujmout a bavit čtenáře se dá různými způsoby. Existuje mnoho literárních žánrů, které plní zábavnou funkci, nevyvolávají však ve čtenáři smích, ale napětí nebo příjemné mrazení v zádech. Jistá stránka lidské duše je tak trochu krvelačná a libuje si ve strašidelných, magických a hororových příbězích. I to je způsob, jakým se čtenář oprostí od všedních starostí, zapomene na chvíli na problémy a se zatajeným dechem čte o tajemnu, nebezpečí a hrůzách jiných světů. Ideálním tématem splňujícím všechna kritéria pro dnešní horor, hororové fantasy a thriller je poslední soud a peklo.

První neděle adventní otevírá nový křesťanský rok i čtyřnedělní období příprav na Mesiášův příchod, na Vánoce. Kázání na tuto neděli vycházelo z perikopy L 21, 25-33, v níž se hovoří o znameních předznamenávajících příchod posledního soudu. Myšlenky na dvojí příchod Krista, a to jak na prvý, tedy na narození, tak i na druhý, měly zaměstnávat věřícího nejen v tuto neděli, ale i po celý advent. Zajímalo mě, jak Náchodský pracuje s tématy v porovnání s jinými autory své doby. Jako sledované téma jsem zvolila právě Kristův první a druhý příchod. Jedná se o jedno z mála témat, které se pevně váže k jednomu období – začátku adventu. Díky tomu jsem mohla porovnávat kázání na první neděli adventní Štěpána Františka Náchodského s jeho současníky.

Perikopou popisující druhý příchod Krista a citovanou v úvodu kázání se Náchodský podrobně zabývá ve svých Svatovšetečných otázkách, tam však sleduje spíše konkrétní, praktickou, ba dalo by se říct „technickou“ rovinu textu, spíše než jeho stránku teologickou. Klade si postupně devět otázek, o kterých si myslí, že by mohly vytanout křesťanovi na mysli při rozjímání nad úryvkem. *Zdaliž v tom Slunci,*

kteře se zatmí, nacházejí se hory, kopce, moře a skály, které spatřené věci hrůzu lidem činí? Odkud Slunce někdy jest tak parné, jindy mírné? Poněvadž hvězdy jsou větší nežli celá Zem, jakým způsobem na Zem mnohem menší padati budou moci? Jakým způsobem kříž znamení Syna člověka se ukáže, poněvadž mnoho kusův z něho ztracených, na drobné kousky již jest rozdělený?¹³⁵ Na tyto a další otázky se snaží odpovídat erudovanými argumenty, které jsou však přerušovány nabádavými poznámkami: Pokud se nepolepšíte, Slunce se bude bouřit. V této pasáži je Náchodský jedinečný. Žádný z jeho současníků nevytváří ve svém kázání čistě otázkovou část. Každý kazatel si sice klade otázky, na ty však v průběhu kázání jen odpovídá a netvoří z nich samostatný kompoziční celek.

Stěžejní kazatelská práce spočívá u Náchodského v části následující po svatovšetečných otázkách, v rozmlouvání duchovním. I zde jako hlavní téma zazní hrozba posledního soudu. Náchodský rozehrává rozsáhlý dramatický příběh. Vybírá si část ze známé a oblíbené legendy o svatém Jeronýmovi, která nabízí velmi bohatou látku pro dramatické pojetí. Výběr této legendy pro kázání na první neděli adventní není ničím výjimečným. O Jeronýmovi se dočítáme i u Náchodského současníků. A právě tato skutečnost dává jedinečnou šanci zanalyzovat Náchodského zpracování tématu posledního soudu i známého příběhu s ohledem na jeho současníky. Jde o stejné téma téže neděle podpořené toutéž legendou. Náchodský se drží linie příběhu volně a vkládá do něj další dějové vrstvy.

8.1 Jeroným na soud

Duše, se kterou se Náchodský ztotožňuje vyprávěním v první osobě, letí nad krajinou, doprovázena andělem, který je jejím průvodcem. Ten ukazuje duši nezměrnost a sílu přírody, nad kterou letí a vůči které je lidské bytí *tintěrkou*.¹³⁶ Poukazuje na čas, který stále trvá a vůči němuž klade krátkost lidského života a malichernost válek. Zdůrazňuje pokoru vůči toku času. Vypráví, jak se budou jednou

¹³⁵ Náchodský: I. str 10 – 17.

¹³⁶ Náchodský: I. str 18.

všechny duše nesmírně divit, až on s ostatními anděly zatroubí na troubu a *svolá svět na plac*.¹³⁷

Ve Zjevení Janově¹³⁸ ohlašují andělé troubením na polnice poslední soud. Sedm andělů postupně zatroubí a na svět se spouští pohromy. Zatroubí první, začne padat krupobití, oheň s krví a všechno zelené zežloutne. S druhým zatroubením spadne hořící hora do moře, to se promění v krev a mořští živočichové uhynou. Otráví se řeky, slunce a hvězdy potemní, země se otevře a vyvalí se dým, oheň a síra a kobylinky. S posledním zatroubením se ujme Hospodin kralování nad světem. Tak jako v sedmi dnech dal vzniknout zemi a všemu, co je na ní a kolem ní, tak také po sedmi zatroubeních všechno zanikne a nastane poslední soud. I ve Starém zákoně se zkáza ohlašuje zatroubením. Jericho padlo po zahřmění sedmi polnic z beraních rohů¹³⁹.

Právě s jedním z andělů zkázy letí duše podívat se, jak jednou bude vypadat poslední soud. *Svolání na plac* tedy znamená shromáždění k poslednímu soudu po zatroubení na andělské polnice. Náchodský proměňuje nelítostného anděla v anděla soucitného a varujícího, který se snaží pohnout duši k pokání, aby jí pak jednou byl Soudce milostivý. Duše se anděla bojí a má k němu velkou úctu, je ale všemi nečekanými událostmi natolik vyděšená, že se k andělu utíká a ten se stává jejím ochráncem.

První část příběhu je velmi dynamická, protože se v ní mísí jak popis krajiny vyprávěný překvapenou letící duší v ich-formě, tak vysvětlování anděla, který se tak dostává do dialogu s duší-vypravěčem.

Bilovský nevěnuje celou svoji homilii jedné legendě. Uvádí čtenáře nejprve do antického příběhu. Začíná vyprávěním o athénském vojevůdci nebojácném Themistoklovi, který se šel jednoho dne podívat do soudního dvora a tak to na něj zapůsobilo, až vykřikl, že je lépe jít rovnou do pekla, než stanout u soudu v okovech a být odsouzen přísnými soudci k smrti. Na to Bilovský navazuje, že athénský soud není nic v porovnání s věčným soudem. *Ukáže se tam červený praporec v povětří, signum filii hominis. Znamení Syna člověka, kříž šarlatovou krví nevinného Beránka Krista*

---

¹³⁷ Náchodský: I. str 18.

¹³⁸ Zj 8-11.

¹³⁹ Joz 6, 1-27.

*pokropený, ad consolationem iustorum & terrorem reprobtorum, vyvoleným k potěšení, bezbožným pak k poděšení*¹⁴⁰, cituje svatého Jana Zlatoústého.

Kelského kázání na první neděli adventní je vedeno v úplně jiném duchu. Je o poznání vlídnější a mírnější ke svému čtenáři, ale i on upozorňuje na poslední soud. Kazatel se zaměřuje na dvojí poselství adventu. Prvním aspektem je radostné očekávání Krista, jehož narození v Betlémě znamená první příchod a to příchod milosrdný. Při druhém příchodu, kterým je myšlen poslední soud, se nám ukáže jako nemilosrdný soudce, přísný a hrozný, který bez milosti tresce všechny přestupky. Cituje svatého Jáchyma, že při prvním příchodu vyniklo Kristovo lidství a překrylo jeho božství, při druhém příchodu zase vynikne božství, jeho velebnost a moc. Zajímavý je způsob, jakým Kelský upoutává pozornost čtenáře. Zatímco ostatní zpracovávají různé příběhy a události, Kelský cituje obecně známou latinskou píseň *K Hodu božímu se připravme*¹⁴¹, kterou zmíní na začátku a jejímiž verši i celé kázání zakončí. Živě si představuji, jak se barokní čtenář v místě citace písně zastaví a začne si ji potichu pobrukovat. Hned je mu kázání bližší, hned je osobnější, protože v té knize (od osobně neznámého autora) objevuje něco, co zná důvěrně a to ho těší. Na druhou stranu pokaždé, když bude v kostele danou píseň zpívat, vždy se mu vybaví souvislost písně s kázáním, které četl.

8.2 Jeskyně Jeronýma a Jeroným při mysli vytržený

Společně prolétávají nehostinnou krajinou, aby se dostali do jisté poustevny. *Spatřila se z povětří nenadále obrostlá hustým stromovým lesním jeskyně přehluboká, jenž zvěř nějakou zdržovati se zdála, okolo ní husté záseky byly, jako by nepřítel nějakého pouště té se obávali; nebylo ani oku co sličného, ani uchu co libého, okolo ni nalézti; když krom smutného a truchlivého mlčení a listí od větru pohybování, nějakých velkých lesních ptákův více kvákání, nežli spívání slyšáno bylo. Od východu slunce otvírali se nějaké okolnaté dveře mechem hustým obrostlé a z vrchu neotesané okno světlu průchod, skrze které nějak sluneční paprsky se prorážely. Antonia aneb*

¹⁴⁰ Bilovský, Bohumil: Hlas duchovní labutě, Brno 1721, str. 3.

¹⁴¹ Kelský, Jan Antonín: Conciones dominicales, Praha 1736, str. 9.

Paula slavných poustevníků řekl bys obydlí, jenž jednání lidského a světa omylného se štítíce do těch a takových zákampí spasitelně se skryli. Zatím kdož ví, zdaliž i v ní učedník nějaký a nové pouště milovník nepozůstává?¹⁴² ... Ej hle nelekej se! Tuť v hlubokém koutě sedí starec, šedinou hlavy své velmi vážný, vlasy jeho jsou hluboce prodloužené, líce tváře jeho bledost zarazila a jako v záhony nějaké vyvorala; čelo jeho scvrklé a skormoucené, záda obnažené a kamenem nějakým prsa zmodralé a stlučené, na ramenách jeho zíněný a okolo beder železný pás visí a do masa hluboce se vráží, více k mrtvému než k živému podobný. Leží na zemi a vedle sebe strašlivou má Kalvárii; spí, praví anděl, aneb bdí. Tu já, že tvář jeho potem se přelívati a jeho třásti se znamenám, není, pravím, potřebí dále zkoumati, člověk jest půtku s smrtí mající.¹⁴³

Velmi barvitě popisy jsou neobvyklé svým spádem a plasticitou. Náchodský si nelibuje v nekonečném množství přívlastků, vznosných slov a opisných tvarů. Zajímavý je náhlý přechod od popisu k dialogu, kdy anděl s duší svým rozhovorem dotvoří pohled, který se před nimi prostírá, tím se čtenář ocitá přímo s nimi uprostřed jeskyně. Náchodský pochopil velmi dobře, že pokud chce posluchače, potažmo čtenáře pohnout k nějakému činu, v tomto případě k zamyšlení se nad svým životem a k pokání, musí je strhnout. Každý správný řečník umí nadchnout davy a každý má také k tomu své vlastní nástroje. Náchodský používá svou bohatou výmluvnost, lidmi pohne pomocí příběhu. Příběh pak vyvstává na vtipných dialozích, barvitých popisech a zajímavém ději, který má spád.

Bilovský oproti tomu nepracuje tolik se čtenářovou představivostí, sahá raději po úslovích, která jsou lidem obecně známá. Když vypráví starozákonní příběh o Absolónovi, který se stavěl proti svému otci Davidovi, závěrečnou Absolónovu smrt komentuje velmi lakonicky *a jako drozd na dubě se oběsil.¹⁴⁴*

¹⁴² Náchodský: I. str 18.

¹⁴³ Náchodský: I. str 18 – 19.

¹⁴⁴ Bilovský, Bohumil: Hlas duchovní labutě, Brno 1721, str. 12.

8.3 Jeroným k sobě přichází

Překvapená duše hledí na poustevníka, který se ocitá ve stavu mystického vytržení. Anděl jí připomíná, že je chybou domnívat se, že si poustevník zvolil tento život z nouze, nebo že zanevřel na svět. Naopak. Tuto životní dráhu si zvolil z lásky k Bohu. Jediná světská radost, která ho v poustevně těší, je literatura. Vyděšená duše popisuje svůj strach při pohledu na poustevníka v tranzu. Čtenář je touto přímou výpovědí autora vtažen do děje ještě hlouběji. Mísení vypravěče v první osobě a vysvětlování anděla-průvodce velmi asociuje Komenského Labyrint, v němž je překvapený autor-poutník veden Všudybudem a Mámením, kteří zodpovídají jeho otázky. Komenského průvodci však nemluví pravdu a nasazují mu růžové brýle, aby viděl realitu v co nejlepších barvách. Náchodského průvodce se oproti tomu snaží vše vysvětlit podle pravdy a pokud možno co nejvíce naturalisticky. Další paralely Labyrintu a Svaté všetečnosti spatřuji ve zpracování základních filozoficko-teologických otázek zábavnou dialogickou formou a Ich-formou.

Dialogová forma zprostředkující výklad filozofických témat je běžná již v antice, vzpomeňme Platónovy dialogy. Antické dialogy jsou ale statické. Dva filozofové sedí ve stoe a disputují. U Komenského a Náchodského jsou dialogy velmi dynamické a dějí se na pozadí příběhu. Příběh sám je jistým podobenstvím, které zpřístupňuje svou explicitností a živostí složité téma široké veřejnosti. Skrze zábavnou formu Náchodský vysvětluje a nabádá, stejně tak činí i Komenský.

8.4 Jeroným vidění své oznamuje

Poustevník se probírá z vytržení, zahájí řeč k duši trojím výkřikem *nemo credit, nemo credit, nemo credit!*¹⁴⁵ Začíná popisovat poslední soud, kterého byl právě ve svém vytržení svědkem. Lidé vylézají jako kostlivci po jednom z hrobů oblečení do bílých rouch a anděl se jich po jednom ptá: *Kdo jsi? Co činíš? Odkud přicházíš?*¹⁴⁶

¹⁴⁵ Náchodský: I. str 20, u Náchodského přeloženo: nikdo nevěří, totéž u Šteyera přeloženo jako žádný nevěří.

¹⁴⁶ Náchodský: I. str 21.

Na zdánlivě jednoduchou otázku neumí nikdo odpovědět. Duše vidí odpovídat prvního. Král Xerxes očima hledá své vojsko, aby mohl říci, že je vojevůdce. Za ním však jeho armáda nestojí a on zjišťuje, že je bez ní nikým. Stejně tak Jezabel neumí říci, kdo je, protože se u posledního soudu ocitá bez svých líčidel, zrcátek a šperků. Šalamoun zase hledá svou korunu.. Duše vidí bezmoc tázaných, kteří jsou odkázáni na milost a nemilost soudce. Ptá se Hospodina, proč se tam dostala. Má se vrátit na zem a zvěstovat vše, co viděla, aby lidé na zemi uvěřili a byli pak jednou schopni obstát před Nejvyšším soudcem.

V Postile katolické, která je dílem Matěje Šteyera, si nelze nevšimnout, že na první neděli adventní zpracovává stejný příběh jako Náchodský. Již výše jsem uvedla, že není překvapivé, že se i on ve stejné neděli zabývá otázkou posledního soudu, jelikož k tomu čtení vybízí kazatele i dnes. Co však stojí za povšimnutí, je použití téhož příběhu. Zásadní témata příběhu jsou podobná, Šteyer je však o poznání stručnější. Bilovský i Kelský, kteří byli také víceméně Náchodského současníky, se ve své homilii ubírají jiným směrem.

Šteyer a Náchodský zpracovávají stejný příběh. Zatímco Náchodský hrdinu přímo jmenuje, je jím svatý Jeroným, Šteyer nechává hlavní osobu v anonymitě. Náchodský legendu dramaticky zpracovává a činí ji osou celého kázání, Šteyer ji použije pouze jako partikulární příběh sloužící za příklad. To však nijak nebrání k výrazné shodnosti podání příběhu. U obou autorů kromě velmi podobného syžetu například hlavní postava třikrát vykřikuje „Nikdo nevěří!“. Zdá se, že se jedná o jeronýmovskou tradici. Bohužel se mi nepodařilo zjistit, jakého původu příběh je.

Šteyer vypráví, že „jeden mrtvý řeholník“ se v noci zjevil ve snu svému příteli. Nejprve třikrát zvolal „Žádný nevěří“ a stěžoval si mu, že žádný člověk nevěří, jak přísně Bůh na onom světě soudí a jak hrozně tresce.¹⁴⁷ Šteyerovo kázání je vůči Náchodskému poměrně krátké. Zabývá se v něm dvojím Kristovým bytím. První je lidské a již pominulo, to druhé je božské a teprve nastane v soudný den. Dnešní teologie Kristovo božství tak přísně nerozděluje, spíše mluví o jakémsi prolínání obou božských bytností. Raně novověká teologie, konkrétně v podání Matěje Šteyera,

---

¹⁴⁷ Šteyer, Matěj: Postila, Praha 1691, dvojstr. 2-3. Šteyer si vybíral příběhy například ze sbírky exemplum Speculum exemplorum.

božskou dvojí podstatu vymezovala přísněji. Jeho kázání je velice přísně logicky strukturováno. Přesně taxonomicky vymezuje různé důkazy o druhém příchodu Krista, vyjmenovává příčiny, proč se Kristus jednou ukáže v podobě, v jaké byl snímán z kříže. Kázání je velice sofistikované a jen příběh s jeronýmou tradicí je prvkem oživujícím.

Oproti tomu Náchodského kázání je velice impulzivní. Spočívá to nejen v tom, že příběh je osou celého kázání a je rozvinutý pomocí vedlejších dějových linií, jakými je například let duše a anděla nad světem. Nesnaží se o hluboké teologické argumentace. Pomocí příběhu se snaží zapůsobit na posluchače. Šteyer zaměstnává spíše posluchačův intelekt, Náchodský útočí na psychiku, na city. Tím nechce v žádném případě tvrdit, že je Svatá všetečnost soubor prvoplánových pák na posluchačovu psychiku. Jedná se o dobře promíchané spektrum poučení a zábavy, kdy si raně novověký posluchač odnáší z kostela lehké šimrání v žaludku při představě posledního soudu.

8.5 Rozdělení zatracených od blahoslavených

Jeroným dále popisuje, v jakém pořadí budou postupovat duše k soudu Nejvyššího. Nejprve se rozdělují papežové. Náchodský ústy Jeronýma zdůrazňuje, že papežové jsou „otcové nejsvětější“ jen podle úřadu, jejich skutky se však hodnotí naprosto objektivně. Tedy ani oni u posledního soudu nesmějí odkazovat na svůj úřad. Náchodský představuje smrt jako nejspravedlivější element. Katolická církev měla vždy velmi vyvinutý smysl pro poslušnost, pořádek a hierarchii. Papež byl první souzený, nikoli však první ze souzených. Církev nevyklučuje papeže hříšného. S touto problematikou se váže i otázka papežské neomylnosti. Dogma o neomylnosti papeže bylo naposledy přesně upraveno během Prvního vatikánského koncilu v roce 1870. Je zajímavé, že raně novověký teolog připouští existenci papeže zlého, špatného, hodného pekla. Možná je to i jistá stopa zatrpklosti kazatele.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ viz kapitola Docere.

Smysl pro pořádek a hierarchii však ani Náchodský sám v sobě nezapře, protože na poslední soud jdou nejprve papežové, přičemž se ti dobří oddělí od špatných, dále následují biskupové, řeholníci, králové, „ouřadové“ a ostatní stavy. V rámci pojmu „ostatní stavy“ již není Náchodský tak exaktní a rozděluje lid do několika různorodých podskupin, které volí podle různých kritérií: bohatí, pánové, služebníci, manželé,... Ti všichni jsou souzeni podle toho, jak žili a naplňovali svůj pozemský úkol, a dělení na zlé a správné.

Myšlenka tohoto hierarchického uspořádání lidí u posledního soudu navazuje u Náchodského na středověký literární obraz tance smrti, v němž se duše řadí do zástupu právě podle výše zmíněného klíče. *V tanci smrti (dance macabre) kostlivec náhle přepadá představitele jednotlivých stavů, od papeže po jeptišku a od císaře po žebráka, aby je s výsměšnou zdvořilostí nebo i zcela neurvale pozval k málo vítanému „tanci“ do hrobu.*¹⁴⁹

8.6 Jeroným tažen na otázku

Když spatří anděl Jeronýma, ptá se ho také: *Co jsi, Jeronýme? Na který houf, na kterou stranu?*¹⁵⁰ Jeroným odpovídá: Jsem křesťan. Touto odpovědí však rozzlobí božskou spravedlnost. Ozve se zahřímání, *není, není tomu tak! Ciceronián jsi, ne křesťan!*¹⁵¹ Jeroným končí své vyprávění slovy, že po těchto slovech se probral hrůzou z vytržení.

Otázka „Kdo jsi“? je v teologii velmi často kladena. Filozofové se spíše ptají „Kdo jsem“? Tážou se sami sebe. Zatímco teologové při hledání podstaty používají především druhou osobu, a ptají se buď nějaké vyšší autority na smysl existence, nebo se cítí být touto autoritou tázáni. Proto i v Bibli lze nalézt velmi často tuto otázku položenou, na kterou je velmi různě odpovídáno. Ani Náchodský nedává odpověď. Špatné odpovědi známe, avšak ta, která by nás zachránila před věčným zatracením, nám zůstává skryta. Odpověď se halí do bohatého a neproniknutelného závoje

¹⁴⁹ Vašica, Josef: Eseje a studie ze starší české literatury, Verbum/ Tilia, Opava – Šenov 2001, str. 275.

¹⁵⁰ Náchodský: I. str 26.

¹⁵¹ Náchodský: I. str 26.

tajemství, které smrtelníci nejsou schopni rozluštit. A tak je posluchač, jako v mnoha jiných případech, odkázán na svou víru, ponoukán k nápravě a podporován nadějí, že snad jednou odpoví dobře a Nejvyšší k němu bude co nejmilosrdnější.

Bilovský se také hrozí posledního soudu, který nikoho nemine, pak ale obrací: *Běda nám! Co pravím běda? Velmi blaze, velmi dobře bude nám...*¹⁵² Vlastně máme štěstí, že nás bude soudit Kristus, protože je milosrdný. Aby však všichni obstáli u Soudu, vyzývá Bilovský k víře a modlitbě, což u Náchodského nenalezneme. Náchodský čtenáře děsí, ale neradí mu jinak, než aby se polepšil. Bilovský je ve své radě konkrétnější a kromě obecného polepšení vyzývá i k modlitbě. Ve snaze pomoci ubohému čtenáři hledá konkrétní příklady v Bibli, kde se píše o posledním soudu nebo o tom, co dělat, abychom jednou uspěli na věčnosti. Přitom navazuje kontakt se čtenářem, a jak činí i Náchodský, vtahuje ho přímo do příběhu. [...] *Čemu bychom lépeji věřili, pojďme do zahrady Gethsemani a podívejme se tam na toho Syna člověka.*¹⁵³

Tak jako Náchodský a Šteyer i Bilovský kromě mnoha menších příběhů vypráví a komentuje příběh, který je delší a výraznější než ty ostatní. Rozehrává příběh o králi, který zachrání opuštěnou nemocnou dívku v lese. Aby ji uzdravil, dá jí krev svého syna, který kvůli tomu zemře, a zasnoubí jí se svým nejlepším přítelem. Ona ale, jak ke štěstí rychle a bez vlastního přičinění přišla, začala být nevděčná a postavila se proti králi. Utekla mu k jeho největšímu nepříteli, vyzrazovala tajemství a spřáhla se s ním. Nakonec ji králova vojska chytla a přivedla ke králi. Ten byl smutný nad její nevděčností, ale neodsoudil ji. Jediné, co musela dělat, bylo sedět proti němu a dívat se mu do obličeje. To sice nechtěla, ale uposlechla. Po dlouhé době hledění na láskyplnou královu tvář začala plakat, kát se a nakonec s klidným srdcem zemřela. Bilovský v tomto příběhu jako jediný z uvedených kazatelů naznačuje třetí variantu posledního soudu, a tím je očistec.¹⁵⁴

¹⁵² Bilovský, Bohumil: Hlas duchovní labutě, Brno 1721, str. 15.

¹⁵³ Bilovský, Bohumil: Hlas duchovní labutě, Brno 1721, str. 14.

¹⁵⁴ Bilovský, Bohumil: Hlas duchovní labutě, Brno 1721, str. 6.

8.7 Řeč anděla s duší; Duše na poušti chce zůstat

Po Jeronýmově pohnuté promluvě hrozí anděl duši. Líčí, co vše se jí může u posledního soudu stát, pokud by u posledního soudu neobstála. Duše se proto na základě hlubokého zážitku z jeskyně a navádění anděla rozhodne zůstat na poušti a kát se.

Poušť je mnohovýznamový výraz vyskytující se v Bibli velice často. V poušť se může proměnit úrodná země, pokud na ní dopadne boží hněv. Poušť je paralelou záhuby, ke které může Hospodin odsoudit zdánlivě nejúrodnější oblast i zdánlivě nejlepšího člověka, čímž se projeví jeho starozákonní neúprosnost a obrovská moc. Proměnění v poušť znamená zánik všeho, tedy i hříchu. Proto zkrze drastický zánik všeho dojde i země/člověk očištění. *Napřáhnu na ně svou ruku a obrátím zemi, kdekoli oni sídlí, ve zpustošený kraj, úděsnější než je Diblatská poušť. I poznají, že já jsem Hospodin.*¹⁵⁵ *Hle, přichází den Hospodinův, nelítostný, s prchlivostí a planoucím hněvem, aby zemi změnil v spoušť a vymýtil z ní její hříchy.*¹⁵⁶ *Hospodinův hlas nutí poušť svíjet se v křeči, Hospodin nutí svíjet se v křeči poušť Kádeš.*¹⁵⁷

Po katarzi, při níž skrze zpustošení dojde k očištění a nápravě je vše připraveno pro nový začátek. *Poušť i suchopár se rozveselí, rozjásá se pustina a rozkveté kvítím.*¹⁵⁸ *Čest mi vzdá zvěř pole, šakalové i pštrosi; obdařil jsem poušť vodou a pustou krajinu řekami, abych napojil svůj vyvolený lid.*¹⁵⁹

Lidé putují na poušť, aby se očistili, aby se změnili. Na poušti není nic, člověk se může ponořit do svých myšlenek a vrátí se duševně obrozen. Tuto proměnu podstoupil dobrovolně svatý Jan Křtitel, této proměně byl podroben izraelský národ, který bloudil čtyřicet let v poušti *Proto Bůh vedl lid oklikou, cestou přes poušť k Rákosovému moři. Izraelci vytáhli z egyptské země rozdělení do bojových útvarů.*¹⁶⁰ *Izraelci jim vyčítali: Kéž bychom byli zemřeli Hospodinovou rukou v egyptské zemi,*

¹⁵⁵ Ezechiel 6,14.

¹⁵⁶ Izaiáš 13,9.

¹⁵⁷ Žalm 29,8.

¹⁵⁸ Izaiáš 35,1.

¹⁵⁹ Izaiáš 43,20.

¹⁶⁰ Exodus 13,18.

*když jsem sedávali nad hrnci masa, když jsme jídávali chléb do sytosti. Vždyť jste nás vyvedli na tuto poušť, jen abyste celé toto shromáždění umořili hladem.*¹⁶¹

Mnoho poustevníků se při cestě na poušť zřeklo návratu a zůstali v pustině do smrti. Poušť nutí k hluboce asketickému stylu života, při němž umrtvování těla, nekonečné ticho a klid očišťuje a posiluje ducha, který díky tomu má šanci růst a přibližovat se Nejvyššímu. Tento rys je vlastní všem náboženstvím. Ve všech oblastech i historických obdobích lze nalézt jak nejasketičtější mnichy, tak volnější formu života na poušti, kterou jsou kontemplativní kláštery. Poušť však není jen krutá svými podmínkami. Obrovské nebezpečí na poušti znamená osoba sobě. Člověk je nechán sám sobě a svým slabostem na pospas a musí v tom boji obstát. *Tehdy byl Ježíš Duchem vyveden na poušť, aby byl pokoušen od ďábla.*¹⁶² Pokud se poustevníkovi podaří téměř oprostít od věcí pozemských, vyhrát nad sebou samým a setrvává v tiché modlitbě a meditaci, má šanci prožít prorocké vidění, sejít se s Bohem. *Hospodin řekl Áronovi: „Jdi na poušť naproti Mojžíšovi.“ Áron šel, setkal se s ním u Boží hory a políbil ho*¹⁶³. *Proto ji přemluvím, uvedu ji na poušť, budu jí promlouvat k srdci.*¹⁶⁴ *Anděl mě odvedl ve vytržení ducha na poušť. Tu jsem spatřil ženu sedící na dravé šelmě nachové barvy, plné rouhavých jmen, o sedmi hlavách a deseti rozích.*¹⁶⁵

Vrchol celého kázání spočívá v proměně bezstarostné duše v duši zodpovědnou, která se po hlubokém zážitku zprostředkovaném svatým Jeronýmem a andělem zkázy rozhodne k radikální změně svého dosavadního života. *Ach tehdy duše má z této jeskyně více do světa se nenavrátiš, lépe jest plakat, i nyní pokání činiti, nežli plakati potom a kvílení navěky.*¹⁶⁶

Dramatický příběh se nesnaží přesvědčit křesťana, aby odešel do pustiny. Jeho duše se má zříct veškerého přepychu a zbytečného balastu, který ji vzdaluje od života věčného. Náchodský ví, že téma exotické krajiny, kam se duše dostala, záhadný stařec a strašlivé obrazy posledního soudu jsou velkou motivací k četbě a dráždí čtenářovu fantazii.

---

¹⁶¹ Exodus 16,3.

¹⁶² Matouš 4,1.

¹⁶³ Exodus 4,27.

¹⁶⁴ Ozeáš 2,16.

¹⁶⁵ Zjevení 17,3.

¹⁶⁶ Náchodský: I. str 27.

Náchodského kázání se svým posláním nijak neliší od ostatních. A v tomto ohledu se neliší nejen od svých současníků, ale i od veškerých předchůdců a následovníků. Všichni touží po tom, aby se hříšná duše člověka obrátila ke Kristu a u Posledního soudu obstála. Dosahují však toho různými prostředky.

9 Závěr

Postila Svatá všetečnost spadá do raného novověku, období velkého rozkvětu homiletiky. Právě díla jako je ona tvoří literární odkaz, který odráží komplexní lidskou zkušenost předchozích generací a vytváří podmínky pro literaturu následující. Kulturně-historická kontinuita je pro budoucí vývoj nesmírně důležitá. Proto je nebezpečné některé epochy výrazně vyzdvihovat nebo naopak potírat. Deformací minulosti se křiví i současnost. Z tohoto důvodu je v dnešní době výrazná tendence kriticky rehabilitovat období, která byla v nedávné době zatracována.

Cílem mé práce je poukázat význam postily Svatá všetečnost i jejího autora Štěpána Františka Náchodského. Svatá všetečnost nás vtahuje do své doby. Vypovídá o raně novověké kultuře a myšlení. Poodhaluje duši kazatele a pomáhá nám vytvořit si představu, jaký byl tehdejší člověk, kterému byla postila určena.

Život Štěpána Františka Náchodského je zahalen mnohými tajemstvími. Relativně strohé biografické údaje je možné vyčíst z dobových pramenů, jako jsou kroniky nebo hospodářské knihy. Sice subjektivním, zato velmi cenným pramenem zkoumání osobnosti autora je jeho vlastní dílo. Náchodský je se svým dílem velice spjat. Vyrovnává se v něm světem kolem sebe i sám se sebou. Dnes již nejsme schopni spravedlivě posoudit Náchodského činy a ani nám to nepřísluší. Co však hodnotit můžeme, je jeho postila, dokládající autorovo vidění světa homiletické umění.

Svatá všetečnost byla vydána, jak jsem již výše uvedla, v době rozkvětu kazatelství. Proto jsem se snažila sledované dílo nevytrhnout z kontextu své doby, ale pokusila jsem se některé aspekty postily porovnat s ostatními.

Postila se vyznačuje přesnou stavbou jednotlivých kázání. Poukázala jsem v jednotlivých kapitolách na hlavní rétorické principy: *move* – pohnout, *docere* – poučit a *delectare* – pobavit. Každé novověké kázání by mělo všechny tři složky obsahovat. Záleží pak na individualitě kazatele, v jakém poměru budou ony tři principy v jeho homilii zastoupeny. Náchodský dbá všech tří.

K pohnutí čtenáře k pokání a napravení používá kazatel nástroje tří hlavních oblastí: teologické, psychologické a sociolingvistické. Jejich interakcí vytváří

Náchodský velmi přesvědčivé argumenty přesvědčení čtenáře, aby změnil svůj dosavadní život.

Nejvíce prostoru pro poučení čtenáře věnuje Náchodský ve svých svatovšetečných otázkách. Tato část kázání každého kázání dala postile svůj název a je nejvýraznějším prvkem, který tuto postilu odlišuje od ostatních.

Zvláštní pozornost je ve Svaté všetečnosti věnována složce, která má čtenáře pobavit a zaujmout. Zaujmutí je pro Náchodského prvním krokem k bližšímu kontaktu se čtenářem. Zkoumala jsem různé techniky, jakými autor bystří čtenářovu pozornost. Autor rád vkládá do kázání prvky jiných žánrů. Některé části pojaté jako dialog, divadelní hra, narace v ich-formě, er-formě, jako báseň, traktát nebo exemplum. Náchodský je výborný psycholog a umí v lidech dobře vzbuzovat nejrůznější pocity. Je velmi sugestivní.

Umění Náchodského spočívá v harmonickém sladění všech tří rétorických principů, jehož cílem je dosáhnout maximálního účinku na čtenáře. Podle mě je autor ve svém snažení úspěšný a proto má v dějinách kulturní historie své nezastupitelné místo.

I přes rozdíl několika staletí je obsah sdělení mravně i filosoficky závažný i pro dnešního čtenáře.

... Uprostřed neprostupné džungle regálů jsem začínala chápat, že mé badatelské zkušenosti nestačují k objevování nových kontinentů. Nebyla jsem dostatečně vybavena psychicky ani fyzicky. Terén byl neprostupný a podnebí náročné. Zmáhaly mě nemoci typické pro tuto oblast a klesala jsem na duchu. Nakonec jsem se pokorně vrátila do míst, kde už pár misionářů pracovalo a kde jsem mohla sledovat jejich práci. Pod jejich vedením jsem se pokusila prosekát další úseky stezek a tak pokročila alespoň o kousek dál. A nyní doufám, že jednou budu mít tolik síly, zkušenosti a odolnosti, že se do džungle vypravím sama, protože je tam rozhodně co objevovat.

Epilog

Pane studente, co od Boha žádáš?

Ba (praví) vím, co jest oslem býti; neb bychť já někdy nětco jako oslice Baalamova promluvil a reguli toho nevěděl, dostanu předce mozoly. Víím, že mám otce Cicerona, velmi výmluvného, ale syn po něm není tak podařilý. Doložiti z apatyky neumím, jestli z hůry nevyprosím. ... Tlučte a bude vám otevřeno. ... Tak já činím, neb již dlouhý čas o moudrost a prospěch literární Boha žádám, a poněvadž po vši i té největší práci, hrách na stěnu sypám, navracuji se zas a tluku zas.¹⁶⁷

Odpověď

Nehaním pane studente tvou žádost: Dešť z hůry jest vždycky oučinnivější, nežli voda, která z louže stojaté jest brána. Ale často se stává, že dešť takový na skálu padne a dolu bez oučinku zteče. Víš kam cilím?¹⁶⁸

¹⁶⁷ Náchodský, Š. F.: II., str. 178

¹⁶⁸ Náchodský, Š. F.: II., str. 179

Prameny a literatura

Přehled použitých pramenů:

1. **Barner, Jan:** Summarye na všecka čtení a Ewangeliúm jak nedělní tak i sváteční přes celý rok. Aneb krátký vejtah toho co se v nich obsahuje s připojenými spasitedlnými naučeními k Duchovnímu všech prospěchu sepsaná od dvojí ctihodného kněze, Pátera Jana Barnera z Tovaryšstva Ježíšového. Praha 1711 (Knihopis 957).
2. Bible, Česká biblická společnost, Praha 2001.
3. **Bilovský, Bohumil:** HLasI DVChownl LabVtě k glstéMV SpasenI prospěsnl, To jest kázání nedělní i sváteční skrz celý advent OD BILÉ a staré LabVtě SLVžebnlka Vstavlčnlho GoDefrIDa BILovského. Brno 1721 (Knihopis 1138).
4. **Boccaccio, Giovanni:** Dekameron, překlad: Radovan Krátký, Baronet, Praha 1997.
5. **Canisius, Petr:** Katechyzmus Petra Kanysia Soc. Jesu Th: Obrázky vypočtené. v Augsspurce. 1615 (Knihopis 1427).
6. Český misál pro neděle a význačné dny liturgického roku, Česká katolická charita, Praha 1977.
7. **Halík, Tomáš:** Oslovit Zachea, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003.
8. Katechismus katolické církve, překlad z francouzštiny – Josef Koláček SJ, Zvon, Praha 1995.
9. **Kelský, Jan Antonín:** Conciones dominicales in totius anni Dominicas, ex suggestu dictae ad populum christianum, Sacrae Scripturae sententiis, Sanctorum Patrum testimoniis, doctrinisque moralibus illustratae, cum indice posterius requisito, conscriptae, ac in lucem editae a P. Ioanne Antonio Kelsky. Praha 1736 (Knihopis 3909).
10. **Komenský, Jan Amos:** Labyrint světa a Lusthaus srdce : to jest světlé vymalování, kterak v tom světě a věcech jeho všechněch nic není než matení a motání, kolotání a lopotování, mámení a šalba, bída a tesknost; text podle

prvního, lešenského, vydání z roku 1631 přehlédl, upravil a poznámkami opatřil Josef Brambora. Praha 1941.

11. Liber Vitae novae institutus, Liber Vitae 1660-1680, Státní oblastní archiv.
12. **Mao Tse-Tung**: Quotations from chairman Mao Tse-Tung, China, 1966.
13. **Marek, Damascenus**: Trojí chléb nebeský pro lačný lid český od Písma svatého snešení nábožného učitelův církevních a otcův svatých vypůjčený a k nedělnímu Občerstvení všem milým vlastencům představený. To jest: Na každou neděli troje krátké kázání k hříchův kárání ctnosti povstání bližních vzdělání skrze kněze Damascena Opus posthumum. Díl první. Praha 1728? (Knihopis 5185).
14. **Marek, Damascenus**: Trojí chléb nebeský pro lačný lid český od Písma svatého snešení nábožného učitelův církevních a otcův svatých vypůjčený a k nedělnímu Občerstvení všem milým vlastencům představený. To jest: Na každou neděli troje krátké kázání k hříchův kárání ctnosti povstání bližních vzdělání skrze kněze Damascena Opus posthumum. Díl druhý. Praha 1728? (Knihopis 5185).
15. **Náchodský, František Štěpán**: Sancta curiositas. To jest: Svatá všetečnost. Aneb nová novým způsobem vydaná postyla katolická. Skrze svatovšetečné otázky nedělní též některé sváteční Evangelium v sobě obsahující kazatelům horlivým a hospodářům bedlivým k jádrnému srdce pohnutí sepsaná a ponejprv na světlo vydaná od ctihodného kněze P. Štěpána Frantiska Náchodského od svatého Kříže v Starém Městě pražském Křížovníků s červeným srdcem. Díl první. Praha 1707 (Knihopis 6002).
16. **Náchodský, František Štěpán**: Sancta curiositas. To jest: Svatá všetečnost. Aneb nová novým způsobem vydaná postyla katolická. Skrze svatovšetečné otázky nedělní též některé sváteční Evangelium v sobě obsahující kazatelům horlivým a hospodářům bedlivým k jádrnému srdce pohnutí sepsaná a ponejprv na světlo vydaná od ctihodného kněze P. Štěpána Frantiska Náchodského od svatého Kříže v Starém Městě pražském Křížovníkův s červeným srdcem bejvalého probošta. Díl druhý, opus posthumum. Praha 1746 (Knihopis 6002).

17. *Pactum amicitiae usae ad eram...Liber Archivi Sancta Crucis Majoris complectent Instrumenta Foundationem carumque ritum*, 1741, Reverendissimi Domini Wenceslai Kirchmeyer de Reichwitz, Národní archiv, Archiv Ministerstva vnitra – rukopisné dokumenty.
18. **Rotterdamský, Erasmus**: *Uxor mempsigamos*. Zvláštní otisk z časopisu Učené společnosti Šafaříkovy „Bratislava“, překlad: Flora Kleinschnitzová, Praha 1931.
19. **Soarez, Cypriani**: *De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone, Quintiliano praecipue deprompti*. Salamanca 1577.
http://adrastea.ugr.es/search*spi/asuarez/asuarez/37%2C327%2C1103%2CB/frame&FF=asuarez+cipriano+s+i&1%2C%2C3.
20. **Šteyer, Matěj**: *Postila katolická na dvě částky rozdělená nedělní a sváteční aneb vejkladové na Evangelia kteráž se podle řádu a obyčeje Svaté římskokatolické církve na každou neděli a na každý svátek v slavném Českém království a Markrabství Moravském zasvěcený přes celý rok čítají a v chrámě Božím na Kázáních Předkládají*. Praha 1691 (Knihopis 15941).
21. **Veselý, Fabián**: *Conciones in praecipua totius anni festa et nonnulli in speciales solemnitates panegyrici* (Přednázev: *Patris Fabiani Veselý e Societate Jesu concionem tomus primus. Seu conciones in festa.*) Kázání na svátky přes celý rok jakož i chvalořeči na některé obzvláštní slavnosti svatých božích. Sepsané a na světlo vydané od kněze Fabiana Veselý z Továřství. Praha 1724 (Knihopis 16503).
22. **Veselý, Fabián**: *Quadragesimale primum seu conciones in singulas ferias sextas quadragesimae et in dominicam resurrectionis. pars prima. Authore Patre Fabiano Veselý, Societate Jesu*. Kázání na každý pátek v postě a na neděli Vzkříšení Páně, Praha 1723 (Knihopis 16506).
23. **Veselý, Fabián**: *Orationes paraeneticae ad domesticos dictae*, Praha 1727 (v knihopisu není uvedeno)
24. www.biblenet.cz
25. www.sweb.cz/krizovnici

Přehled použité literatury:

1. **Bouchal, Hynek:** Mezi rétorikou a výchovou, disertační práce, PedF UK 2002.
2. **Bowker, John:** Bůh a jeho problémy v dějinách náboženství, překlad z angličtiny – Dušan Zbavitel, Knižní klub, Praha 2004.
3. **Flajšhans, Václav:** Česká přísloví, první díl, Praha 1911.
4. **Florentová, Helena; Kopecký Vladimír:** Křesťanské nebe, Artia – Granit, Praha 1994.
5. **Hashemi, Michaela:** Karel Račín, nedoceněný barokní autor, Masarykova univerzita v Brně, 2005.
6. **Hrubý, Hynek:** České postilly, Praha 1901.
7. **Jungmann, Josef:** Přehled literatury české, Praha 1852.
8. **Klimeš, Lumír:** Slovník cizích slov, SPN, Praha 1983.
9. **Kopecký, Milan:** Staří slezští kazatelé, Profil 1970.
10. **Kopecký, Milan:** Starší česká a slovenská literatura, SPN, Praha 1982.
11. **Kopecký, Milan:** Úvod do studia staročeských rukopisů a tisků, SPN, Praha 1978.
12. **Kraus, Jiří:** Rétorika v Evropské kultuře, Academia, Praha 1998.
13. **Křenková, Helena:** Barokní jezuitská postila, diplomová práce, PedF UK 2002.
14. **Jireček, Josef:** Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, Praha 1876.
15. **Lehár, Jan; Stich, Alexandr; Janáčková, Alexandra; Holý, Jiří:** Česká literatura od počátků k dnešku, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004.
16. **Novotný Antonín:** U staropražských cyriaků čili Kronika zaniklého kláštera 1256 – 1925, Nakladatelství Bystrov a synové, 2002; edice Praga Caput Regni sv. 7.
17. **Ottův slovník naučný,** Argo, Paseka 2000.
18. **Pelcová, Naděžda:** Vzorce lidství, filosofie o člověku a výchově, Nakladatelství ISV, Praha 2001.
19. **Truhlář, Josef:** Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, Pragae 1905.

20. **Truhlář, Josef:** *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum*, Pragae 1906.
21. **Truhlář, Josef:** *Katalog českých rukopisů*, Praha 1906.
22. **Sládek, Miloš:** *Svět je podvodný verbíř*, Argo, Praha 2005.
23. **Sládek, Miloš:** *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, H&H, Praha 2000.
24. **Svatoš, Martin:** *Kde domov barokního Čecha?*; in *Kde domov můj, varianty a parafráze*, sestavil Patrik Ouředník; oddíl: ze symposia o české hymně, Paseka, Praha a Litomyšl 2004, str. 112 – 125.
25. **Vašica, Josef:** *České literární baroko*, Atlantis, Praha 1938/ Brno 1995.
26. **Vlček, Jaroslav:** *Dějiny české literatury III*, nakl. L. Mazáč, Praha 1931.
27. **Vlček, Pavel & kol.:** *Umělecké památky Prahy – Staré Město, Josefov*, Praha 1996.

Resumé

Postila Svatá všetečnost is a very remarkable piece of work of a no less remarkable author, Štěpán František Náhodský. The Postila, a set of homilies for every Sunday of the liturgical year, took its form in the Early Modern Age which saw a renaissance in the Catholic Church and a great rise of homiletics. Nevertheless, this period has lost much of its splendour in the course of history and has even been marked as decadent due to erroneous interpretations. The usage of inappropriate methods of researchers at the end of the 19th century has led to a distorted view and a certain degradation of results.

Through this work, I aim to contribute a small part to the gradual illumination of a period long denoted as the “Dark Age,” which has thus been dispraised subjectively. Many works of undeniable artistic and expressive value were being left out by both specialists and the public. Nowadays, strong efforts are taking shape to judge Baroque period objectively.

Among the works unrighteously neglected is the Postila Svatá všetečnost by Štěpán František Náhodský, an author whose contradictory character surely deserves close attention. Veiled in many obscurities, his personal life is in sharp contrast with the spirit of the compilation. The author and his work hence create a bizarre combination, which nonetheless helps create an image of the complex diversity of Baroque period.

The main attention is paid to the Postila, circumstances of its creation, formal structure of the work, topics' criteria, separation of topics according to the liturgical season and layout of individual homilies, while a more detailed look is given to particular homily topics. The research tools used were the contemporary standards of rhetoric relating to homilies: to move (*movere*), to teach (*docere*) and to amuse (*delectare*).

The purpose of this paper is to demonstrate the significance of Svatá všetečnost, which is, through its form and content, beyond contemporary works of its kind. Furthermore, this collection serves as a rich literary-historical source that helps comprehend the life and thinking of the man in the Early Modern Age.

Klíčová slova

Raně novověká homiletika, postila, rétorika, kazatel, movere, docere, delectare.

Všechny klíčové slovo rozmlouvání duchovní z druhé scény adventu

12.12.2018 Žitá pražského přes Pračata žene na oca slova svatého Jana (Mt 11,3): Tu exspectamus te, an alium expectamus? Ty-li jsi jenž přijít máš, aneb jiného očekáváme?

Evangelista: Dobry den, Izákú! Odkud medle s těmi starými knihami tak libitě pročítáš?

Isaák: Do školy, uroznay pane: Líbí se se mnou o víře naší svatě slyšení?

Evangelista: Vidím, že jsi Chacharum jeden, a mezi svými plevy, zmo nějaké.

Isaák: Tak jest: Raino jachno mé jest, tuť hlo ouřadu mého písma svatě tuť zabývá, co vě?

Evangelista: Co vě, že sám nevíš, kde tě tlačivěj stfovice!43/

Isaák: Nevím, kata čítíte; máž byti, máme také prodej stfovice.

Evangelista: Neč medle na které kopyto jsou žité? Snad prodáváte Mojžíšovo obuví, aneb nečítá na hoře Sinaj?

Isaák: Ubohovej Bůhí zoi jsem je neviděl; chodíte vy, jako Mestás vás chodit, a vy stfovice potřebovat nemůžete, neb psáno stojí: Quando vos misit sine pera, sine quibus vivitis: nunquid aliquid deficit vobis: Když jsem vás potkaj bez pytlíka a bez nožičky a bez olávků, zdělíte jste v čem nedostatek měli. (Lk 22, 35)

Evangelista: Hlo, žide: suner ne ultra crepidam; ševče, ne přes šogytol! Ty jsi umšel a stfovice našy až do paty měti, když jsi jeho myškal.

Isaák: Šobě se mu stalol Dablen posedlý byl, králem se činil a rybáre měl, a vy stfovice neteč a s královstvím se honoail.

Evangelista: Medle, co jsi o něm horšilho ještě slyšal?

Isaák: Poč do hlubý, uslyšis.

Evangelista: Dovesis mě zavou před nějakého Kajíšče vašeho nebo Anžáče? Nemám zadržet až vás povou.

Příloha

Svatá všetečnost: Rozmlouvání duchovní z druhé neděle adventní

/42/Křesťan Žida pražského přes Pračata žene na ona slova svatého Jana (Mt 11,3): Tu es dui venturus es, an alium expectamus? Ty-li jsi jenž přijíti máš, aneb jiného očekáváme?

křesťan: Dobrý den, Izáku! Odkud medle s těmi starými knihami tak hbitě pospícháš?

žid Izák: Do školy, urozený pane: Líbí se se mnou o víře naší svaté slyšeti?

křesťan: Vidím, že jsi Chacharum jeden, a mezi svýma plevy, zrnó nějaké.

žid Izák: Tak jest: Rabin jméno mé jest, tuť hle ouřadu mého písmo svaté, tuť Talmud, co víc?

křesťan: Co víc, že sám nevíš, kde tě tlačí tvůj střevíc!/43/

žid Izák: Nevím, kam cílíte; můž býti, máme také prodej střevíce.

křesťan: Než medle na které kopyto jsou šité? Snad prodáváte Mojžíšovo obuví, které nechal na hoře Sinaj?

žid Izák: Uchovej Bůh! ani jsem je neviděl: chodťte vy, jako Mesiáš váš chodil, tehdy střevíc potřebovat nebudete, neb psáno stojí: Quando vos misi sine pera, sine calcementis nunquid aliquid defuit fobie: Když jsem vás potka bez pytlíka a bez mošny a bez obuvi, zdaliž jste v čem nedostatek měli. (Lk 22, 35)

křesťan: Hola, žide: sutor ne ultra crepidam: ševče, ne přes kopyto! Ty jsi musel Krista našeho od hlavy až do paty měřit, když jsi jeho mrskal.

žid Izák: Dobře se mu stalo! Ďáblem posedlý byl, králem se činil a rybáře měl, ani střevíců neměl a s královstvím se honosil.

křesťan: Medle, co jsi o něm horšího ještě slyšel?

žid Izák: Pod' do školy, uslyšíš.

křesťan: Dovedeš mě znovu před nějakého Kaifáše vašeho nebo Annáše? Nemám žádného od vás passu.

žid Izák: Neboj se, nebude tam Malchus, muži jsou učení, vtípní, v Písmě svatém zběhlí.

křesťan: O čem pak jednají?

žid Izák: O Mesiáši.

křesťan: Dost brzo vopomozi! Hledáte aleph a když kimmel již máte¹⁶⁹, jež jste zapomněli jeruzalémskou disputaci, kterou přednesl někdy malý náš Mesiáš, když vám vprostřed rabínů Písmo vykládal a Mesiáše přijítí učil. Medle, co praví Micheas: & tu Betlehem ex te egredietur Dominator? A ty, Betléme, z tebe vyjde, který panovat bude. Zdaliž zjevně, že v Betlémě se narodil, bez brejlu nevidíš? Proč tehdy učíte, že váš Mesiáš v zemi chananejské se naroditi má? Medle co zase Sephoniáš: Ultra flumina Etiopie, inde supplices mei filii dispersorum meorum referent Munus mihi. Za řekami mouřenínské země (Etiopie, pozn.), odkud moji ponížení synové moji rozptýlených mých přinesou dar mě. Zdaž to /44/ nepadá na tři naše krále, kteří s Ethiopie přišli do Betléma? a je očitě jste viděli a tudy když celý Jeruzalém zkormoucený byl, Herodes rabíny učené povolal, zkoumal z nich o času příchodu Mesiáše, kterýž, že by o tom čase přijítí měl, z Písma vykládali, po čemž Herodes buřič učiněn, nemluvňátka mordoval, by aspoň maně, když zjevně jeho zabítí nemohl, zamordoval.

Nechť jest však tak: Poněvadž tebe z Písma dohánět neumím, samého rozumu toliko se přidržím. Medle, pověz mně, Izáku, zdaliž o našem Mesiáši to smejšlíš, že on jest byl mezi všemi lidmi, kteří na světě byli, nejzlostnější, takže nad něho žádný horší se nenacházel? Jestli drobet na časy patříš, poznáš, že Titus onen mnohém vícej vám nežli Kristus uškodil. Vyvrátil on město, vaši víru zlehčil, vás vyhnal a na mnoho tisíc pomordoval a na kříže přibil. Tak že zkáza města jeruzalémského od vás bez pláče čisti se nemůže. Co medle podobného učinil vám Kristus? Když raděj jako velkého proroka v triumfu do Jeruzaléma jste vedli a přes celé město očitě vodili; kdyby zajistě zlostným byl a nad Tita horším, nikdá byste byli čest takovou a to v Jeruzalémě neslýchanou, od celé obce nastrojenou, s takovým veleslavným křikem neprokázali! Z toho tedy patrně se poznává, že Kristus náš nikoliv nejzlostnějším člověkem byl,

---

¹⁶⁹ Aleph je v hebrejské abecedě alfa, písmeno A. Kimmel, neboli gimmel, je v hebrejské abecedě písmeno G.

když mnohé dobrodiní raděj prokazujíc slepé hluché, malomocné, chromé uzdravoval a mrtvé křísil.

žid Izák: Uchovej, bože: bych já takového proti rozumu soudil, zdaž Nero, Dioklecian a Vespasian horší nebyli? když krajiny naše a lidi na hlavu plundrovali a hubili? Co však z toho mě vyvedeš?

křesťan: Vyvedu cosi divného! Nebo z toho: Když mě dovoluješ a se přiznáváš, že nikoliv nejzlostnějším člověkem byl, z toho samého pravím, vyvedu a dokážu, že Mesiášem a pravým Bohem se dokázal.

žid Izák: A toť jest právě proti rozumu: Zdaliž není prostředek mezi dobrým a mezi nejhorším? Zdaliž není bar/45/va jiná mezi bílou a mezi černou? Mezi hořkým a sladkým? Jestli tvého Mesiáše řeknu zlého, zlostného, byť já neřekl nejzlostnějšího, zdaliž mě dohánět budeš, bych měl tak slepě věřit?

křesťan: Prostředek zajisté jest. Neb ani to Kristus můj není, ani nebyl!

žid Izák: To dokaž, já na to stojím: Vidím již, že fabuli nějakou, za noviny do školy přinesu, a jak přísloví české jest: Až do heku smáti se budu.

křesťan: Mě se zdá, jestli zdravého jsi rozumu, rabínem více, ani do školy se nenavrátíš.

žid Izák: Dyť mě snad tu nezabiješ?

křesťan: Znamenám, Izáku, že šprýmovný jsi! Však ale co povím, z Ezopa neb z Talmudu, vašeho bázněmi plného nikoliv nevezmu. Znamé tak dobře nepochybně tobě, jak jinému jsou skutky Kristové.

žid Izák: Velmi dobře, zvláště když člověk jsouce bohem se činil, odkud Židé naši, v oči zjevně jemu mluvili. Homo cum sis facies te ipse Deum. A že ty jsa člověkem, činíš se Bohem? Zdaliž takový není člověk zlostný, který Bohem se činí, když psáno stojí: Já jsem Pán Bůh tvůj a dosvědčuje přikázání jeho.

křesťan: Podals mě hůl do ruky, Izáku: Neb to jsem říci chtěl, vědomě to býti, žas se Bohem a Mesiášem činit žádal. Pravda jest, dobřes pověděl: Tam jeho obmysl celý byl, tam jeho učení a kázání jeho cílilo, tam všecky jeho zázraky cílené byly, aby Židé jej za Boha poznali. Odkud jeho takovým Petr býti poznaje, řekl: Tu es Christus filii Dei vivi: Ty jsi Kristus syn Boha živého. Nadčeš Kristus ihned nad jiné jej vyvýšil, řkouce: Tu es Petrus et super hanc Petram aedificabo ecclesiam meam: Ty jsi

Petr a na té skále vzdělám církev mou. Odtud učení jiné a víru jinou sám zjevně a starostlivě potupoval řkouce: Dui non est mecum, contra me est. Kdo není se mnou proti mně jest. A tu víru, aby přes celý svět apoštolové jeho kázali rozeslal: Euntes in mundum uni/46/versum praedicate Evangelium omni Creaturae. Jdouce po všem světě, kažte Evangelium všemu stvoření. Což jestli tomu tak jest, jak sám pravíš, že se Bohem činil: Následuje, že Kristus, jestli takovým nebyl a za takového, totiž za Boha, vážiti se přece chtěl, následuje, pravím, že netoliko zlostným, ale nejzlostnějším býti musel. Ty pak ale Izáku již prve jsi k tomu svolil, že Kristus nikoli nejzlostnějším se nacházel, musí tehdy z toho následovati, že Bohem byl, neb Bohem se jmenovati, nikoliv zlost malou býti, ale nadevšecko nejhorší celý svět vždycky jest soudil. Odtud Luciper, jak sebe k božství vyvýšiti chtěl, s celým svým kúrem v tom okamžení do pekla svržen jest. Což hříšnému Adamovi nikoliv se nestalo, ačkoliv nás všecky zavedl, nebť vyhnání jsa z ráje na světě zůstal a pokání činil.

žid Izák: To je suptylná, můj pane, pro mě věc, věru již musím, abych z klepet vyvázl, se přiznati, že nejhorším byl, protože se Bohem činil.

křesťan: Dejme tomu zatím tak, abys skybu nějakou dostal, jeli však medlé možná, dobrý Izáku, aby při takových, kteří se za Boha držeti chtějí, žádný jiný pokrytství a zlost nějaká se nenašla: víš o tom, že nedostatek jeden druhý za sebou jako v řetěze kroužek po kroužku se táhne. Pohledni do Písma nebť u ecclesiastica stojí takto: Initium peccati est superbia, dui tenuerit oklam, adimplecitur maledictis: Počátek zajisté každého hříchu jestiť pejcha, kdo v ní trvá, naplněn bude zlořečenství. Neb z pejchy obyčejněanobrž vždycky jiné zlosti se táhnou: pyšný závidí jiným, jest hněvivý, lakomý statku, ukrutný, nepokojný; Kristus pak ačkoli se Bohem býti jmenoval, jiného však poklizku na sebe neměl. Trpělivý, když jste ho bičovali, korunovali, ukřižovali; proti žalobě vaší mlčel: Jesus autem tacebat, ale Ježíš mlčel. Pokorný byl, neb víš, že s hrabaty a knížaty nejednaje sprosté rybáře vyvolil. K tomu vejše chvály jeho sami vaši spisovatelé jako Philo Hebraeus; sám římský Beles Lentulus, když do Říma psaní jest posílal, jeho nad člověka většího /47/ býti jest poznal. Odkud Tiberius ty a takové věci o něm slyšel, když jeho mezi římské bohy uvést chtěl, rozhněván velice byl, že Řím v tom jemu jest protivný byl. K tomu: Kdož medle, který zlostná jest, tak nábožné naučení, tak svaté kdy jest vydával? Zdaliž

nemstítí se nad nepřitelem, milosrdným býti, druhého nesouditi, poslední místo hledati, na pyšného a zlostného padá? Před ním žádný zlostný to neučinil: neb ačkoliv že farizeové vaší profesi svatosti činili; však skrze to velicí býti chtěli a od lidu vázeni jiné potupujíc a sebe vynášejíc a bohatství hledajíc: *Gratis tibi ago, quod non sim sicut caeteri*. Bože děkuji tobě, že nejsem jako jiní lidé. O poníženosti nic nevěda. Kristus pak náš v chlévě se narodil, peněz a statku neměl, s hříšníky jednal a poslouchače své ponížené měl. V jejížto jednání, v spisích lest žádná, šprýmy žádné, rouhání žádné se nenachází, kteráž jestli by pod larvou skrytá byla, zdaž přes tolik set let od Krista skrze tolik učených mužův není vysvětlená: anobř i to nemalé jest, kterak by Kristus, kdyby nejzlostnější byl, tolik nejučenějších mužův při svém učení státi a jeho zastávající spatřiti neb míti mohl? Jeden Augustin v ptivu /chyba tisku, správně vtipu/ takového jest byl, že celá církev dřív, nežli katolickým učiněn jest, za něho vůbec Boha žádala řkouce: *Ab Augustini ingenio libera nos Domine*: Od vtipu a augustýnového umění, vysvobod' nás Pane. Který když napotom hlouběj víru a pravdu skoumal, katolickým učiněn jsa, uměním svým vysokým tak tuze víru naši tvrdil a zastával, že všecy kacíře za času svého přemohl. Tím způsobem velkými spisy tu samou víru stvrdili: Dionisius, Lactantius, Hieronymus, Nasiansenus, Basilius, Aquinas, Bonaventura, kteříž ve všem zemským a božským umění zběhlí byli, takže celý jejich život, celá práce jejich byla vírou poznati a její víru stvrdili. Je-li tehdy možná medle, milý Izáku, aby ti takoví muži zlostného člověka, jedním slovem zastávat mohli? kteříž tak svatě, tak nábožně živi byli a po smrti veliké zásluhy činili. Kde máš medle zákonu tvého tak dobrý /48/ vejklad a tak hojný jako my?

Milý Izáku, je-li medle v tobě jedna žíla dobrá, podlé tvého židovského přísloví, neb tvoje přísloví o tomto učení takto píšou: Že každá žíla člověka ponouká, aby činil, co má činit, v čemž jestli poslušný není, odpírajícím se ukáže, v něm ani žily dobré se nenachází. Ty poněvadž odpíráš, ani jedné žily v tobě dobré nemáš.

žid Izák: Medle pane, jenom ty špičky a utrhačné podobné slova po straně nechte. Zdaž vás trpělivě neslyším a tím znamení nedávám, že hlouběj věc naši skoumám, víte dobře, že žíla natrhnutá krvaví a hájit se musí.

křesťan: Dobrý myslí, příteli: víš dobře, že žily natnutí pro zdraví lepší se činí. Poznejte vaší krev, kterou jste někdy na sebe vlili, když před Pilátem jste volali: Krev

jeho na nás i naše syny (Mt 27, 25) Tudy křesťanské krve ještě užíváte a s ní když tělo hojíte, mysl naší raníte. Toť zajisté Mojžíš nikdy jest neučinil. Však ale poněvadž znamení dáváš pohnuté své mysle k poznání svaté této pravdy, slyš, co kvůli tvé obšírněj drobítek, nežli jsem sice chtěl, přivést míním. Ponejprve se tebe ptám. Jak mnoho židovských apoštolův na druhém světě, tj. v Indii a Japonii, víru vaší rozhlašovali? Jak mnoho již na svou tak svatou a pravdivou víru obrátili? Neb z toho také znamení, víra spravedlivá se poznává, když jiní národové, vidíce smělost její, zamítajíce svou soudějí: Taká jest nejlepší. Já sice o vašem apoštolu /49/ ani o jednom nevím. Za mých let v pražském městě jednoho máte, který křesťan jsouce víru vaší přiznal; ale znamenejte dobře, zdaliž spravedlivě víru vaší dojíti mohl, nebť samého sebe proti vašemu zákonu obřezal. Na proti pak z víry vaší jak mnoho přes ty všechny léta, práci řeholníkův pražských, na víru křesťanskou jest obráceno. Samé děti od vás odcházejí a k křesťanům běží a raděj se zabít nechají, nežli od naší víry se přemluvit dají. Nežádejte toho příkladu, víte dobře, že onen Simele, od vás zabítý a u nás v kostele Panny Marie před Tejnem slavně pochovaný, až posavád na krev vylitou volá a svým mordýřem Kurghandlem na víru předivně naší obráceným, i s jinými přáteli z nebe již na vás s mnohými zázraky hledí? Co se víry naší v Indii a v Japonii rozsíváné dotýče, dochází tam i také z České země naší řeholníci, kteříž opustíce všecko: statky, přátele i své vlasti, nedbaje na pláč svých známých, na cesty nebezpečné, zimu, horko, pouště, lesní zvěř, cesty tvrdé a skalnaté, mořské nebezpečenství, topení, bouřky, lidu zuřivost, hloupost, nepravost, jdouce přece s takovou veselostí, aby víru naší národům tyranským (na jejich oheň, šibenice, provazy, řetězy, žaláře nic nedbajíce) rozhlašovali. Skrže co Indie skoro celá, velká částka Japonie i jiné světa krajiny na víru naší s nesčíslným lidu houfem, jsou obrácené. Nuže vidí-li se tobě, aby to oni a takové těžkosti každodenně pro Krista snášeli, kdyby on zlostný měl býti? Kdož medle pro člověka nějakého zlostného krev vyleje? Aníž by oni v takové nebezpečí se vydali, kdyby Ježíš pravým Bohem býti neměl?

Vidím, že hlavou kroutíš, Izáku, jako bys proti tomu něco položiti chtěl, dáváš znamení, kůži máš napjatou, někam střela vyletí.

žid Izák: Ačkoli o mučedlnících vašich dobře nám známo jest, však zdaliž i víru naši podobnými, kteříž pro ni život vylili, potvrdit nemůžeme? Anobrž i z toho něco pěkné/50/ho vyvedeš, když přiznati se musíš, že husitická víra, anobrž pikhartská, kterou i vy za ohavnou držíte, spravedlivá býti má, poněvadž podobnou veselosti a stálosti onen Hus a Jeroným Pražský v Constantii pro víru svou jest upálený.

křesťan: Tak se toho lekám, jako čarodějnice hranice, kterých také tím způsobem víru jejich bys potvrdil, kdybys hlouběj tuto mou řeč zkoumal. Mnozí, věděti máš: mnozí umírají z zatvrzelosti, z zoufání a d'ábelství. Jeroným Pražský z márné chvály jest umřel, aby jméno své v pražanův márné svátosti neztratil; neb již učení svého se odřekl, ale navrátíc se od císaře, od Husa a svých náhončí, přemluven zase jest; překládajíc jemu hambu při celým lidu pražský, jeho při lidu vážnost, kterou bez pochyby ztratí, jestli katolické víry se přidrží: přitom byli lidé silní, bouřliví, nepokojní, pyšní, od d'ábla převedení. V nás však dobrovolně vesele jak muži, tak ženy, pacholata a děvčata, urození i sedlští, života pokojného, chvalitebného, příkladného na mnoho tisíc tisícův pod tyrany Neronem, Diokletianem, Juliánem, Vespasianem, Caligulou a mnohými jinými krev svou pro víru vylili; v počtu pravice takovým, že každý den přes celý rok, několik tisíc svatých mučedlníkův počítáme a to po celém všudy světě. V Čechách zajisté od Husův těch samých a z hubce Jana Žižky, slepého ukrutného tyрана, na tisíce lidu padlo, když vlastní svou onen slepý slepých vůdce, Jan Žižka rukou pět set kněžův katolických jest zabil. Která medle víra tolik mučedlníkův počítala?

žid Izák: Mnoho jsi pravil, ale žádného nepočítal. Neb jako jedna laštovice jaro nečiní, tak jeden Simele prve oznámený vádu netvrdí.

křesťan: Činím to pro krátkost řeči, bych tebe dlouho nezdržel, však poněvadž toho jsi se dožádal, kdož zapoví některé a to předivné skutky vybrati.

Patř medle od Simele na oného Simeona biskupa, který sto /51/ a dva a dvaceti let živ jsouce v takové stáří na kříž přibit, jako labuť přelibě pro Krista zpíval a ducha vypustil. Patř na pacholátka Víta a Mammerta a šibenici vyskakující. Patř na pannu Eulalii třináctiletou, která když z biči zmrskána byla, sama katany nutila, aby rány její soli nasolili, by chutnější svému ženichovi Kristu byla. Svatý Juliánu s podágrou pracující, když se obával, aby pozdě na mučedlnictví nepřišel, skrze své služebníky dal

se na místo donést. Svatá Apollonia sama do ohně skočila. Pod svatou Voršilou jedenáct tisíc panen život pro Krista jsou vycedili. Secundina, Catharina, Martina, místo krve panenské mléko jest teklo. Zase když svatému Eusebiovi, svatému Hilariovi, svatému Placidu, svatému Quiritu jazyk teplem vyňat jest, oni bez jazyku jako kdy mluvili a Krista hlásili.

Aby svatý Poppo denemarským svým, že jeho katolická víra jest spravedlivá dokázal, šaty na sebe voskem napouštěné vzal a když do ohně s nimi skočil, na něm sice šaty shořely, on pak neposkvrněný zůstal.

Aby svatý Severín Němcům víru katolickou pravou býti dokázal, při přítomnosti mnohých kacířův to jest dovedl, že svíčky, které jak katolíci, tak kacíři v ruce drželi, samým toliko katolíkům ohněm z nebe spuštěným rozsvícené byly.

Aby svatý Dominicus albigenským víru katolickou pravou býti dokázal, punkty víry katolické na jeden, punkty víry kacířské na druhý spis perem svým postavil a oba papíry do ohně hodě předivně poznal, že kacířské shořely, katolické pak neporušené zůstaly. Chceš k tomu rozličné zázraky? Ejhle! V prvním věku apoštolského času všeliké nemoci se hojily, když samým Petrovým stínem se uzdravovali. Chceš druhého věku? Ejhle! Pod vůdcem vojenským Marca Aurelia na vojsko křesťanské libý deštíček a na blíž stojící nepřátelé napořád hromy hustě z nebe padaly a je porážely. Chceš třetího věku? Ejhle! Řehoř onen divotvorec jed/52/ním slovem kopec jeden z místa na druhé místo přenesl. Chceš čtvrtého věku? Ejhle! Antonín, Hilarion, Mikoláš, Martin, svatí poustevníci mnohé z mrtvých vzkřísili. Tak podobně jiní a jiní posloupně mniši v takovém počtu zázraky činili, že nikoliv Mojžíš v zázracích přirovnáván býti nemůže jednomu divotvorci Antonínu Paduánskému a Františku Xaveriusovi, z jichžto poslední 25 z mrtvých vzkřísil, moře zkontroloval; v jednom čase na dvou místech se vynacházel, celou Indii sám přeběhal a více ku katolické víře obrátil, nežli všichni spolu kacíři odvrátili.

Co na to nyní, Izáku? Zdaliž možné jest, by takové divy vyjevené od zlostného člověka činěné býti mohli? Jestli tehdy Bohem se činil, následuje, že takovým musel býti. Prostředek se nenachází. Nebo Bohem se činiti, jestli takovým není, jest věc nejzlostnější: Nejzlostnější pak, dokázali jsme, že nebyl, tehdy Bohem býti musil. Co

dálej řekneš o zázracích, které při smrti jeho se přitrefily? Zdaliž k vůli zlostného člověka Slunce se zatmělo, Země se třásla, hrobové se otvírali, mrtví vstávali?

žid Izák: Patrola! Vyhrál jsi, vypsím se na to a co zejtra učiním, celý Praze známé má býti. Zatím i toho radostného kurýra, že se Mesiáš již narodil, mezi rabíny do školy přinesu.

křesťan: S Pánem Bohem, dobrý Izáku, dejž Bůh, aby světle to poznal. Za tím jak já, tak on řeč jsme skonali a se rozdělili.

Již třetí den jest, co na něj čekám a nepřichází. Tvrdá zajisté jest hlava židovská, dvakrát i třikrát tu skálu s Mojžíšem udeřit musíš, nežli pramen vyskočí.

Zatím, laskavý čtenáři: Jestli o něm slyšeti budeš, nemeškej mě oznámiti.

Obrazová příloha

1. Frontispis prvního dílu postily Svatá všetečnost.

SANCTA CVRIOSITAS.

*Ex libris Joannis Joannis Joannis
Canonici Regii Lateran.*

Svatá všetečnost.

*Prvního dílu postily
Nová novým způsobem vydaná
Administratořem*

Postylla Katolická.

Křesťanské Svato všetečné Otázky Nedělní /
též některé Sváteční Ewangelium / to sobě obsahující /
Kazatelům horlivým / a Hospodářům bedlivým k každému
Srdce pobnutí sepsaná / a ponejprvo na Světlo vydaná.

Ktihodného Kněze P. Štěpána Františka Náchodského /
Rodice Kuttnohorského / na ten čas v Svateho Království
lícheho w Král: Starem Měste Pražském s Gerbenem
cem / Blahoslavených Původníkům od Polání Probošta.

comparatus **III**il **Prvníj.** 2/1 30 4.

Od Adwentu / až k Veliké Noči.
W němž nachází se při Konci přiložené Svátečky
Modlitby Boží.

Wytisknena w Starem Měste Pražském / v Petra Antonína Benneš.
Zeta Páne 1707.

2. Titulní list prvního dílu postily Svatá všetečnost.

Utegnúti to podnit veľký tobe Hospodáti / bys ty k Maryáni
 té Pobožnosti gfa zapálen / w Domé twém od dnešného Dne iádi
 ho / Člebedni. trpěť / ktery by každodenné tak prospěšnou wstánu
 potřebnou Pobožnost nevyšval. Malým Penjzem Zbraň se ta tu
 puge / a lito wšak gest Bregcáreť některý na to darowati: Adyž n
 čy a Pij též štrwošné hody plné Pilyty se wyhajugi. Ado
 zbranuge abys ašpoň Soborný čas k tomu neposwětil / a fewškem D
 nácým w Pologi twém Kájene se nemodli: Zdalij gest tak tejt
 čtwet šhodmka a kterau cela Wěčnost se kupuge: Ado jby Uogně
 čel nedal / aby što Čiře Dukátů dostal. Zagiste dwné Obyčeg a
 gistém Měste Čímecým gest; By Poddans gedno Wegce na Wó
 čyema Wóňmi k Tajený našojili / za ktere potom od Pana celý Su
 Wjna dostáwugi.

Před pěti Lety ldyby se byl Swateho Domnyka nědo zepta
 coby amiti milaby žwot wědri došl / Zagiste Swatý Otec O
 powěd by byl dal: Šdi a kup sobě Kájene a nabožne odbegweg
 neb osobne sama Kódiča Bóji wygewiša: Ke Tabožnosti k Swa
 těm Kájency welmi weliké gest Znamený pradabnations, to gest
 Předwědný wědného Špáseň. Nebo roho Čiřa gal Kájene
 Swatý powštal / gú wiceg k Tebi po Čestě Čerňm obložne ne
 deme / ale po samých Kájich šlapage miče postupugem. Aleopi
 tra Bráslowna / by Ženicha swého Antonya wctiwe přigala / čtr
 dwadeceti Čiře Dukátů / na same Kájje wynaložila / a ge po Šte
 le po Láji / po Páde roshodje / na geden Loket zweggy / gako ty
 pěti nechala; By Antonyus Čestau postupugje / same Kájje šla
 pal / a Wónj Kájstau napiněn byl: Čak Čiřa twá do Tebe bu
 de celá od Kájene Kájowá mélé a wolna / že štyci budeš moct
 Lařkam č Čjenáti: Kájene Čahradu a Kájem býš / w kterem Adam
 ldyž sebe štratil / nowý Adam se zase nacházy / a Čerň plé
 Kájich nečeť.

Gesli teby tobe gest Vž
 Kájku k Marygi Panné Avc.

Gá šyce a Matko / před celým Těbem / Ženi a Petlem obja
 štuat / a weřegne wygwugi / že pro Čiřt twau a Synowštau Lá
 štu. mau Břem čy wri. ti / tebe w Šedcy mém a w Lářce hlu
 boce nosyti / Žwot a Šmet mau / po Doha gedini poraučeti / o
 podle Moinosti mé tu šlarnau Prácy mau se Čiř a Čhwale
 twé dála (gesli žiwota dopřeges) řoneti /
 A M L T.

*Predica Verbum, insta, oportune importune argue, obses-
cra, increpa in omni patientia, et doctrina. 2. Tim. 4. v. 2.*

4. Frontispis druhého dílu postily Svata všetečnost.

SANCTA CURIOSITAS,

Ex *To gest: Libris*
Svatá všetečnost,
Thomas *A neb Joannis*

Nová novým Spůsobem vydaná

Postylla Katolická /

**Skrze Svate Otázky Nedělní Kazatelům boho-
cym / a Hospodárům bedlivým k znamenitému sedce Po-
hnutí spásání a ponepřow na Světlo moudrání**

Kraus *Do Can. R. Lat.*

Sti-hodného Kneze Stěpána Františka

**Nachodského v Swatého Kříže w Starém Měste Praze
kém Křížovníkům s Tjermenným Srdcem**

Prof: **Byvalého Probošta, in Earls Hof**

pt: **Díl Druhý, Druhá:**

Od Velko-Rocy neb Vzkříšení Páně

Cap: ed. **Adventu.**

Opus Posthumum.

**W Praze w Železneg Vilce v Johanna Kaudelkows Wdowz / za Mar-
ta Schmolcke Factora / Léta 1746.**

5. Titulní list druhého dílu postily Svatá všetečnost.